

HAJTOVKA

1427—1987

MICHAL MURCKO

HAJTOVKA

1427 - 1987

Prešov 1990

ÚVOD

Dávna je história obce Hajtovka, aj keď nie veľmi známa, ba ani nie taká slávna. Od prvej písomnej správy o obci Hajtovka uplynulo 560 rokov. Viac ako pol tisícročia je dlhá doba, v ktorej sa vystriedal celý rad generácií v tvorivej a neúnavnej práci, ako aj neúprosnom boji o každodenný chlieb.

Vývoj, ktorým táto obec prešla, je náplňou tejto publikácie, ktorú predkladáme obyvateľom obce a širokej čitateľskej verejnosti. Dosiaľ je jedinou publikáciou, ktorá podáva stručný obraz vývoja a života obce v dávnej i nedávnej minulosti a v dnešnej prítomnosti.

KRAJINNÝ RÁZ OBCE

Obec Hajtovka leží nad ľavým brehom rieky Poprad, na južnom svahu strednej časti Ľubovnianskej vrchoviny, v nadmorskej výške 525 metrov. Je to potočná dedina sústredene zastavaná miestami v hustom, inde redšom zhluku domov. Hlavnou sídelnou osou je potok Spid lúk. Povrch chotára je prevažne pahorkatinný, silne zvlnený a stúpa od koryta rieky Poprad severným smerom. Nadmorská výška chotára je 490—744 m. Chotár geologicky patrí do územia spodnej kriedy a len malá časť severozápadne od obce do územia spodnej jury. Tvoria ho horniny flyšového a bradlového pásma. V okolí obce sú scénericky pôsobivé bradlá Opálená skala, Skalky, Lipná skala, ktoré patria k Pieninskému bradlovému pásmu. Juhozápadne od obce na aluviálnej nive rieky Poprad je 9 m vysoké, štíhle bradlo, ktoré je naspodku modelované eróznou činnosťou rieky. Vzniklo selektívnou eróziou krinoidových a hľúznatých vápencov v doline Popradu. Je chráneným prírodným útvarom. Zaujímavé sú aj vápencové skalné útvary na východ od obce nazývané Koteličné skaly. Paleogén bradlového pásma je tu zastúpený paleogénom údolského vývoja. Tiahne sa od Údola západným smerom cez Hajtovku až k Jarabine. Je budovaný horninami od paleogénu po vrchný eocén. Paleocén a spodný eocén litologicky zastupujú drobové, vápnité, zrnité pieskovce modrosivej farby a brekcie s drobovými zlepencami, ktoré do stredného eocénu prechádzajú v podobe červených, fialových a modrozelených vápnitých ílovcov. Vystupujú severne od obce.

Pôda je prevažne kamenistá a málo úrodná. Tvoria ju rendziny a pararendziny, ktoré sa vyskytujú na bradlových tvrdošoch, hnedé lesné a nivné pôdy. Hnedá lesná pôda je na niektorých miestach oglejovaná s výskytom škvŕn železa a zaílením pôdneho profilu. V dôsledku fyzicko-geografických pomerov a činnosti človeka, ktorou bol odstránený pôvodný vegetačný kryt, v niektorých častiach územia obce dochádza k rozrušovaniu a odnosu pôdy, najmä pri jarnom topení snehu v búrkových dažďoch. V týchto častiach chotára sa vyskytuje mierny stupeň erózie.

Katastrálne územie obce má rozlohu 350 ha a susedí s katas-

trálnym územím Chmelnice, Matysovej a Údola. Chotár obce od katastrálneho územia Plavnice oddeľuje rieka Poprad.

Klimatické pomery územia obce, podmienené predovšetkým zemepisnou polohou, nadmorskou výškou, konfiguráciou terénu, smermi a intenzitou vetrov, sú značnou mierou ovplyvnené blízkosťou Vysokých Tatier, ktoré spôsobujú náhle zmeny teploty vzduchu najmä na jar a v jeseni. Charakteristickým rysom počasia je pomerne veľká premenlivosť. V zime sú časté fujavice a v lete zase časté búrky obyčajne popoludní za teplých letných dní s vysokým množstvom zrážok. Priebeh zimy ovplyvňujú severné a južné vzduchové prúdy. Pri severných prúdoch nastáva tuhá zima a nízka teplota. Zmiernenie nastáva pri južných vzduchových prúdoch. Prevládajúcim prúdením je severozápadný a severný vietor. Za týmito vetrami nasledujú južné a juhovýchodné vetry. Veternejšie je v zime, v lete je viac bezvetria. Najteplejší je mesiac júl a najchladnejší január. V jarných mesiacoch je typické vytváranie teplotných inverzií s hmlami, keď v doline Popradu je chladnejšie ako na vyššie položených vrchoch. Priemerná ročná teplota územia obce je 6 °C. Množstvo zrážok sa zvyšuje od marca do júna a vrcholí v mesiaci júli. V zimných mesiacoch zrážok ubúda. Podľa údajov meteorologickej stanice v Chmelnici za obdobie 1930/31—1959/1960 sneh začína padať v septembri a prestáva v máji. Priemerný počet dní so snehovou prikrývkou sa pohybuje od 85 do 93. Ročný priemer zrážok je 750 mm.

Okrajom územia obce od západu na východ preteká rieka Poprad, do ktorej sa vlieva z chotára niekoľko menších potôčikov, medzi nimi Koteličný jarok, Spid luk a Hliboký jarok. Výdatnosť týchto potokov je nestála a závislá na zrážkových pomeroch. Vodný stav Popradu býva najvyšší na jar v čase topenia snehu a vtedy sa často rozvodnieva. Najväčšie povodne sú v lete. Posledná veľká povodeň po silných dažďoch bola 28. júna 1958, keď voda Popradu sa vyliala z koryta a zaplavila značnú časť nižšie položeného chotára. Rieka Poprad na území Hajtovky sa vyznačuje poriečnou nivou, vytváraním plytčín a štrkových ostrovčekov miestne nazývaných „rostičky", ktoré vznikajú ukladaním transportovaného materiálu v koryte rieky. Vznikli tam, kde sa rýchlosť vody v rieke zníži pod transportnú rýchlosť. Unášaný materiál sa ukladá podľa veľkosti. Najťažší, kamene a štrky na dne, potom sedimentuje hrubý piesok a nakoniec jemný piesok a kalové hliny. Ostrovčeky na území Hajtovky majú elipsovitý, pretiahly tvar v smere toku rieky a rastie na nich prevažne vŕba. Rieka Poprad každoročne transportuje množstvo splavenín, medzi ktorými sú aj rôzne priemyselné odpady, zhoršujúce čistotu rieky.

V chotári obce Pid kucikom (1 km severozápadne od obce) a Pid dolinkami sa vyskytujú studené sírovodíkové minerálne kyselky, ktoré sa viažu na zlom prebiehajúci dolinou Popradu. Prameň Pid dolinkami sa nachádza na okraji lesa asi 800 m na severovýchod od obce. Analýzu vody tohto prameňa vykonal Inžinierskogeologický-hydrologický prieskum v roku 1959. Odobraná voda pri analýze mala tieto hodnoty:

Teplota vody	8,6 °C		
Tvrdosť v N	20,19		
pH	7,3		
Ca:Mg	1,95		
HCO_3:Cl	29,5		
HCO_3:SO_4	8,6		
Katióny	mg/1	mva/1	mval %
Lítium Li^+	—	—	—
Sodík Na^+	79,77	3,47	32,51
Draslík K^+	—	—	—
Amoniak NH^+_4	—	—	—
Vápnik Ca^{2+}	95,40	4,76	44,58
Horčík Mg^{2+}	29,67	2,44	22,86
Železo Fe^{3+}	0,03	0,0043	0,04
Mangán MN^{2+}	—	—	—
Anióny			
Chloridy Cl^-	6,7	0,19	1,78
Bromidy Br^-	—	—	—
Jodidy J^-	0,2	0,0036	0,015
Sirany So_4^{2-}	234,5	4,88	45,73
Dusitany NO^-_2	—	—	—
Dusičnany NO^-_3	—	—	—
Fosforečnany PO_4^{3-}	—	—	—
Bikarbonáty HCO_3^-	341,5	5,6	52,47
Kyselina kremičitá $H_2SiO^-_3$	—	—	—
Kyselina boritá HBO_2	—	—	—
CO_2	22,0		
H_2S	2,06		
Celková mineralizácia	787,82		
Palmerové indexy			
Salinita S_1	32,51 %		
Salinita S_2	15,00 %		
Salinita S_3	0,00 %		
Alkalinita A_1	0,00 %		
Alkalinita A_2	52,47 %		
Alkalinita A_3	0,00 %		

Podľa ČSN 86 800 je to prírodná, sírna voda studená, hypotonická.

Príroda okolia Hajtovky patrí k Ľubovnianskej vrchovine, ktorá fytogeograficky náleží do východobeskydského odvodu Západokarpatskej oblasti kveteny. Pôvodný rastlinný kryt bol zásahom človeka intenzívnou hospodárskou činnosťou značne pozmenený a lesné plochy premenené na lúky, pasienky a úrodnú poľnohospodársku pôdu. Väčšina chotára je odlesnená. Ihličnatý les s prevahou smreka (Picea abies) a jedle (Abies alba) je v severnej a západnej časti chotára, na strmších svahoch dolín a severne nad obcou sa rozprestiera neveľký pás červeného smreka. Z listnatých drevín v malom počte sú zastúpené lipa malolistá (Tilia cordata), jaseň (Fraxinus excelsior), javor (Acer pseudoplatanus). Územie po ľavej strane rieky Poprad lemuje vŕba (Salix sp. div.). Z krovín je rozšírená lieska obyčajná (Corylus avellana), hloh (Craetegus sp.), kalina obyčajná (Viburnum opulus) a baza čierna (Sambucus nigra). Na pasienkoch rastie borievka obyčajná (Juniperus communis) a na stráňach ruža šípová (Rosa canina) a trnka obyčajná (Prunus spinosa). Medzi lesmi sú pekné pasienky a rúbaniská, na ktorých rastú jahody (Fragaria vesca), maliny (Rubus idaeus), z jedlých húb podpňovky, hríby, pečiarky a ďalšie. Na vlhkých a tônistých miestach sú rozšírené rozličné papraďorasty, machy a porasty kysličky obyčajnej (Oxalis acetosella).

V lesoch žije bežná karpatská zver. Z poľovnej jeleň (Cervus elaphus), srnec (Capreolus capreolus), sviňa divá (Sus scrofa), zajac poľný (Lepus europeus), z dravcov sa najmä v zime potuľujú vlci (Canis lupus) a z malých dravcov tu žije kuna lesná (Martes martes), zriedkavejšie rys (Lynx lynx) a divá mačka (Felix silvestris). Ďalej sa tu vyskytujú drobné hlodavce, ako lasica (Mustela sp.), tchor (Putorius putorius), veverička (Sciurus vulgaris), bežne je rozšírená líška obyčajná (Vulpes vulpes) a žije tu i jazvec obyčajný (Meles meles). Pri rieke Poprad žije vydra riečna (Lutra lutra). Plazy sú zastúpené len niekoľkými druhmi, slepuchom (Anguis fragilis) a jaštericou (Lacerta agilis), ktorá obýva suchšie miesta a môžeme ju stretnúť na lúkach, medziach, krovinatých stráňach, na okrajoch lesov a pri brehoch potokov. Vo vlhkejšom prostredí a pri vodách žije užovka obyčajná (Natrix natrix) a na suchších miestach vretenica obyčajná (Vipera berus), ktorá sa zdržuje na rúbaniskách a slnečných miestach, kde sa rada vyhrieva na slnku. Z obojživelníkov skokan zelený (Rana esculenta), ropucha obyčajná (Bufo bufo) a skokan hnedý (Rana temporaria). Z vtákov niektoré na území sú stále, niektoré iba hniezdia, iné prelietajú pri jarných a jesenných ťahoch. Pri Poprade možno vidieť čajku, kačicu divú i krásne sfarbeného rybárika. V obci hniezdi

lastovička obyčajná (Hirundo rustica), vrabec (Passer domesticus) a tradične na komíne jedného domu v strede obce bocian biely (Ciconia ciconia). Na poliach, v krovinách a lesných častiach žijú drobné spevavce, ďalej sova, ďatel, drozdy, sýkorky, trasochvost, z krkavcovitých sojky, straky, vrany, kavky a z dravcov najmä jastrab a ďalšie druhy vtákov.

V rieke Poprad, ktorá v poslednom období je značne znečisťovaná priemyselnými závodmi, aj tak však patrí ešte stále medzi najčistejšie rieky v Československu, žijú pstruh (Salmo trutta morpha fario), lipeň (Thymallus thymallus), uhor (Anguilla anguilla), zubáč (Lucioperca lucioperca), pleskáč (Abramis brama), karas (Carassius carassius), kapor (Cyprinus carpio), množstvo plevelných rýb, akými sú mrena (Barbus barbus), podustva (Chondrostoma nasus), jalec (Leuciscus cephalus), hlaváč (Cortus gobio), slíž (Noemachilus barbatulus), ktorým z čeľade šťukovitých ustupujú dravé šťuky (Esox lucius) a hlavátky (Hucho hucho). Hlavátka, kráľovná slovenských tokov nie je v rieke Poprad autochtónnym druhom, podobne ako zubáč, boleň, pleskáč a kapor, ktoré boli nasadené až po druhej svetovej vojne. Živí sa rôznymi druhmi rýb, najmä jalcom, podustvou a mrenou. V rieke Poprad je jej stále menej, avšak jej zachovanie pre biocenózu toku je dôležité. V minulosti prichádzali hore Popradom na svojej životnej ceste lososy. Po vystavaní priehrady na rieke Dunajec v Poľsku sa púť lososov hore Popradom skončila. Dobré možnosti rybolovu na tomto úseku Popradu lákajú rybárov zo širokého okolia.

Obec Hajtovka, pohľad od rieky Poprad

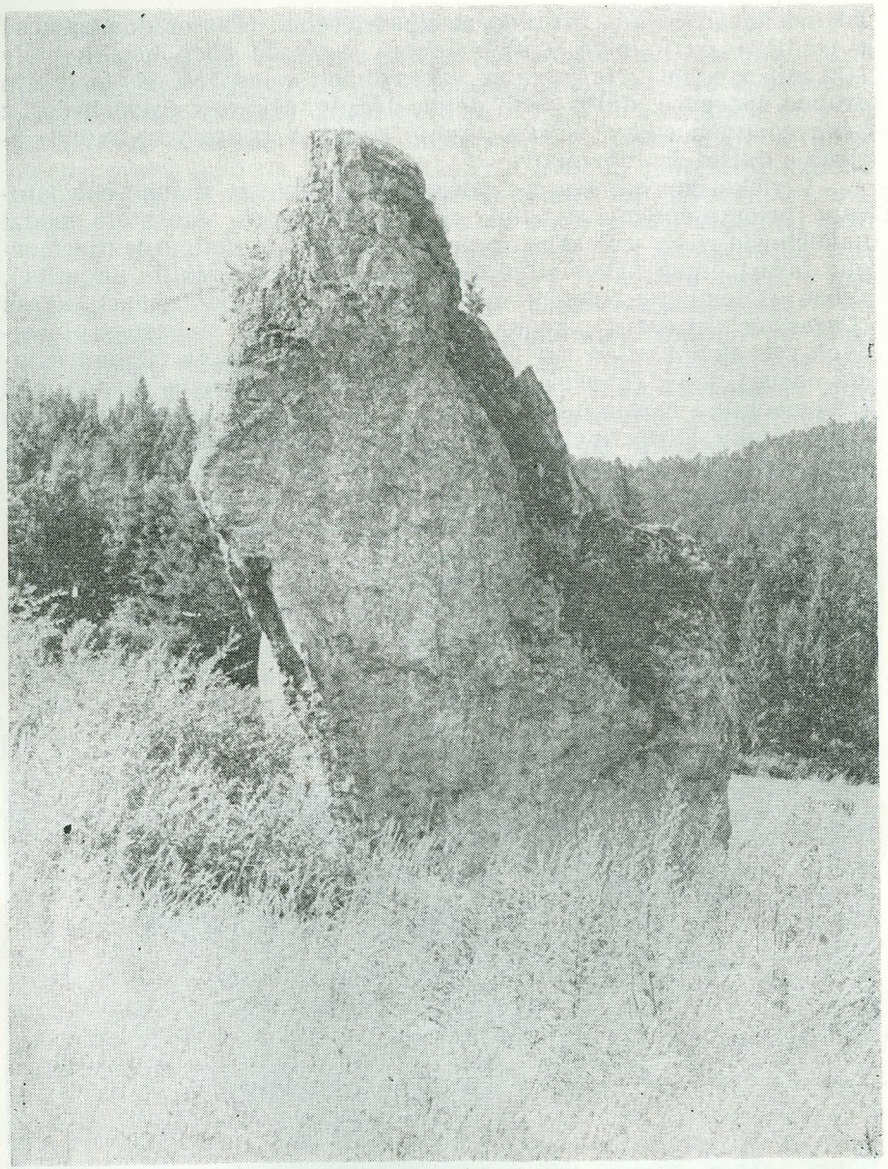

Čertová skala, osamelé bradlo pri Hajtovke

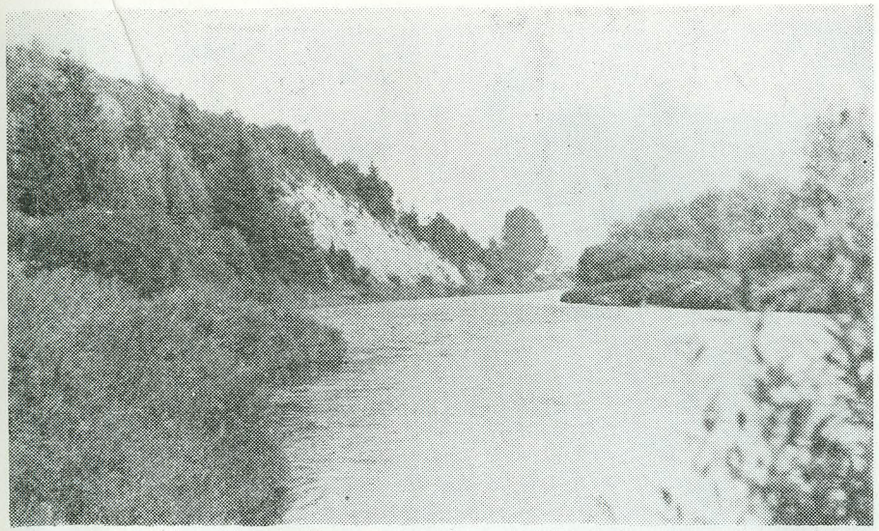

Krajina Popradu pri Hajtovke

Skalný útvar severne od obce

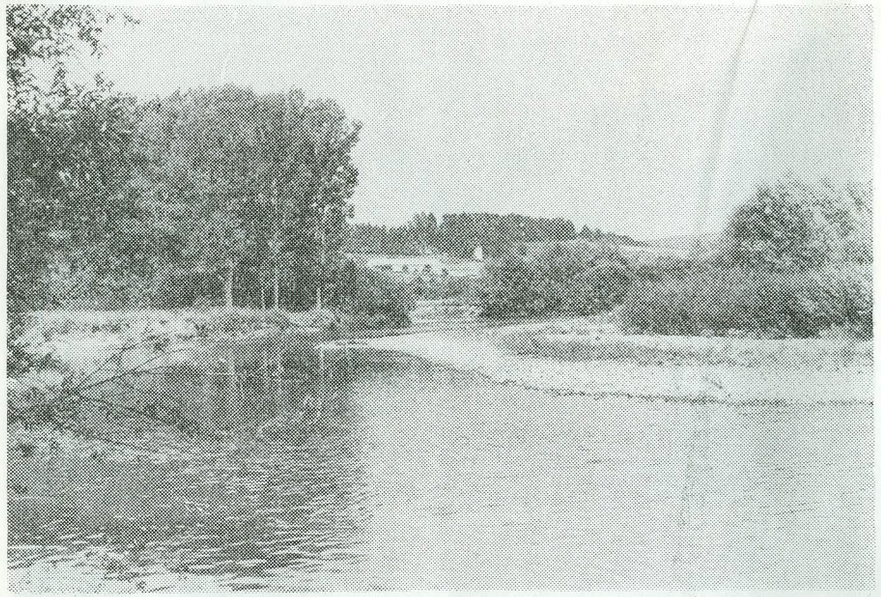

Zátišie rieky Poprad

Zápcha ľadových krýh pri jarnom odchode ľadu na rieke Poprad

Jelenie stádo na pasienku Zalančovi (foto: L. Murcko)

Hlavátka ulovená v rieke Poprad pri obci (foto: L. Murcko)

HISTORICKÝ VÝVOJ OBCE

Obec Hajtovka bola založená na zákupnom práve v druhej polovici 14. storočia. Najstaršia správa o Hajtovke je z roku 1427 v portálnom súpise Šarišskej stolice. Spomína sa pod názvom Ayathuagasa. Vtedy mala šesť zdanených port a do 10 obývaných domov. Z maďarského variantu názvu dediny v zmysle Hajtova Poruba (Haythoka, Ayathuagasa) vyplýva, že dedinu vybudovali usadlíci podľa zákupného práva spolu so šoltýsom Hajtom. Spolu s Matysovou, Malým Lipníkom, Starinou, Údolom, Plavnicou, Hromošom a ďalšími obcami východne od Plavča, patrila panstvu Plaveč. Historický vývoj obce v období feudalizmu úzko súvisí s vývojom a osudmi plaveckého panstva. Roku 1427 sa obec stáva majetkom povestných Bebekovcov, nových pánov hradu Plaveč. Za aktívnej pomoci bratríkov Petra Aksamita, ktorý sídlil na Plavečskom hrade v rokoch 1450—1458, poddaní hradu sa roku 1456 vzbúrili proti poddanským ťarchám a krutému vykorisťovaniu zo strany svojich zemepánov. Povstania sa zúčastnili aj obyvatelia obce Hajtovka. Po roku 1490 sa obec dostáva do rúk rodiny Zápoľských, ktorí sa stali majiteľmi hradu. V 16. storočí sa uvádza ako prédium (majetok) „Haythofka, Haytofka, Haythoka". Roku 1505 tešínska kňažná Hedviga, vdova po Štefanovi Zápoľskom, predala hrad i s 36 dedinami, medzi nimi i Hajtovku, hradnému kapitánovi Michalovi Horváthovi z Lomnice, ktorý si potom pribral názov Plavča do predikátu (Horváth-Palochay) a stal sa zakladateľom barónskej rodiny, ktorej hrad Plaveč s okolitými poddanskými obcami patril až do vymretia rodu, dovedna 351 rokov. Za neznámych okolností pravdepodobne koncom 15. a začiatkom 16. storočia obyvatelia obec opustili a dedina zanikla. Sídlisko nejestvovalo ani v druhej polovici 16. storočia. V roku 1561 bola ešte vyľudnená. K novému osídleniu došlo pravdepodobne koncom 16. a začiatkom 17. storočia. V priebehu 17. storočia vzrastá feudálne vykorisťovanie a prehlbuje sa pripútanosť roľníkov k pôde. Zvyšujú sa roboty, naturálne dávky a rôzne dary. Neznesiteľné sociálne podmienky poddaných na plavečskom panstve boli príčinou vzbury, ktorá vypukla roku 1631 ako jedna z reťaze východoslovenského ozbrojeného povstania roľníkov, známeho pod menom Császárovo povstanie. Vzbúrené masy roľníkov sa domáhali zlepšenia svojho

postavenia a najmä zníženie robôt. Po potlačení povstania roku 1632 vojskami Juraja Rákocziho I., väčšina povstalcov panstva v snahe ujsť pred trestom a pomstou pánov, opustila svoje obydlia a hľadala útočište v spišských mestách a v Poľsku.

Obec v minulosti mala výhodnú polohu, ktorá v nemalej miere prispela k rozvoju obce. Rieka Poprad, splavná pre plte od Podolínca, bola významnou obchodnou cestou do Poľska, po ktorej sa dopravovalo množstvo tovaru do poľských obchodných centier. Hajtovka ako jeden z bodov na tejto čulej obchodnej ceste, mala sklad nápojov.

Obyvatelia sa živili poľnohospodárstvom. Intenzívne sa zaoberali aj lovom rýb v rieke Poprad. Okolitý ľud ich nazýval „rybármi". Dokonca aj na pečatidle z roku 1868 je zobrazený rybár loviaci rybu. Popri práci na pánskom pálili vápno, lebo na okolí bolo veľa lesov a vápencových skál. Ešte dodnes dobre rozoznať v chotárnej časti Skalky, Rozvaliny a Chajdruby veľké jamy, v ktorých sa pálilo vápno. Ľud však žil vo veľmi ťažkých podmienkach, lebo bol všemožne vykorisťovaný pánmi Plavečského hradu. Ani zákon o zrušení poddanstva z 18. 3. 1848, ktorý sa týkal len urbariálnych poddaných, nepriniesol podstatné zlepšenie jeho postavenia. Preto medzi roľníkmi vládla nespokojnosť a došlo k nepokojom. V lete 1848 roľníci z Hajtovky, Matysovej a Malého Lipníka vystúpili proti feudálnym povinnostiam — „panštine" (robote). Roľníci vystupovali aj proti cirkevným daniam, lebo cirkevné desiatky boli síce zákonom zrušené, ale grécko-katolíckym duchovným museli naďalej platiť rokovinu a koblinu. V roku 1849 obyvatelia Hajtovky podali sťažnosť hlavnému komisariátu v Košiciach, v ktorej žiadajú zlepšenie svojho postavenia. Ťažké položenie roľníctva a zvyšky feudalizmu neodstránil ani urbariálny patent z roku 1853, ktorý mal vyriešiť všetky problémy súvisiace so zrušením poddanstva. Mnohé prežitky feudalizmu sa udržali naďalej.

Podľa štatistických údajov mala obec v jednotlivých obdobiach nasledovný počet obyvateľov:

roku 1788 — 159
1827 — 189
1847 — 272
1869 — 313
1880 — 288
1890 — 281
1900 — 225
1907 — 150
1910 — 207
1921 — 196

1930 — 199
1940 — 208
1948 — 198
1961 — 175
1970 — 160
1980 — 141

Nepriaznivé prírodné podmienky, nedostatok poľnohospodárskej pôdy a pracovných príležitostí, nízka produktivita trpasličích hospodárstiev, ktoré nezabezpečovali dostatok výživy, nútili chudobných roľníkov emigrovať a hľadať živobytie v zahraničí. Začiatkom 20. storočia dochádza k masovému vysťahovalectvu najmä do Spojených štátov amerických, Kanady, ale aj do ďalších štátov Latinskej Ameriky a západnej Európy. Len od roku 1900 do roku 1907 odišlo z obce do cudziny za prácou 71 obyvateľov. Nízka životná úroveň obyvateľstva a pomery v obci sa rapídne zhoršili po vypuknutí prvej svetovej vojny. Vojnové utrpenie neobišlo ani obec Hajtovku. Na rôznych frontoch bojovali 28 Hajtovčania, z ktorých sa po skončení vojny vrátili domov dvadsiati traja, a to Štefan Arendáč, Ján Arendáč, Štefan Arendáč, Michal Arendáč, Andrej Birčák, Andrej Fabián, Ján Fabián, Ján Feduš, Štefan Feduš, Mikuláš Hnat, Andrej Jacko, Štefan Knap, Ján Knapík, Štefan Liščinský, Štefan Maliňák, Ján Murcko, Andrej Murcko, Ján Murcko, Štefan Sedlár, Andrej Sova, Ján Sova, Ján Tengi a Ján Zigler. Ani Hajtovčanov neobišli straty na životoch. Na rôznych frontoch padli Michal Feduš, Michal Liščinský, Peter Husár, Štefan Fabián a Michal Mucha.

Vyhlásenie Československej republiky 28. októbra 1918 obyvatelia obce privítali s nadšením. Situácia na východnom Slovensku však bola zložitá a medzi ukrajinským obyvateľstvom po vyhlásení republiky sa šírilo hnutie za pripojenie k Ukrajine. Výrazom týchto snáh bolo zhromaždenie v Starej Ľubovni 8. novembra 1918, na ktorom sa zišli zástupcovia ukrajinského ľudu zo Šarišskej, Zemplínskej a Spišskej župy a založili Ruskú národnú radu. Zhromaždenia sa zúčastnilo mnoho roľníkov z okolitých dedín, medzi nimi aj obyvatelia z Hajtovky, ktorí boli pod bezprostredným vplyvom hlavného organizátora zhromaždenia Emiliána Nevického z Údola.

Po uvedení zákona číslo 126/1920 Zb., ktorým boli zriadené okresné úrady, obec administratívne patrila pod správu Okresného úradu v Starej Ľubovni a v jeho rámci do Podtatranskej župy so sídlom v Liptovskom Mikuláši. Na čele obce stál starosta, ktorý bol volený obecným zastupiteľstvom z radov jeho členstva. Starosta (richtár) bol predstavený obce. Staral sa o poriadok v obci, zastupoval obec pri styku s okresným úradom a ostatnými úradmi, zabezpečoval údržbu a opravu ciest a obecného majetku, kontroloval

vykonávanie niektorých povinností, dával oznamovať obyvateľom rôzne správy, riešil spory medzi občanmi, ba vymeriaval aj tresty za priestupky, zvolával a viedol schôdze obecného výboru. Pri výkone funkcie jeho nepostrádateľným pomocníkom bol burgár, ktorého povinnosťou bolo upovedomovať obyvateľov o nariadeniach richtára, okresného úradu a ostatných úradov, oznamovať rôzne správy a pod. Dlhé roky funkciu burgára-bubňára vykonával v obci Ján Sova-Mitriv-Nanič. O všetkých obecných veciach rozhodovalo obecné zastupiteľstvo a obecný výbor, ktorý bol jeho výkonným orgánom. Do kompetencie obecného zastupiteľstva patrilo schvaľovanie rôznych štatútov a predpisov o vyberaní rôznych dávok, z ktorých príjem išiel do obecnej pokladnice. Najdôležitejším zo štatútov bol organizačný štatút, ktorý určoval rozsah právomoci obecných správ orgánov. Organizačný štatút obce bol schválený obecným zastupiteľstvom v roku 1925. Vtedy starostom obce bol Michal Arendáč, ktorý bol zároveň predsedom obecného zastupiteľstva. Ďalšími členmi obecného zastupiteľstva boli Ján Fabián, zástupca starostu, Ján Feduš, Ján Murcko, Štefan Feduš a Ján Arendáč.

Novoutvorená Československá republika nedokázala však vyriešiť pálčivé sociálne problémy, ktoré ťažko doliehali na obyvateľov obce. Pri pozemkovej reforme chudobní roľníci obce nezískali pôdu, lebo rozparcelovaná bola iba časť veľkostatkov. Väčšina majetku veľkostatkárov bola zo záboru vypustená a zostala neporušená. Roku 1929 začali sa aj v Hajtovke prejavovať dôsledky hospodárskej krízy, ktorá spôsobila prudké zhoršenie situácie a sociálneho postavenia obyvateľov. Nepriaznivé sociálne pomery ešte zhoršovala neúroda a živelné pohromy. Roľníci museli bojovať nielen proti daniam, ale i neúprosne zápasiť o svoju existenciu. V období krízy mnohé rodiny v obci žili na pokraji zachovania svojej existencie. Počas hospodárskej krízy v obci bolo 19 osôb ohrozených hladom. Podporné stravovacie a ošatovacie akcie organizované úradmi, boli len veľmi slabou podporou a nemohli zabezpečiť živobytie ľudu. Svedčí o tom skutočnosť, že v roku 1935 v rámci pomocnej akcie bolo obvodným notárskym úradom v Plavnici pre rodiny ohrozené hladom v Hajtovke pridelených len 6 q zemiakov.

Rok 1938 sa stal osudným v dejinách Československej republiky. Po vyhlásení autonómie Slovenska 6. októbra 1938, medzi ukrajinským obyvateľstvom sa šírilo hnutie za pripojenie východného Slovenska k Zakarpatskej Ukrajine pod heslom: od Popradu až po Tisu, ktoré zasiahlo i obec Hajtovku. Podpisová akcia za pripojenie východného Slovenska k Zakarpatskej Ukrajine prebiehala takmer vo všetkých obciach Staroľubovnianskeho okresu. Vyhlásenie Slovenského štátu prijali obyvatelia obce s nedôverou. Prvé opatrenia

vlády boli namierené proti komunistom. Vybudovanie ilegálnej siete bolo veľmi ťažké, lebo politická činnosť v obci bola ľahko kontrolovateľná zvlášť, keď žandárska stanica v Plavnici prísne sledovala všetkých podozrivých z komunistickej činnosti. Aj napriek týmto prekážkam už v roku 1940 začala v obci pod vedením Michala Knapa pracovať ilegálna bunka strany, ktorá nadviazala spojenie s ilegálnou organizáciou v Starine. Významným faktorom, ktorý znásoboval nenávisť a odpor voči klérofašistickému režimu a upevňoval národné povedomie, bolo presvedčenie národnej spolupatričnosti k Sovietskemu zväzu. Odpor proti režimu sa jasne prejavil pri zakladaní Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS) v obci. Obyvateľstva sa stavalo proti vstupu do HSĽS. Ešte ani v prvom polroku 1940 nebola v obci založená HSĽS. Obvodný notár v Plavnici vo svojom hlásení Okresnému úradu v Starej Ľubovni uvádza, že HSĽS v obci nie je založená preto, že prevláda národnosť rusínska. Protinárodná politika fašistického režimu a neustále sa zhoršujúce hospodárske a sociálne pomery po vstupe slovenského štátu do vojny proti Sovietskemu zväzu, vyvolávali medzi obyvateľmi nesúhlas a nespokojnosť. Odpor v radoch obyvateľstva vyvolali snahy o násilnú asimiláciu. Občania sa otvorene postavili proti poslovenčovaniu. Dokazuje to oznámenie grécko-katolíckej školy školskému inšpektorátu v Kežmarku z 3. septembra 1940, že občania neposielajú svojich školopovinných žiakov do školy preto, že chcú tam dostať učiteľa ruskej národnosti. Politický režim sa po vstupe do vojny zostroval. Prejavilo sa to nielen zosilnením bezpečnostných opatrení, perzekúciou antifašistov, ale aj v odstránení posledných demokratických práv. Do konca roku 1942 boli v okrese rozpustené obecné zastupiteľstvá a na ich miesto menovaní vládni komisári s poradným zborom. Obecné zastupiteľstvo v Hajtovke bolo rozpustené 15. septembra 1942. Vládnym komisárom sa stal Štefan Feduš.

Po celý čas druhej svetovej vojny občania Hajtovky aktívne pomáhali ilegálnym pracovníkom a prenasledovaným. Všestrannú pomoc poskytovali operujúcim partizánskym skupinám. V radoch partizánskej brigády Gottwald bojoval Michal Knap pod krycím menom Michal Štefanovič, ktorý bol hlavným organizátorom ilegálnej činnosti v obci. Dňa 24. septembra 1944 vo večerných hodinách prišla do obce skupina partizánov a v dome Petra Murcka sa stretla s ilegálnymi pracovníkmi. V spolupráci s miestnou ilegálnou bunkou potom partizáni o 22.30 h vyhodili 50 m dlhý a 7m široký most cez rieku Poprad. Most mal dôležitý vojenský význam pre nemeckú armádu, lebo cezeň prechádzal veľký počet nemeckého vojska do Poľska. Na udržiavanie poriadku a očistenie okresu od partizánov, prišla v septembri 1944 na Hrad do Starej Ľubovne 300-členná nemecká posádka. Hrad sa stal strediskom, odkiaľ boli podnikané výpravy proti partizánom a uskutočňované razie gestapa. V jeseni roku 1944 sa gestapu podarilo zatknúť ilegálneho pracovníka v Hajtovke učiteľa Zvariča, ktorého uväznili v Hrade.

5. decembra 1944 slovenská vláda sa uzniesla nariadiť dobrovoľnú evakuáciu v okrese Stará Ľubovňa. Obyvatelia Hajtovky nariadenie o evakuácii do určeného priestoru nerešpektovali, ukryli sa v neďalekých lesoch, kde vyčkali príchod Sovietskej armády. Na prístupoch do údolia rieky Poprad fašistické velenie vybudovalo silné obranné opevnenia. Súčasťou tohto obranného systému boli zákopy v smere Legnava — Starina — Údol — Plaveč — Bajerovce. Na vybudovanie týchto opevnení v jeseni 1944 prišli nemecké zákopové jednotky. Hitlerovci na opevňovacie práce vyhnali obyvateľov obce a okolitých dedín. Do práce museli byť zapojené bez výnimky všetky pracovné sily. Bezpečnostné orgány vykonávali kontrolu zapojenia obyvateľov do opevňovacích prác. Avšak ani táto obranná línia nemeckej armády nedokázala zastaviť víťazný postup sovietskych vojsk. Časť ustupujúcich nemeckých jednotiek 253 pešej divízie prišla aj do obce. Po prelomení nemeckej obrany pri Plavči a Hromoši, nemeckí vojaci ustúpili z obce smerom na Chmelnicu. 24. januára 1945 v predpoludňajších hodinách po prechode cez zamrznutú rieku Poprad, vstúpili do obce prvé hliadky sovietskych prieskumníkov. Za nimi prišli ďalší sovietski vojaci zo 107. streleckého zboru 1. gardovej armády generálplukovníka A. A. Grečka. Obyvateľstvo svojich osloboditeľov privítalo s radosťou a pripravilo im srdečné ovácie a milé stretnutie v strede obce a v dome Petra Murcka.

Oslobodením Sovietskou armádou začína sa nová etapa vo vývoji obce. Po oslobodení obce 31. januára 1945 bol utvorený revolučný národný výbor, ktorého predsedom sa stal Michal Knap. Podpredsedom bol Štefan Feduš a tajomníkom Michal Arendáč. Členmi revolučného národného výboru boli Ján Murcko, Mikuláš Hnat a Peter Murcko. Súčasne bola v obci utvorená miestna národná milícia, ktorej úlohou bolo dbať na dodržiavanie verejného poriadku a bezpečnosti občanov, chrániť verejný a súkromný majetok, organizovať pracovné nasadenie obyvateľstva pri obnove a plniť ďalšie naliehavé úlohy. Jej členmi boli Michal Murcko, Michal Sova, Vojtech Sova, Ján Tengi, Štefan Murcko, Mikuláš Lysák a Mikuláš Hnat. Rozhodujúcim činiteľom v riadení nového života bol revolučný národný výbor, v ktorom boli zastúpení prevažne komunisti. Jednou z hlavných úloh revolučného národného výboru bolo organizovanie pomoci Sovietskej armáde. Roľníci z obce denne dovážali konskými záprahmi potravinové články a strelivo do predných frontových lí-

nií, práceschopní obyvatelia sa zúčastňovali pri odstraňovaní prekážok na cestách, pri oprave ciest, mostov a odpratávaní snehu. Ihneď po prechode frontu sa prikročilo k znovuvýstavbe troch vojnou zničených mostov.

Prvé voľby funkcionárov a členov miestneho národného výboru sa konali 25. októbra 1945 na základe organizačných smerníc pre tvorenie národných výborov, ktoré vydalo Poverenictvo pre vnútorné veci 10. apríla 1945. V tomto období Okresný sekretariát Demokratickej strany v Starej Ľubovni vyvíjal obrovské úsilie na ovládnutie národných výborov. V prvom národnom výbore Demokratická strana v Hajtovke nemala zastúpenie. Preto sa snažila voľbami získať väčšinu v národnom výbore a dostať moc do svojich rúk. Volieb sa zúčastnil predseda Okresného výboru KSS Ján Kovaľ a predseda Okresného sekretariátu Demokratickej strany v Starej Ľubovni Alexej Pečarka. Snahy Demokratickej strany ovládnuť národný výbor boli zmarené, lebo vo voľbách zo 48 odovzdaných hlasov Komunistická strana získala 32 hlasov a Demokratická strana len 16 hlasov. V novozvolenom národnom výbore väčšinu tvorili komunisti a Demokratická strana bola zastúpená iba štyrmi členmi. Vzrastajúci vplyv Komunistickej strany jednoznačne potvrdili voľby do Ústavodárneho národného zhromaždenia, ktoré sa konali 28. mája 1946. Voľby v obci skončili rozhodným víťazstvom komunistov. Zo 117 hlasov získala Komunistická strana 80 hlasov, kým Demokratická strana iba 31 hlasov a Strana práce 2 hlasy.

Povojnové roky sa niesli v znamení boja za uskutočnenie Košického vládneho programu. Dvojročný plán obnovy a výstavby bol prospešný aj pre Hajtovku. Pre obyvateľov obce sa naskytla výhodná pracovná príležitosť na stavbe železničnej trate Podolínec — Stará Ľubovňa — Plaveč. V rokoch 1946—1947 sa na stavbe intenzívne pracovalo, avšak roku 1948 dochádza k postupnému odvážaniu strojov na Trať družby a koncom roku 1948 k úplnému zastaveniu prác.

Oslobodením Československa sa začína nová etapa v živote ukrajinského obyvateľstva. Národnostná otázka bola riešená v intenciách politického zrovnoprávnenia. Na základe zmluvy medzi vládou ČSR a ZSSR z 29. júna 1945 o pripojení Zakarpatskej Ukrajiny k územiu Sovietskeho zväzu, ktorej súčasťou bol protokol o optácii občanov Československa a Sovietskeho zväzu, v roku 1947 optovali z Hajtovky do Sovietskeho zväzu s rodinami Michal Knap, Michal Sova a Helena Murcková.

Politické udalosti vo februári 1948 sa odrazili aj v živote obce. 2. marca 1948 bol utvorený miestny akčný výbor, ktorý usmerňoval život v obci. Jeho predsedom sa stal Mikuláš Lysák, podpredsedom

bol Michal Feduš a tajomníkom učiteľ Ján Gladiš. Prvoradou úlohou miestneho akčného výboru bolo zreorganizovať miestny národný výbor. Okresná správna komisia v Starej Ľubovni na svojom zasadnutí 25. marca 1948 pozbavila funkcie členstva v MNV členov Demokratickej strany a po dohode s Okresným akčným výborom boli do MNV menovaní noví členovia. Vo voľbách do Národného zhromaždenia, ktoré sa konali 30. mája 1948, bola vytvorená jednotná kandidátna listina, za ktorú hlasovalo 96,58 % obyvateľov Hajtovky. Kandidátke Národného frontu zo 117 voličov odovzdalo svoj hlas 113 voličov.

Po oslobodení sa rozprúdil v obci aj živší kultúrny život, o ktorý sa starala miestna osvetová rada. K rozvoju kultúrnej, športovej a spoločenskej činnosti v povojnovom období významne prispel Zväz mládeže Karpát, ktorý bol v obci založený v roku 1946. K 31. decembru 1947 mal 12 členov. Jeho predsedom bol Michal Magera, podpredsedom Michal Arendáč a tajomníkom Ján Knapík. Kultúrna činnosť zápasila s materiálno-technickými a najmä priestorovými problémami, lebo v obci nebolo vhodných priestorov pre uskutočňovanie kultúrno-osvetovej práce a všetky kultúrno-spoločenské akcie sa uskutočňovali v budove školy. I napriek tomu bol v obci čulý kultúrny život. Veľa užitočnej práce pri rozvoji kultúry vykonala študujúca mládež. V roku 1956 za pomoci miestneho národného výboru a vedenia Jednotného roľníckeho družstva vznikla hudobná skupina DO ČZM, ktorá počas svojej 15-ročnej existencie vystupovala pri rôznych slávnostných príležitostiach, zábavách a kultúrnych podujatiach nielen v obci, ale i na širokom okolí.

Športová činnosť v obci sa po oslobodení organizovala v rámci Sokola. Pre rozvoj športu nebolo ihrísk a telovýchovného objektu. Preto si mládež v roku 1947 vybudovala volejbalové ihrisko, ktoré však bolo v roku 1958 povodňou zničené. Rozvíjal sa najmä volejbal a futbal a v päťdesiatych rokoch volejbalisti a futbalisti účinkovali v okresnej súťaži. Po územnej reorganizácii a vytvorení nových okresov v 60. rokoch športová činnosť značne poklesla. Jej oživenie nastalo po znovuvytvorení okresu Stará Ľubovňa. Za pomoci okresného výboru ČSZTV vybudovali športovci nové volejbalové a futbalové ihrisko a tenisové dvorce. Úspechy dosiahol volejbalový oddiel, ktorý v roku 1973 vyhral okresnú súťaž vo volejbale a prebojoval sa do krajských majstrovstiev skupiny B.

Od roku 1945 dosiahla obec významné úspechy, ktoré dokumentujú niekoľkomilónové diela. Od základu sa zmenili sociálno-ekonomické pomery a postavenie obyvateľov. Miestny národný výbor v spolupráci s DO KSS staral sa o zveľadenie obce a v každom volebnom období sa urobilo nemálo v prospech obce. Vyrástli nové bu-

dovy JRD, rodinné domy, 4. novembra 1950 bola obec zapojená na telefónnu sieť a 10. februára 1955 na elektrickú sieť. Vybudovala sa predajňa Jednoty, SD (1955), príjazdová cesta do obce (1956), verejné osvetlenie (1957), požiarna zbrojnica (1958), miestny rozhlas (1960), lávka cez rieku Poprad, ktorá bola daná do užívania 10. januára 1968. Vybudovaním vodovodu (1971) zlepšilo sa zásobovanie obyvateľov vodou a hygienické pomery. Otvorením autobusovej linky do obce 12. januára 1959 nadviazalo sa autobusové spojenie s okresným mestom Stará Ľubovňa a po dokončení železničnej trate Podolínec — Stará Ľubovňa — Plaveč, ktorá bola daná do prevádzky 26. novembra 1966, obec získala aj železničné spojenie.

Pri územnej a administratívnej reorganizácii v roku 1960, keď bol zrušený okres Stará Ľubovňa, obec bola pričlenená k okresu Prešov. Znovuutvorením Staroľubovnianskeho okresu v roku 1968 vytvorili sa priaznivé podmienky pre ďalší intenzívny rozvoj obce. Výstavba obce a jej zveľaďovanie pokračuje ďalej. Obyvatelia si vážia výdobytky, ktoré od základu pozmenili ich život. Na úspechy budovateľského úsilia sú oprávnene hrdí a sú rozhodnutí ich nielen udržať, ale svojou statočnou a obetavou prácou ďalej rozvíjať. Dosiahnuté výsledky sú dobrým základom a východiskom pre ďalší úspešný rozvoj obce.

Okresný úrad v Starej Ľubovni.

Číslo : 14/193[illegible] prez.

V Starej Ľubovni, 7. jan. 1932.

Predmet: Zisťovanie počtu nezamestnaných na Slovensku.

Všetkým pp. obvodným notárom

Na základe úpravy kraj. úradu nakladám pp. obv. notárom, aby až do odvolania mesačne zisťovali počet nezamestnaných v obciach svojho obvodu.

Zisťovanie musí sa konať vždy k poslednému dňu mesiaca a počet nezamestnaných/teda podľa stavu posledného dňa v mesiaci/má byť okr. úradu oznámený v prvých troch dňoch nasledujúceho mesiaca resp. tak, aby oznámenie došlo na okr. úrad najneskôr 4. dňa nasledujúceho mesiaca. Prvá správa dňa tohoto výnosu má na okr. úrad dôjsť najneskôr 4. febr. 1932.

Až informatívnym zdôrazňujem, že počet nezamestnaných ktorí prichodia v úvahu pre popis podľa posledných správ pp. obv. notárov /k dňa 7.661/31./ v jednotlivých obciach bol nasledovný :

I. Not. Čmasá :

1./Forbasy - - - - 4
2./Čmasá - - - 15
3./Kamienka - - 12
4./Lacková - - 4.

II. Not. Jarabina :

1./Jarabina - - - 89
2./Litmanová - - 20.

III. Not. Malý Lipník :

1./Lomnica - - - - 0
2./Malý Lipník - - 17
3./Matysová - - - 16
4./Starina : - - -5

4./Starina :5.

Súpis nezamestnaných v obciach okresu Stará Ľubovňa (foto: ŠOKA Stará Ľubovňa)

5./Malý Sulín - - - - - 10

6./Veľký Sulín - - - - 6

IV.Not.Nová Ľubovňa:

1./Jakubiany - - - - - 500

2./Kolačkov - - - - - - 95

3./Nová Ľubovňa - - - 250

V.Not.Stará Ľubovňa :

1./Hobgart - - - - - - - 12

2./St.Ľubovňa - - - - - 16

3./Podsadek - - - - - - 18.

VI.Not-Kmišek nad Popradom :

1./G nastov - - - - - -19

2./Krempach - - - - - - -

3./Kmišek n/P.- - - - 75/ 5

4./Pilhov - - - - - 32

VII.Not.Plavnica :

1./Gromoš - - - - - - -6

2./Hajtovka - - - - 4

3./Plavnica - - - - 23

4./Šambron - - - - 3

VIII.No.Podolínec:

1./Lesnička - - - - - -18

2./Podolínec - - - - - 69 31

3./Niž.Ružbachy - - - 29

4./Vyš.Ružbachy - - - - 29.

okresný náčelník.

Doporučene !

Протокол.

Записан сей первой учредительной собрании Местного Народного комитета в селе Гайновца, дня 31. января 1945 г.

Собрание открыл тов. Михаил С. Жданов. При открытии собрания тов. Михаил Семенович выразил Красной Армии большое благодарение за то, что она была та, которая завоевала нам нд-пор фашистского ярма. Недолго ей, сказал тов. Жданов, мы бы никогда не вошли из ярма нашему верному брату — украинцам.

После этого открытие следовало избрание Местного Народного комитета. Однополомно были избраны следующие товарищи:

1. Михаил С. Жданов, был избран председателем,
2. Степан Федуш, — " — подпредседателем,
3. Михаил Вирчак, секретарем
4. Иван Мурко, член
5. Петер Мурко, член
6. Николай Шапа, член.

После избрания членов М.Н.К. следовало избрание Ревизии Комиссии. В комиссии избраны были: 1. Михаил Мурко,
2. Михаил Сова
3. Войтех Сова
4. Иван Тяжи
5. Стефан Мурко
6. Николай Шимак
7. Николай Шапа

Zápisnica o utvorení MNV v Hajtovke (foto: ŠOKA Stará Ľubovňa)

Po zbraní M.H.M. mob. predsedníctvo M.H.K. prijímalo správy ústne-písomne, ústnou a z dôvodu, že v mene dňa nebolo prekladateľskej sily, písalo správy písomne v mene prekladateľskom jazykom bolo ruskom jazyk.

Potom bolo dobré predsedníctvo mob. Michaela č. Michalov zabralo sa na ďalej správy mali bolo kapitánskych funkcií.

D.K.B.

Michal o. Kapron.
sekretár M.H.K.

Michal o. Kapron.
predsedníctvo M.H.K.

Miestny Národný výbor obce Hajtovka.

Číslo:27/1945
Predmet:Prehľad vykonaných prác

Hajtovka, dňa 18.augusta 1945.

Okresný Národný výbor

Stará Ľubovňa.

Na nariadenie ONV v Starej Ľubovni číslo 610/1945 prez, uvádzame, že v tunajšej obci ihneď ako prešla fronta zriadení bol miestny národný výbor, ktorý ihneď započal svoju činnost nariadiac ihneď odpratanie a uvolnénie ciest od trosiek nahromadených po cestách za boja. Po tomto prikročilo sa ku znovuvýstavbe zničených mostov v počte 3. Medzi týmto, keďže obec leží ne-dalako hlavnej štátnej cesty obyvateľstvo teda roľníci obce majúci koňský záprah boly denne vysielaní na povinné práce v smysle zákona 131/1936 Sb.z. a n. k dovážaniu jak potravných článkov tak streliva pre červenú armádu do predných frontových línií, čo všetkotrvalo až do 15 mája 1945. Medzi týmto však nakolko obyvatelia obce sú všetko roľníci vykonávali sa i práce polné okolo hospodárstiev, čo tiež dalo previesť len svojpomocou, keďže 1/2 záprahových koní obce bola ustupujúcou nemeckou armádou odvlečení. Po tomto bolo zase prikročené k odmínovaniu potažne zisteniu zamínovania pôdy na ktorej do tejto doby nebolo nič roboné a zasypovaniu zákopov a bunkerov, potažne k odstranovaniu drátených prekážok.

Dotva, že ako tak boly všetké tieto práce prevedení prišla žatva, čo ešte dopisal stále trvá. Do konca mesiaca septembra až do polovici októbra pri dostatčnom počte mlatačiek dá sa očakávat, že budú skončené práce mlatebné.

Tajomník MNV:

OBEC HAJTOVKA OKRES ĽUBOVŇA

Predseda MNV:

Prehľad o vykonaných prácach v obci po prechode frontu (foto: ŠOKA Stará Ľubovňa)

PREDSEDNÍCTVO SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY

Pán

Michal K n a p

v Hajtovke .

Predsedníctvo Slovenskej národnej rady udeľuje Vám na znak zásluh o obnovenie Československej republiky a oslobodenie slovenského národa

pamätnú medailu

Radu slovenského národného povstania.

V Bratislave dňa 14. februára 1947.

Predseda
Slovenskej národnej rady:

Číslo: V-613/46.

Dekrét Predsedníctva SNR o udelení pamätnej medaily Radu SNP Michalovi Knapovi

Nová časť obce

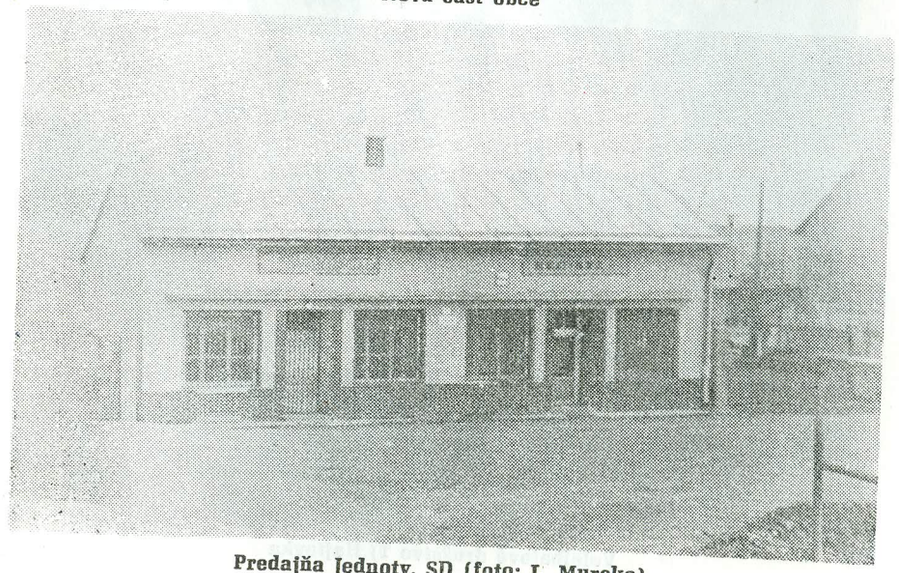

Predajňa Jednoty, SD (foto: L. Murcko)

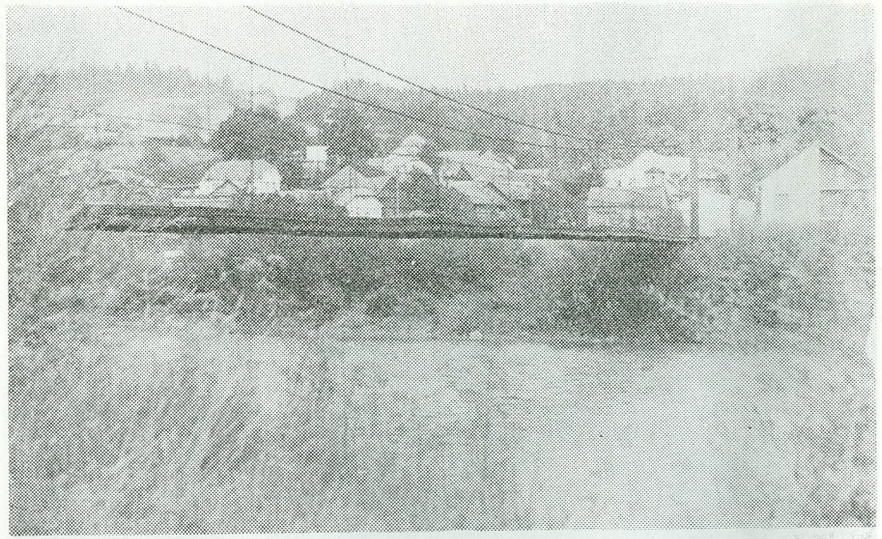

Lávka cez rieku Poprad

Volejbalové družstvo TJ Hajtovka

Ženská spevácka skupina

POĽNOHOSPODÁRSTVO

Z charakteru chotára a prírodných podmienok vyplýval spôsob života a kultúra ľudu. Hlavným zamestnaním obyvateľstva bolo poľnohospodárstvo. Ťažisko poľnohospodárskej výroby spočívalo v pestovaní jačmeňa, ovsa a zemiakov. Raže siali málo, iba toľko, aby mali na povriesla. Ďalej pestovali kapustu, cviklu, kŕmnu repu (runkľu), kvaku (karpeli) a málo fazule, ktorá sa sadila na kraji okolo zemiakov.

V obci neboli veľké majetkové rozdiely. Najviac bolo stredných roľníkov. Za veľkých gazdov sa považovali tí, ktorí vlastnili viac ako 8 ha pôdy. V obci boli tri spoločnosti, panská, pasienková a urbarialistov. Lesy obec získala od baróna Gejzu Alapi-Salamona. Časť ornej pôdy a pasienkov obec kúpila od susednej obce Údol. Urbárska spoločnosť vznikla za vlády Márie Terézie po vydaní nariadenia o uhorskom urbári, ktoré upravovalo vzťahy medzi zemepánmi a ich poddanými. Podľa urbára bol sedliak povinný odpracovať ročne na pánskom 52 dní so záprahom alebo 104 dní pešo. Urbársku spoločnosť v Hajtovke v roku 1771 tvorilo 12 členov. Každý z nich vlastnil po jednom „oriku" (4/8), t. j. 16 uhorských katastrálnych jutár (6,91 ha). Aby boli pozemky urbarialistom spravodlivo rozdelené, parcely sa rozdelili tak, že každý člen urbárskej spoločnosti dostal z každého honu, v ktorom sa pôda merala, po jednej parcele. Kto mal v jednom hone menej úrodnú pôdu, v inom dostal zasa úrodnejšiu. Urbárska spoločnosť, Hajtovčanmi nazývaná jednoducho urbár, mala svoj výbor, ktorý sa volil na valnom zhromaždení. Konalo sa obyčajne na konci roku medzi Vianocami a Novým rokom. Výbor sa skladal z predsedu, ktorý riadil všetky záležitosti spoločnosti, z pokladníka (gazdu), ktorý mal na starosti finančné a hospodárske záležitosti a z hájnika, ktorý dohliadal, aby niekto okrem členov urbárskej spoločnosti nepásol v urbárnych lesoch, nekradol drevo, nerobil škody a pod. Hájnikom bol každý člen spoločnosti podľa poradia a dĺžka sa stanovila podľa podielov, a to v zásade jeden diel jeden rok atď. Ak hájnik alebo niektorý člen spoločnosti prichytil niekoho pri čine, previnilec musel zaplatiť pokutu, ktorú vyberal pokladník. Okrem pokút vyberal peniaze aj za pasenie dobytka od tých členov spoločnosti, ktorí pásli viac dobytka, ako im dovoľovali podiely. Členovia urbárskej spoločnosti nemali rovnaké práva ani povinnosti. Záviselo to od podielov. Pri vykonávaní určitých prác určoval predseda každému členovi urbárskej spoločnosti, koľko dní má odpracovať. Podľa podielov sa prideľovalo aj drevo. Najviac dostával predseda a pokladník ako odmenu za vykonávané funkcie. S lesom urbárska spoločnosť nemohla hospodáriť svojvoľne, lebo úradne a po odbornej stránke dohliadal na lesy lesník (fošnír), ktorému podliehali lesy nielen v Hajtovke, ale vo viacerých obciach na okolí.

Pôdy na obrábanie bolo málo a nebolo ju možno rozširovať na úkor pasienkov a lesov. Všetku prácu pri obrábaní pôdy, zvážaní úrody a pri iných záprahových prácach vykonávali s kravami. Kravy zapriahali do dvojzáprahu (dvojačka), alebo štvorzáprahu (štvoračka). Voly a kone ako záprahový dobytok chovali iba majetnejší roľníci. Do prvej svetovej vojny prevládal trojpoľný systém obhospodárovania pôdy, pri ktorom sa nechával každý tretí rok úhor (tlok). Na trojročný úhor sa navážal hnoj, potom sa pooral a zasadili zemiaky, druhý rok sa zasial jačmeň a tretí rok sa zasial ovos alebo ďatelina.

Úhor a ďateliny sa vyorávali neskoro v jeseni a dostatočne hlboko. Na oranie úhoru a ďateliny sa používali dva páry dobytka a na pluh sa pripevňovalo železnou objímkou so skrutkami čerieslo (peredne železo). Výsledky hospodárenia na neúrodnej pôde záviseli v značnej miere od hnojenia. V minulosti sa používali v obci umelé hnojivá veľmi málo, najmä pre nedostupné ceny. Pôda sa hnojila iba tradičným spôsobom navážaním maštaľného hnoja. Kvalita hnoja závisela od používaného steliva. Najlepším stelivom bola slama, ktorá sa často nahrádzala čečinou a lístím. Močovka (hnojanica) sa nevyužívala. Obyčajne vytekala z maštalí a chlievov do potoka, na cestu alebo do hnojiska. Žumpy na zachytávanie močovky v obci neboli. Na polia sa hnoj (hnij) vyvážal po skončení jesenných prác až do jari. V jeseni a na jar sa na vývoz hnoja používal štvorkolesový voz s doskami (hnijničak). V zimných mesiacoch sa hnoj vyvážal na saniach (kopanicoch) alebo na vlakoch. Hnoj sa zhadzoval vidlami a ohnutým kopáčom (gracou) a ukladal na kôpky (kupky), aby nevyschol a nevyvetral. Rozhadzoval sa až pred oraním.

Hlavným nástrojom na obrábanie pôdy bol pluh. Pluhy boli spočiatku drevené, iba na konci mali železné ostrie. Neskôr sa používal položelezný a jednostranný pluh. Hriadeľ položelezného pluhu bol drevený a rovný. Na ňom boli upevnené dva drevené držiaky (čepihy), ktoré boli vo vnútorných stranách pripevnené a spojené železnou výstuhou. Plaz (poloz), stlpice (stoplica), odvalnica (krylo) a lemeš (nasad) boli železné. Železné časti pluhov pre gazdov

vyrábali kováči v okolí (Údole, Plavnici a inde). Na oborávanie zemiakov sa používali oborávače. Pluh sa pomocou oka (huzova) pripájal na plužné kolieska (kolečka), ktoré boli drevené, iba ráfy kolies, oko a objímky boli železné. Plužné kolesá ťahali kravy ojom, ktoré sa pripájalo k „sniciam" kolies v časti zvanej „našteka".

Na siatie sa pôda pripravovala oraním. V minulosti sa oralo raz ročne. Ak sa roľa orala dvakrát, orba sa nazývala „šturcanie". Jednotlivé časti brázdy sa nazývali takto: vyoraná zem — „skiba", brázda — „borozda" a pevná stena po ľavej strane pluhu — „záhon". Ak nepriliehala vyoraná zem k sebe (skiba ku skibe), alebo zostala nezoraná, hovorili jej „hriška". Pooraná zem sa bránila drevenými bránami. Dve brány boli zopnuté reťazami a pomocou „ľunika" pripevnené na oje (vijce). Brána mala tri priečne latky (šejdy). Jednu vpredu a dve vzadu, ako aj päť pozdĺžnych hranolov (bila). Brániky (boroniky) boli železné po sedem v jednom hranole. Do brán sa pripevňovali tak, že sa pod brány podložili staré drevené dvere, na ktoré sa položili dva drúčky rovnakej hrúbky. Brániky sa rožhavili v kuchynskej peci (šparheti), vybrali sa kliešťami a rozžeravené sa vkladali do vopred navŕtaných otvorov v hranoloch a zatĺkali sa kladivom (molotkom). Otvory v hranoloch boli menšie ako brániky. Rozžeravené brániky ľahko prešli cez navŕtaný otvor na druhú stranu hranola, a keď boli na požadovanej dĺžke, zalievali sa vodou, aby nevypálili väčší otvor a nevypadli pri bránení. Pluh, brány a osivo sa na pole dopravovali na vozoch, ale aj na vlakoch. Vlaky boli vpredu ukončené ojom, ktoré bolo položené na plužných kolesách a spojené okom. Pluh bol umiestnený v prednej časti vlakov a pod ním boli položené brány. Na vrchu bolo osivo.

Termín jarných poľných prác závisel od počasia, najmä od ústupu zimy a od vyschnutia pôdy. Obyčajne sa začínalo orať koncom apríla medzi „Juriami". S prvými jarnými prácami sú spojené niektoré zvyky. Pred odchodom na pole oráča a záprah kropili svätenou vodou, aby sa neprihodilo nešťastie. Pred začatím prvej brázdy sa oráč prežehnal a poprosil Boha o požehnanie. Po zaoraní prvej brázdy oráč vzal do hrsti čerstvo vyoranú zem a potrel ňou kravám krky, aby im od jarma nepraskala koža, neopuchli a neodreli šije. Orať začínali v prvé dni týždňa. Keď sa pole pooralo a pobránilo, zapichli do zeme vetvičku bahniatok (pužičku) svätených na kvetnú nedeľu, ktorá mala zabezpečiť bohatú úrodu a ochraňovať ju. Hovorilo sa, aby zrno bolo veľké ako púčiky a vysoké ako vetvičky. Keď sa oráči v prvý deň orby vrátili z poľa domov, ženy ich oblievali studenou vodou, aby boli po celý rok čerství, vrtkí, šikovní a jarné práce včas porobili. Obilie sa sialo ručne. Rozsievač nosil osivo v rozsievke (rozšivke) krížom preloženej cez rameno, ktorej dva konce boli zviazané za hlavou a ďalšie dva konce držal v ľavej

ruke. Pravou rukou sa naberalo zrno z rozsievky a po každom kroku sa rozhodila hrsť osiva na jednu a druhú stranu. Strojné sejačky sa v obci nepoužívali. Na ich nákup nebolo finančných prostriedkov a nedovoľoval to ani hornatý terén a úzke políčka. Zrno sa na siatie triedilo doma ručne. Cez zimu sa zo zrna vyberali semená viky, kúkoľa a buriny. Vytriedilo sa toľko zrna, aby stačilo na zasiatie jednej plochy. Obilie z tejto parcely sa mlátilo zvlášť. Nasledujúci rok týmto zrnom sa zasiali ostatné parcely. Po niekoľkých rokoch, keď v obilí bola znova burina, muselo sa zrno triediť. Aj pri siatí sa vykonávali niektoré zvykové úkony. Do osiva sa dávalo zrno zo štedrovečerného stola ako symbol dobrej úrody. Úrodu na poliach chránil hájnik. Na plašenie vtákov a divej zveri stavali do úrody strašiakov (strašaky) zhotovených zo starých handier, ktoré boli povešané na koloch.

Žatva (žniva) začínala zvyčajne začiatkom augusta. Začiatok žatvy závisel od počasia a od zrelosti úrody. Obilie sa kosilo ručnými kosami, ktoré gazdovia nakupovali v najbližších mestách. Kvalitu kosy hodnotili podľa zvuku, ktorý vydala pri udretí na kameň. Ručná kosa pozostáva z dvoch častí: z kovovej kosy a dreveného kosiska s rúčkou. Kosa je pripevnená ku kosisku železnou objímkou (obrúčka, persteň) a dreveným klinom. Pri kosení obilia sa pripevňovala na kosisko hrablica (hrabky), ktorá umožňuje ukladať pokosené obilie do riadkov (na pokos). Pred kosením sa kosa musela nakovať (poklepati). Na kovanie sa používala železná nákovka (bapka), ktorú zatĺkli do kláta alebo do dreveného podkladu. Na poli kosy kovali tak, že nákovku zatĺkli do pňa alebo do plota. Na kovanie slúžilo ľahučké kladivo. Nákovku a kladivo nosili kosci v plátenej kapse (torbečka). Na brúsenie kosy sa používala osla (oselka), ktorú nosili v rohovom alebo plechovom oselníku (kožulka). Najprv sa kosilo žito, potom jačmeň a ovos. Žito sa nekosilo na riadky, ale dovnútra ku stene nepokoseného obilia a žena za koscom odoberala pokosené obilie a kládla na hrste (kupky). Žito sa hneď viazalo povrieslami (povereslo) zo žitnej slamy do snopkov. Do jedného žitného snopka išla jedna „kupka". Ostatné obilie sa kosilo na riadky (na pokos). Pokosené obilie sa na druhý deň prevracalo a potom sa suché hrabalo. Jačmeň a ovos sa viazali do väčších snopov. Ražné snopy sa ukladali do kôp po 10 snopov klasmi hore okolo hladkého kola. Vrchný snop sa kládol klasmi dole. Ovsené a jačmenné snopy sa ukladali do mandeľov. V jednom mandeli bolo 24 snopov. Na obilnom snope sa rozoznáva vrchná časť — riasa (rjasa) a spodná časť (hužer). Zvyšky kláskov na strnisku (merva) sa hrabali, viazali a ukladali na vrch mandeľov, alebo ku krížom. Obilie sa z poľa zvážalo na rebrinovom voze (drabiňák) do stodôl. Snopy sa na voz ukladali do rebrín spredu a zozadu klas-

mi dnu do voza. Ostatné snopy sa ukladali proti sebe, aby klasy snopkov spočívali na sebe. Na vrch sa snopy ukladali vo vrstvách krížom na rebriny klasmi dnu do voza, pričom vyčnievali z boku rebrín. Po naložení do voza sa snopky upevnili (zapavužili) zvrchu cez celý voz dlhým drúkom (pavuzom) vpredu a vzadu uviazaným reťazou. Do jedného voza sa naložili dva mandele (48 snapkov). Z voza sa snopky ukladali do bočných priestorov stodoly (pričulkov). Obyčajne jeden podával snopky z voza a druhý ich ukladal.

Hneď po zvezení obilia sa prvá mlátila raž. Slama sa upotrebovala na zhotovenie povriesel. Hlavná sezóna mlátenia začínala až po skončení jesenných poľnohospodárskych prác. Mlátilo sa od konca jesene, niekedy aj celú zimu. Obilie sa mlátilo v humne (bojisko) stodoly. Na ručné mlátenie sa používali cepy (cipy), ktoré boli dvojhlávkové (dvojkapicové). Skladali sa z rúčky (deržak) a cepíka (bijak). Na konci rúčky a cepíka bol zárez pre remienok, ktorým sa upevňovali ohlávky (kapica), ktoré boli zhotovené zo surovej alebo sušenej teľacej kože a spojené železnou obrúčkou. Pri mlátení sa snopy najprv oklasovali (opalšali) na jednej i druhej strane. Potom sa snopy rozviazali a rozložili po humne. Po omlátení jednej strany sa obilie obrátilo ručkou hrablí (hrablisko) na druhý bok. Podľa toho, koľkí ľudia mlátili, sa rozoznávalo mlátenie v dvojačku, trojačku atď. Ak mlátili štyria, stáli dvaja chlapi pri riase snopa a dvaja pri „hužeri". Takéto mlátenie si vyžadovalo určitý rytmus a opatrnosť pri práci. Po vymlátení sa slama ukladala do starých povriesel a znova sa urobil snop (okolot). Vymlátené snopy sa ukladali do „pričulka" alebo vonku a po skončení mlátenia sa uložili do pričulka.. Úlomky slamy sa vytriasli drevenými vidlami s dvoma zubami. Potom sa zo zrna hrabľami vyhrabali výhrabky (vihrapki) na kŕmenie kráv. Po vymlátení 12 snopov sa zrno rozhrnulo po humne a ešte raz mlátilo. Tejto práci sa hovorilo „kolosovaňa". Kolosovaním sa zrno čistilo a zbavovalo fúzov. Po kolosnovaní sa opäť zrno prehrabalo hrablami a zhrnulo na kopu. Vymlátené zrno za celý týždeň sa v sobotu čistilo viatím, pri ktorom sa drevenou loptaou (vijačka) a naberalo zrno z kopy a polkruhovým smerom proti vetru prehadzovalo na inú kopu v humne. Pri tejto práci boli otvorené oboje dvere stodoly, aby bol prievan (cug). Za bezvetria jeden rozhadzoval lopatou zrno a druhý v protismere mu robil vánok s prázdnym vrecom, ktoré držal pozdĺžne. Pri viatí sa odviali plevy (polovy). Po vykonaní tejto práce sa zrno preosievalo na site (ščiňalo na šiti), pri ktorom kvalitné zrno zostávalo v site a drobnejšie zrnká prepadli. Najkvalitnejšie zrno sa nazývalo „peredne", menej kvalitné „zadok", „pozadok". Kvalitné zrno sa používalo na mletie a siatie. Očistené obilie sa uskladňovalo prevažne v drevených truhlách (sušik), ktoré boli zhotovené z dosák a umiest-

nené väčšinou na povale, v sýpkach (sipanec) alebo v šope. Plevy sa uskladňovali v plevníku (plivnik).

Mláťačky na ručný pohon mali v Hajtovke až po prvej svetovej vojne iba štyria gazdovia (Murcko — starosta, Arendáč, Knapík a Feduš — hudák). Pri mlátení ručnou mláťačkou pracovalo 12 ľudí. Šiesti poháňali mláťačku (krútili), jeden podával obilie do stroja, jeden rozväzoval snopy a podával mu ich, ďalší dvaja vyhrabávali vymlátenú slamu a zrno spod otvoru stroja dvaja vytriasali zo slamy zrno, odnášali na kopu a do humna. Najťažšiu prácu vykonávali muži, ktorí poháňali mláťačku. Preto sa museli pravidelne striedať s mužmi, ktorí vytriasali slamu. Ženy iba rozviazovali snopy, podávali ich a vyhrabávali slamu spod stroja. Ručnou mláťačkou sa vymlátilo denne 24—25 mandeľov. Prvá strojová mláťačka s traktorovým pohonom sa v Hajtovke objavila až v roku 1925. Traktory slúžili nielen na pohon mláťačky, ale aj na jej prevoz. S mláťačkami chodili cudzí gazdovia alebo majitelia mláťačiek mali najatých mláťačkárov. Za mlátenie bral majiteľ mláťačky 7 % z vymláteného obilia. Mláťačkou na strojový pohon sa mlátenie zlepšilo, zrýchlilo a odstránila sa ťažká a namáhavá práca pri ručnom mlátení. Tieto mláťačky triedili zrno, slamu, výhrabky a plevy. Pretože mnohí roľníci v Hajtovke nemali veľké stodoly, mlátilo sa väčšinou na dvore a obilie sa vynášalo zo stodoly. Vymlátená slama sa ukladala zviazaná do snopov vonku a po vymlátení všetkého obilia sa snopy nosili do stodoly. Mlatba mláťačkou na strojový pohon u stredného roľníka trvala jeden deň.

Okrem obilnín v individuálnom hospodárení roľníkov obce mali hospodársky význam zemiaky, ďatelina, seno, ľan. Významné miesto v hospodárskom živote obyvateľov obce malo pestovanie zemiakov pre ich všestranné využitie v stravovaní a chove hospodárskych zvierat. Príprave pôdy pre zemiaky sa venovala zvláštna pozornosť. Po navezení maštaľného hnoja sa pôda orie a zároveň sadia zemiaky. Gazdiné vopred pripravovali zemiaky na sadenie (kramky). Pri sadení zemiakov oralo sa do skladu. Túto prácu vykonávali muži a ženy (sadžarky) kládli zemiaky do brázdy za pluhom. Ženy mali kolo pása trávnicu (gastuch), do ktorej sa nazbierali zemiaky. Zemiaky sa sadili do každej druhej brázdy a po zaoraní sa nebránili. Dva až tri týždne po zasadení zemiakov sa kopali „skiby". Neskôr, keď už zemiaky vyšli zo zeme, sa okopávali a čistili od buriny. Po určitom čase sa ohrnuli zemou a robili riadky. Zemiaky sa vykopávali motykami. Pred kopaním sa zemiaková vňať (badili) pokosila, pohrabala, sušila a využívala ako krmivo. Na pole odchádzala celá rodina. Išlo sa vozom. Po vykopané zemiaky sa chodilo až k večeru, lebo záprahový dobytok sa pásol inde. Pri vykopávaní sa zemiaky kládli do opálok zo smrekových korienkov, menej do košíkov z vŕ-

bového prútia. Zemiaky sa pritom triedili na tri druhy. Do jednej opálky sa dávali drobné zemiaky pre hospodárske zvieratá, do druhej poškodené pri vykopávaní a nahnité, do tretej sa kládli zdravé zemiaky, určené na sadenie a potravu pre ľudí. Vykopané zemiaky sa z poľa odvážali vo vreciach a uskladňovali v samostatných pivniciach v blízkosti domov alebo pod domami. Okrem zemiakov sa v pivniciach uskladňovali aj krmna repa, cvikla a zelenina. V rastlinnej výrobe sa veľký dôraz kládol na zabezpečovanie krmovín. Na ornej pôde sa pestovala ďatelina (koničina). Semeno ďateliny sa sialo s jačmeňom alebo ovsom. Ďatelina sa kosila po skončení všetkých jarných prác, koncom júna a začiatkom júla. Kosila sa tiež ručnou kosou na riadky. Pokosená ďatelina sa ihneď roztriasala a na druhý deň prevracala (prevertala) hrabľami. Keď bola dostatočne suchá, hrabali ju a skladali do drevených sušiakov — ostŕv (ostirva), ktoré sa nabíjali do zeme. Najprv sa železným kolom (štanga) urobili v zemi otvory asi 40—50 cm hlboko, do ktorých sa vkladali sušiaky. Ak nestál sušiak pevne, obložil sa kameňmi a zatĺkol tak, aby sa nechýbal. K sušiaku sa ďatelina približovala nosením na vidlách a potom hrabala. Po priblížení sa ukladala do sušiakov zdola nahor a ukončievala tzv. čiapkou. Nabíjanie sušiakov do zeme, približovanie ďateliny a dokladanie čiapky bola mužská práca. Ženy iba hrabali ďatelinu. Sušiaky sa zhotovovali najčastejšie zo smrekov 8—12 cm hrubých. Po vyrúbaní sa očistili od čečiny a kôry, poobtínali haluze a zakresali do špica na oboch koncoch. V sušiakoch sa ďatelina sušila týždeň, ba aj viac. Záležalo to na počasí a na tom, či ostával čas na jej zvezenie. Ďatelina sa najlepšie zváža, keď je zamračené. Vtedy sa tak neláme, neodpadávajú hlávky a nepráši sa z nej ako za slnečného dňa, kedy je veľmi krehká. Ukladala sa na povale (plentri). Po zobratí ďateliny sa sušiaky vytiahli z dier a poukladali stojato vo forme veže. Ďatelina sa kosila dvakrát. Druhú úrodu kosili a hrabali na konci žatvy. Dôležitou súčasťou krmovinovej základne bolo seno. Celková výmera lúk v obci roku 1871 predstavovala 55,61 uhorských katastrálnych jutár (25,8 hektára). Lúky boli položené na svahovitejších miestach v týchto častiach chotára: Nad luky, Na vidovej luky, Dolinky, Kuty a Strašna. Lúky sa začínali kosiť koncom júna. Presný termín kosenia lúk závisel od dozretia trávy i od počasia. V čase kosenia lúk odchádzali kosci z domu zavčas rána ešte pred svitaním s kosou a s potrebným náradím (nákovka, kladivo, osla, oselník). Okolo 8. h ženy alebo staršie deti nosili koscom (košarom) raňajky (frištik). Najzaužívanejším jedlom na raňajky boli pirohy so zemiakmi, tvarohom a bryndzou. Zapíjali sa sladkým alebo kyslým mliekom.

Tráva sa na lúkach kosila na riadky (pokos). Pri kosení trávy sa 14—17-roční chlapci učili kosiť. Podmienkou kosenia je správne

držanie kosy, aby kosec pritláčal pätu kosy k zemi a pritom hrot kosy bol mierne zdvihnutý, správne máchol kosou a zobral takú plochu trávy, ktorú bol schopný riadne čisto skosiť. Začínajúcemu koscovi dávali pod pazuchu čiapku, ktorá mu nesmela počas kosenia vypadnúť, a tak pomáhala správne držať ruky. Nevyhnutnou podmienkou dobrého kosenia bolo tiež správne zabrúsenie kosy oslou. Mladí kosci sa zaúčali kosiť s menšími kosami a kosiskami. Kosy sa brúsia tak, že si kosec oprie kosu držákom o zem a pravou rukou v smere od seba brúsi kosu oslou striedavo po jednej i druhej strane. Oslu nosili v oselníku (kožulke) upevnenom vzadu na nohaviciach, iba niektorí nosili vpredu. Na riadky pokosená tráva sa rozhadzovala hrablami. Rozhadzovať (rozbijati) chodili ženy a staršie deti. Porozhadzovaná tráva sa nechala preschnúť, na druhý deň sa prevrátila a po uschnutí sa hrabala a ukladala do kôpok bez sušiakov. Pred zvezením sa ešte kôpky rozhádzali do kruhu, aby seno lepšie vyschlo. Seno sa uskladňovalo v stodolách v priečinku (pričulku) alebo na povale (plentri).

Z okopanín rozšírené bolo pestovanie kapusty. Spolu s ostatnou zeleninou (mrkvou, cibuľou, cesnakom) ju obyvatelia pestovali na osobitne vyhradených pozemkoch — kapustniciach, ktoré boli blízko dediny pri rieke Poprad.

V záhradách okolo stavenísk pestovali ovocné stromy (jablká, hrušky, slivky) predovšetkým druhy, ktoré znášajú drsnejšiu klímu. V minulosti bolo v obci rozšírené pestovanie ľanu. Sial sa za suchého počasia podobne ako zrno. Keď vyrástol, vytrhávali ho ručne ešte pred žatevnými prácami, aby ho potom mohli spracovať.

Chov hospodárskych zvierat

V minulosti v obci prevládal extenzívny chov hospodárskych zvierat. Počet a druh hospodárskych zvierat závisel od zásoby krmovín a dostatku paše. Dôraz sa kládol na chov hovädzieho dobytka. Zámožnosť roľníkov sa posudzovala podľa počtu hovädzieho dobytka. V obci dobytok pásli individuálne a túto prácu vykonávali starci a deti. Urbarialisti pásli dobytok vo svojich lesoch a pasienkoch. Na pašu sa dobytok vyháňal zavčasu rána okolo piatej hodiny a domov priháňal pred obedom. Pastieri (pastire, voľare) popoludní vyháňali dobytok na pastvu pred druhou hodinou a vracali sa okolo siedmej—ôsmej hodiny večer. V čase poľných prác sa záprahový dobytok nevyháňal na pašu, ale ostával doma. Nakŕmil sa doma alebo na poli. Po skosení lúk sa dobytok pásol na lúkach, pretože umelé hnojivo sa po lúkach nesialo. V jeseni, keď sa vyberali zemiaky, bral sa na pole všetok dobytok alebo len záprahový a ostatný sa vyháňal na pašu. Niekedy sa ťažné kravy pásli s ostatným dobyt-

kom, ale vtedy sa museli vrátiť z paše skôr, aby sa nimi mohli zviesť vykopané zemiaky z poľa domov. Po vybratí zemiakov, kŕmnej repy, kapusty, zeleniny a ostatnej úrody dobytok nepásli pastieri, ale sa vyháňal na samopastvu. Roľníci vyháňali dobytok na samopastvu ráno neskôr, lebo v jeseni bývajú už mrazy, rosa je hustá a tráva studená a mohlo by to dobytku škodiť. Večer sa zo samopastvy dobytok vracal domov sám. Niekedy však zostal na poli a muselo sa preň ísť. Stávalo sa, že dobytok nocoval i vonku. To vtedy, ak sa pobral za pašou iným smerom ako obvykle a majiteľ ho nemohol nájsť. Vtedy nepomohol ani zvonec, lebo kravy ľahnú a odpočívajú nehybne, takže ani zvonce nezazvonia. Neraz sa roľníci museli za nimi veľa nachodiť. Preto často dávali kravám do žľabov kamennú soľ, ktorú rady lízali, zvykli si na ňu tak, že prichádzali niekedy domov zavčasu. Keď sa počasie v jeseni silne ochladilo a očakával sa prvý sneh, dobytok sa už na pole nevyháňal. Hlavná potrava dobytka v zime bola slama. Iba kravy sem-tam dostávali málo sena a ďateliny. Hovädziemu dobytku do sečky dávali pokrájané kapustné hluby (kočany) a nasekanú kŕmnu repu. Kravy pre roľníkov mali najväčší hospodársky význam a boli živiteľom celej rodiny. Preto sa kravy pre domácu spotrebu nezabíjali. Hovädzí dobytok zabíjali iba v nutných prípadoch (ochorenie, zdutie a pod) a vtedy sa mäso rozdeľovalo v primeranom množstve ostatným obyvateľom obce. Kvalita kravy sa posudzovala podľa dojivosti, kvality a kvantity nadojeného mlieka. Kravské mlieko surové i prevarené konzumovali v domácnostiach a vyrábali maslo a tvaroh. Tieto výrobky predávali na trhoch v Starej Ľubovni. Najchudobnejší roľníci a bezzemkovia chovali kozy.

Popri chove dobytka pri extenzívnom hospodárení mal významné miesto chov oviec. Ovce boli pre roľníkov užitočnými zvieratami a prinášali všestranný hospodársky úžitok. Poskytovali mäso, syr, vlnu a kožu. Stav oviec roľníci dopĺňali z vlastného chovu. Ovce zatvárali v samostatných chlievoch alebo v maštali vo zvlášť ohradenom priestore zvanom „carok". Veľkú starostlivosť venovali gazdovia koteniu oviec. Po okotení ovcu s malým jahniatkom dávali do izby. Niekedy len samé jahňatá, ktoré v izbe prikŕmovali a k ovciam dávali trikrát denne, aby sa nacicali. Jahňatá cicali až do odchodu oviec na salaš. Mladé barančatá kastrovali. Túto prácu vykonávali potulní miškári. Vymiškovaný baran sa nazýval škop. Jahňa ženského rodu sa nazývalo jahnička, dojná ovca, dojka. Bielu ovcu nazývali bila, čiernu čorna, bielu s čiernym pyskom mazura, s čiernym okolo očí okalistá, bielu s hnedými škvrnami okolo očí kešastá, so škvrnami na tele strakatá a rohatú ovcu rohatá. V obci sa chovali ovce valašky, ktoré boli dobré na mlieko, vlnu i mäso a dobre znášali nepriaznivé klimatické podmienky. Chov oviec bol prevažne

zameraný na vlnu a mlieko. Vlna spolu s ľanom boli základné suroviny pre domácku výrobu odevov. Významnú úlohu malo spracovanie a využívanie ovčích koží. Dojné ovce roľníci dávali na salaše, niekedy až príliš ďaleko. Najčastejšie posielali ovce bačovi na veľkostatok Herza v Plavnici. Bačovia prichádzali dojednať sa s majiteľmi okolo Veľkej noci. Obyčajne s bačom vyjednával richtár. Ak ponúkané podmienky neboli výhodné, poradil sa s ostatnými majiteľmi alebo sám odmietol navrhované služby. Keď prišiel iný bača, ktorý ponúkal viac syra, vtedy richtár išiel za bubeníkom-burgarom, ktorý zvolal všetkých majiteľov oviec k richtárovi na jednanie s bačom. Ak sa jednanie skončilo úspešne, bača zaplatil oldomáš. Pred vyháňaním na pašu sa ovce značkovali. Každý majteľ mal svoje ovce označené vlastným znakom na ušiach. Pre ovce si prišiel bača sám alebo mu ich odohnali na salaš. Pre syr si chodili majitelia oviec. Bača obyčajne odkázal majiteľom, kedy a koľkí majú prísť pre syr. Najlepší syr bol začiatkom leta. Na jednu ovcu dostávali majitelia po 5 kg syra. Časť syra sa skonzumovala a ostatok sa spracoval na bryndzu. Zo salaša sa ovce rozháňali koncom septembra. Majitelia si pre ne chodili a spoločne priháňali domov.

Jahňatá, barany a jalové ovce sa pásli spoločne v obci. Pasienky mali zvlášť vyhradené a nesmeli sa pásť tam, kde sa pásol dobytok. Pásol ich pastier. Niektoré roky, keď obec nemala pastiera, gazdovia pásli ovce podľa poradia (za poriad). Za jeden kus sa pásло pol dňa, teda toľko poldní, koľko kusov vlastnili. Ovce sa na pašu vyháňali neskôr ako kravy, okolo 7. h a pásli sa celý deň. Domov sa priháňali pred kravami, medzi 6.—7. h. Pri vyháňaní oviec pískali na prstoch a keď pásol ovce pastier, trúbil na trúbe z kravského rohu. Pastier oviec bol veľmi chudobný a nevlastnil žiadne pozemky. Dlhé roky pastierom oviec v obci bol Andrej Jacko. Za pasenie oviec gazdovia ho vyplácali väčšinou v naturáliách. Stravu mu poskytovali každý deň podľa poradia. Za jeden kus jedno jedlo. Raňajky sa mu podávali v dome gazdu, obed mu dávali do tašky (torby), varenú večeru opäť doma. Ako výplatu za pasenie oviec dostal od 1 kusa „kirčík" — 15 litrov zemiakov a „kirčík" jačmeňa. Naturálie si vyberal po jednotlivých domoch podľa toho, kedy potreboval. Aby nebol niekým oklamaný, kirčíky sa prenášali podľa poradia z domu do domu a pastier si naturálie presypal do svojich vriec a odnášal domov. Inokedy naturálie vyberal naraz. Vtedy každý gazda priniesol presné množstvo naturálií k richtárovi. Tam zrno a zemiaky naplnili do vriec a pomohli odviezť domov. Peniazmi gazdovia pastiera oviec odmeňovali zriedkavo a iba niektorí. Práca pastiera bola považovaná za ponižujúcu. Po založení JRD chov oviec ustupoval a v 50. rokoch sa ovce v obci prestali chovať.

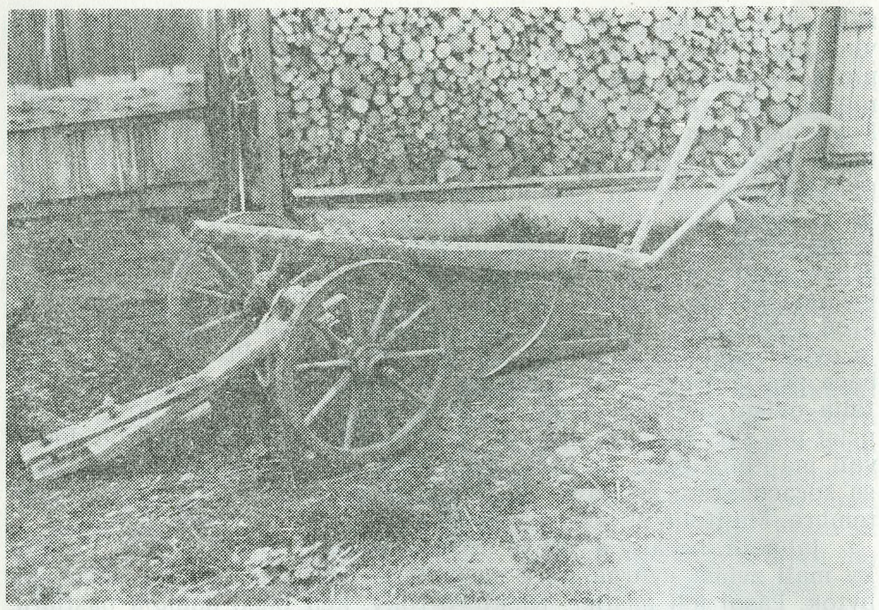

Pluh a plužné kolieska

Rozvážanie hnoja

Oranie konským záprahom

Obracanie sena

Sušenie sena na sušiakoch

Zvážanie sena kravským záprahom

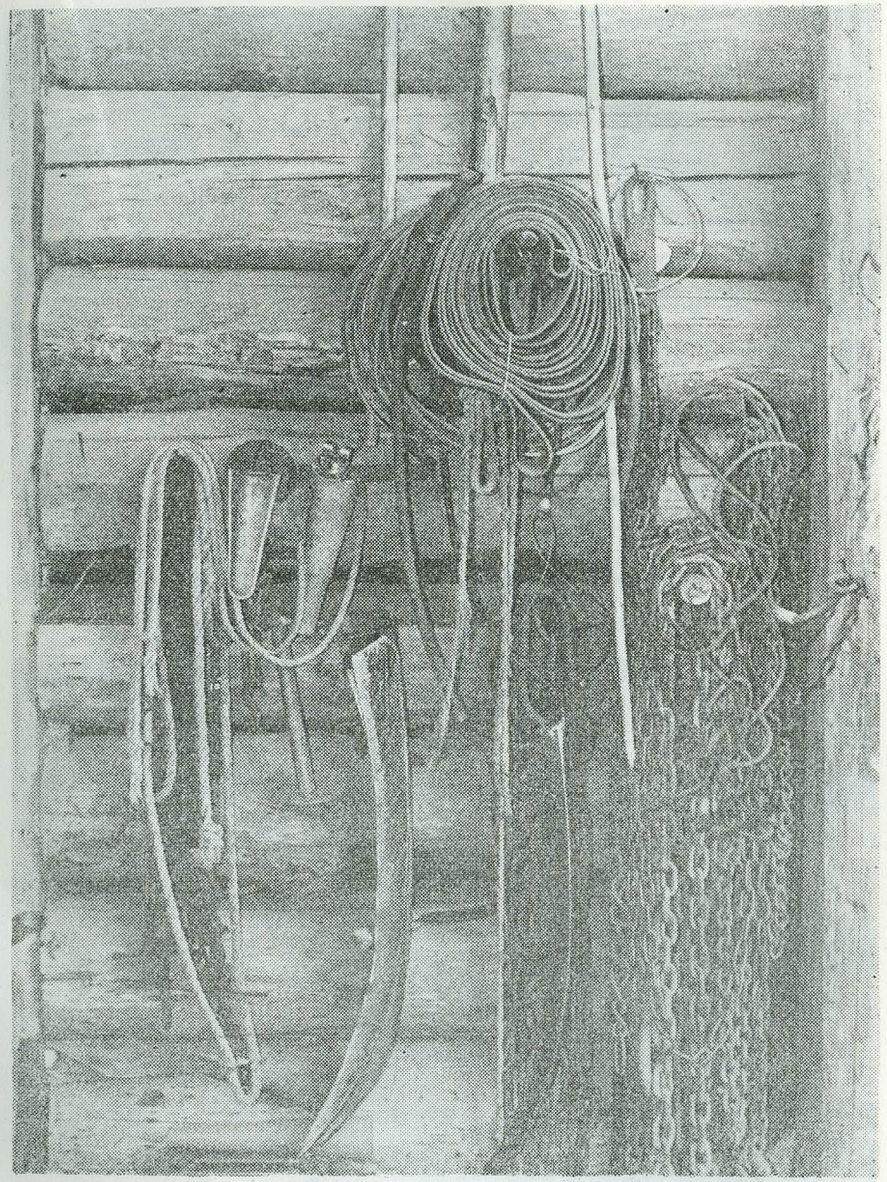

Uskladnenie poľnohospodárskeho náradia

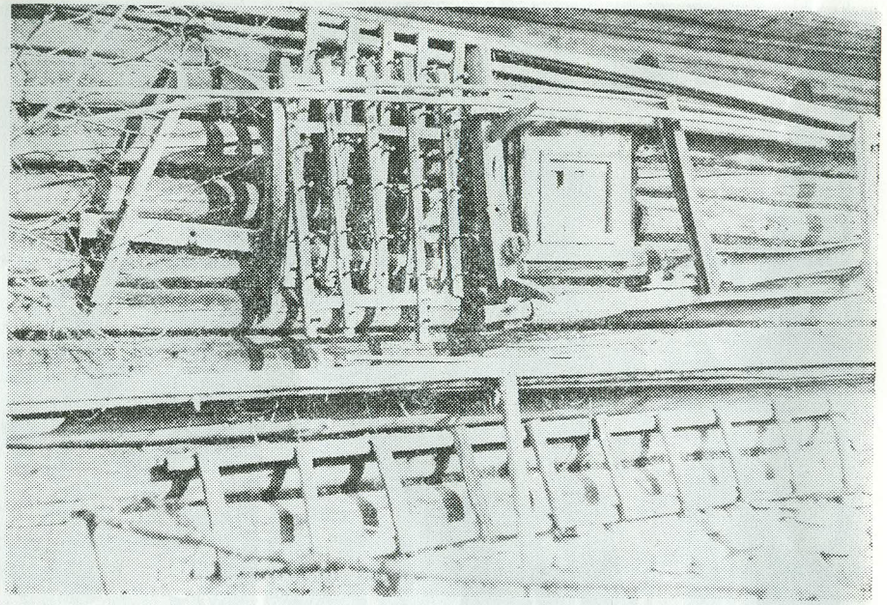

Zimné uskladnenie brán a ostatného náradia

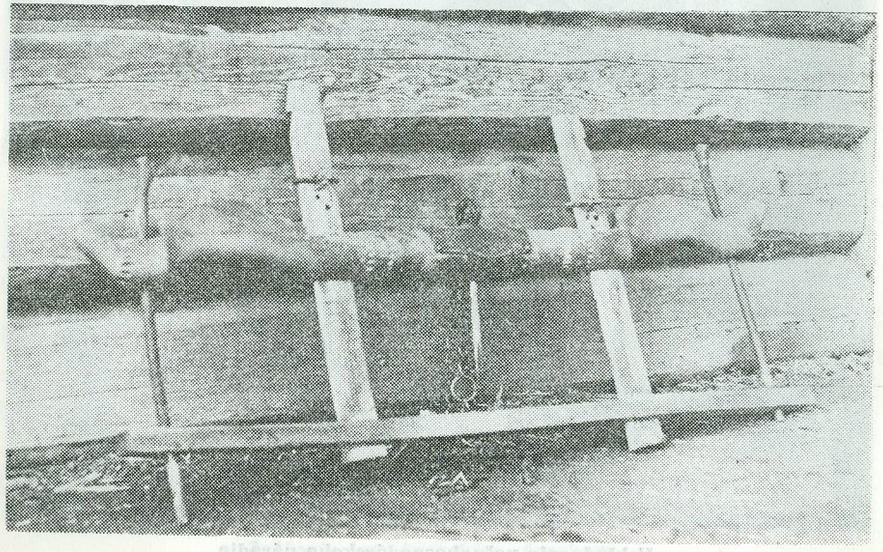

Jarmo

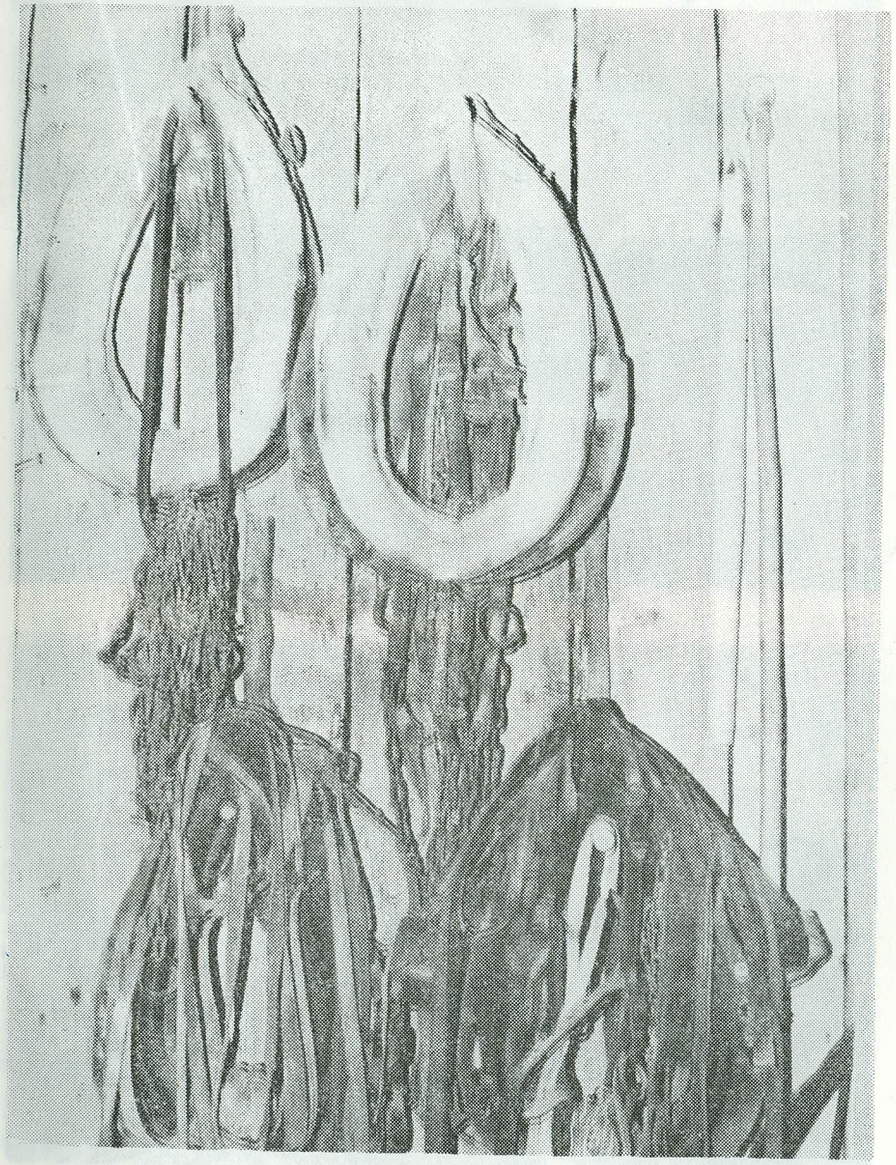

Konský postroj

Zvoz zemiakov

Pletené košíky

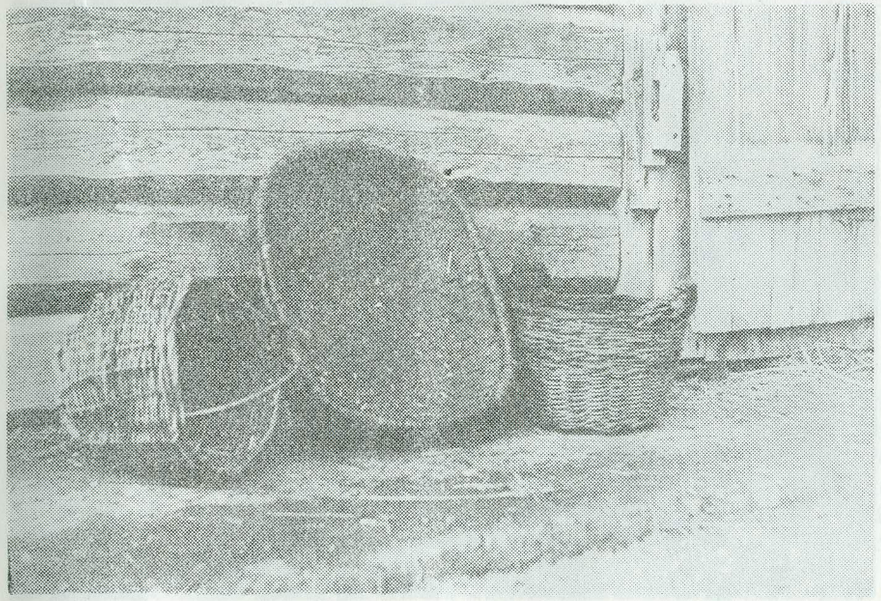

Opálka na sečku a pletené košíky

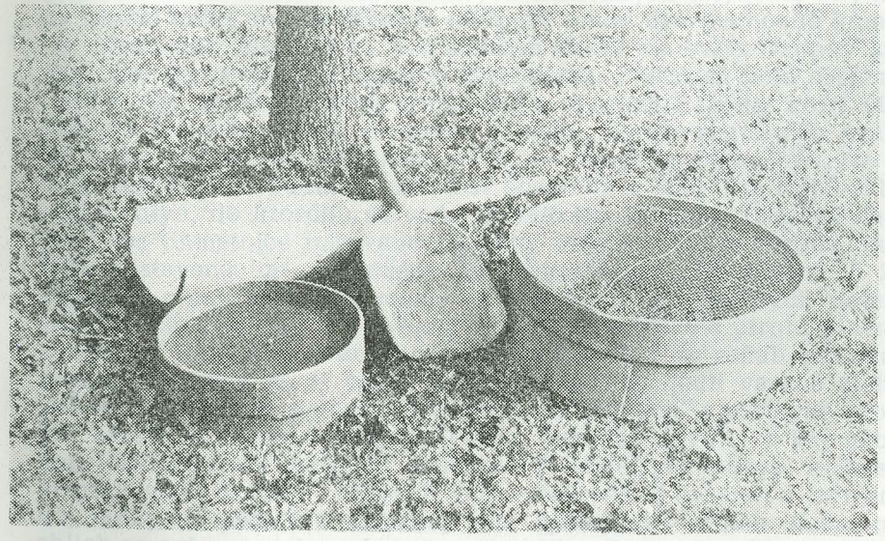

Drevené vejačky a sitá na zrno

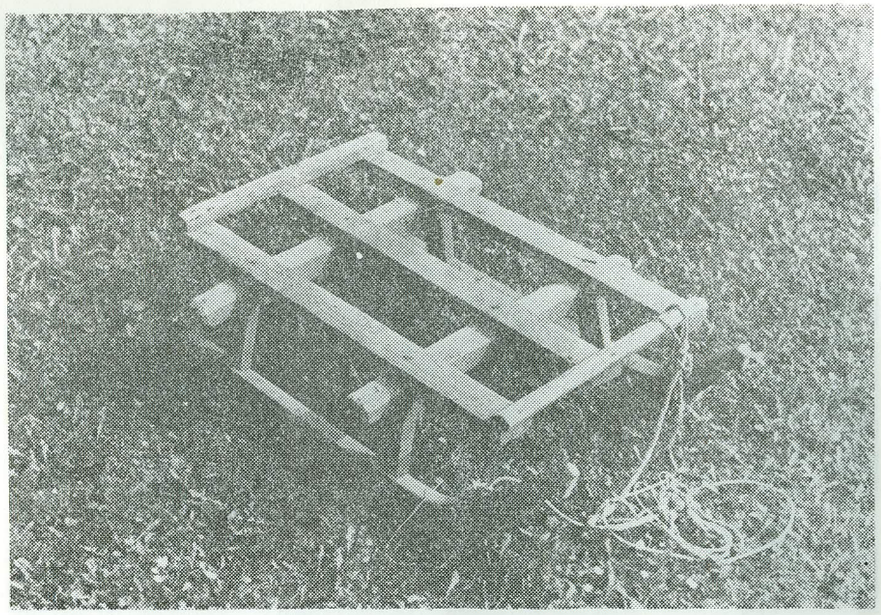

Sane

ĽUDOVÁ STRAVA

Prírodné podmienky a charakter poľnohospodárskej výroby určovali spôsob života a stravovanie obyvateľov obce. Ľudová strava závisela od produktov, ktoré obyvateľstvu poskytovalo poľnohospodárstvo. Všetky jedlá pripravovali zo surovín, ktoré vypestovali a ktoré poskytovala okolitá príroda. Stravovanie ľudu v minulosti ovplyvňovali aj živelné pohromy, neúroda, povodne a záplavy. Príprava pokrmov závisela od úrody plodín, ktoré sa pestovali v obci, predovšetkým od úrody jačmeňa, ovsa, zemiakov, kapusty a dostatku mliečnych výrobkov. Ovocie, ktorého v obci bolo málo, nemalo podstatnejší význam. Okolité lesy poskytovali jahody, maliny, trnky, šípky, lieskové oriešky a jedlé huby, ktoré pre chudobné rodiny boli jedinou potravou.

V strave boli najviac zastúpené pokrmy pripravené z múky, ktorá sa získavala mletím v ručných kamenných mlynoch. Mlynok na mletie múky bol na štyroch nôžkach a mal dva kruhovité kamene, ktoré boli uložené vo vydlabanom dreve na sebe. Vrchný kameň mal tri otvory a v spodnej časti zárez, v ktorom bola drevená vložka. Cez spodný kameň prechádzala regulačná tyčka, ktorá siahala až do spodnej časti vrchného kameňa. Ňou sa regulovala hrúbka múky. Mlelo sa otáčaním vrchného kameňa pomocou tyče v ňom upevnenej. Feudálna vrchnosť postavila v obci „Na Kubikoch" vodný mlyn, do ktorého sa voda privádzala kanálom (dnešná časť cesty do Chmelnice nazývaná mlynský jarok) z rieky Poprad, kde bola postavená hať. (V mieste dnes nazývanom „Na hatoch".) Zo zomletej múky sa pripravovali múčne jedlá, z kašovitých najmä kuľaša a čír a „huľki" a z varených cestovín halušky a pirohy plnené zemiakmi, kapustou, tvarohom a bryndzou. Keď sa začali pestovať zemiaky, rozšíril sa aj počet jedál. Zemiaky sa jedli varené alebo pečené. Uvarené sa popučili drevenou „kolotovkou" a posolené zapíjali čerstvým alebo kyslým mliekom. Zemiaky (gruli) s kapustou boli každodennou potravou roľníkov. Z hustej zemiakovej kaše sa pripravovali „džadky", ktoré sa jedli omastené. Z ovsenej a jačmennej múky sa piekol v domácej peci (pekarnik) chlieb. Cesto na chlieb sa pripravovalo v drevenom korýtku. Z vymieseného a vykys-

nutého cesta sa robili okrúhle bochníky, ktoré sa do pece kládli dlhou lopatou, ktorá sa posypala múkou. Na pečenie chleba musela byť pekáreň dobre vyhriata. Preto sa na rozložený oheň prikladali väčšie kusy naštiepaného dreva (šajtky). Po zhorení tesne pred sádzaním chleba sa žeravé uhlie zhrnulo pohrabačom (kočerha) k otvoru pekárne. Zo zvyškov chlebového cesta sa piekli tenké utľapkané pagáče, ktoré sa v lete kládli na kapustný list. Chlieb pre svoju každodennú potrebu bol vo veľkej úcte a vážnosti. Stal sa symbolom hojnosti i nedostatku a meradlom materiálnych hodnôt. Dobre upečený chlieb bol pýchou gazdinej a zároveň vizitkou gazdu. Ukladal sa v komore, kuchyni alebo v izbe na kraj stola a prikrýval sa obrusom. V domácnostiach sa veľmi dbalo, ako je chlieb na stole položený. Nesmel byť obrátený na vrchnej strane. Keď niekomu spadol krajec chleba na zem, musel sa očistiť, pobozkať a potom zjesť. Odrobinky sa zo stola pozbierali a dávali hydine a dobytku. Návštevníkov domu po privítaní ponúkali chlebom slovami: „Krajte chliba!“ Ponúkaný po odkrojení neveľkého kúska poďakoval slovami: „Bože zaplať.“ Na Vianoce, Veľkú noc a ostatné sviatky gazdiné piekli biely chlieb nazývaný „paska“. Okrem chleba na veľké sviatky a významné rodinné udalosti (krstiny, svadba) piekli z kysnutého cesta koláče plnené tvarohom, makom a lekvárom.

Dôležitou súčasťou stravy bolo kravské mlieko. Konzumovalo sa čerstvé, kyslé a spracované na tvaroh a maslo. Po otelení kravy sa konzumovalo aj prvé mlieko nazývané kurastra. Nadojené kravské mlieko, ktoré sa nekonzumovalo v čerstvom stave, nechalo sa skysnúť a po zobratí smotany zostala kýška, zvaná kvasné moloko. Konzumovala sa so zemiakmi a ako nápoj namiesto vody a pridávala sa tiež do krmu pre ošípané. Hriatím z kyslého mlieka sa pripravoval tvaroh (syr), ktorý sa formoval do hrudiek a používal na plnenie do koláčov, pirohov, na prípravu halušiek a odpredával na trhu v Starej Ľubovni. Hlavným výrobkom z kravského mlieka bolo maslo, ktoré sa získavalo z nazbieranej smotany mútením. Maslo sa mútilo (kolotilo) v mútovníku (bodenka). Po zmútení a vybratí z mútovníka sa ukladalo do malých hrnčekov, v ktorých sa ozdobilo hviezdičkou a uskladňovalo, alebo odnášalo na trh. Cmar (koločené moloko) jedli so zemiakmi, alebo pili. Z ovčieho syra sa v domácnosti spracúvala bryndza. Zo salaša donesený hrudkový syr sa pokrájal na malé kúsky, rozmiesil, nasolil a utlačil v drevenej nádobe (diška). Utlačená bryndza sa priložila pokrývkou a zaťažila väčším kameňom. Bryndza sa jedla s chlebom a používala do pirohov a halušiek.

Častým jedlom boli „pencaky“ — jačmenné krúpy. Pripravovali sa z jačmenného zrna tlčením pomocou dreveného tlčika (stupira) vo vydlabanej drevenej nádobe (stupke). Jačmenné zrno sa pred tlčením namočilo a po 10—20-minútovom tlčení sa premiešalo a potom opäť tĺklo, pričom sa zrno nesmelo tlčením drviť. Po vytlčení sa zrno vybralo zo stupky, očistilo (opalalo), umylo a varilo v mlieku. Pencaky sa jedli s mliekom, s mäsom a varili ich aj na svadobné hostiny.

V minulosti bolo v strave pomerne málo zastúpené mäso. Jedlo sa iba na Veľkú noc, Vianoce a veľké sviatky. Hovädzie mäso sa jedlo len z núteného výseku. Väčšinou sa konzumovala baranina. Na jeseň roľníci rezali jahňatá, vykastrované barany a na ďalší chov nevhodné ovce. Pred druhou svetovou vojnou sa zabíjalo málo ošípaných, väčšina sa chovala na odpredaj. Mäso zo zabitých zvierat sa nasolilo, uložilo do koryta a po niekoľkých dňoch sa údilo v komíne, alebo v podstrešnom priestore domu (na pojdi). Roľníci nemali v obci na údenie mäsa vystavané špeciálne drevené udiarne. Z malej časti bravčového mäsa sa robili klobásy. Pripravovali sa tak, že sa mäso pokrájalo na malé kúsky, nasolilo, okorenilo, pridal sa na drobné kúsky pokrájaný cesnak, dôkladne premiešalo a plnilo cez kravský roh do čriev. Nakoniec sa klobásy údili. Z menej kvalitnej slaniny (brušná a ostatné časti) sa robilo „salo“, ktoré malo tvar bochníka. Na salo určená slanina a bezmäsité mastné časti sa silne nasolili a natlačili do okrúhleho vaku zošitého z vnútorného sadla. Salo sa jedlo s chlebom a používalo na prípravu jedál.

Častým doplnkom stravy boli ryby. Za dáždivého počasia, keď bola voda v Poprade kalná, chytali ryby špeciálne pre tento účel z ľanových motúzov upletenými sieťkami (čerencami), ktoré boli upevnené na štyroch koncoch dvoch oblúkov a zavesené na 3—4 metre dlhom drúku. Koncom leta a začiatkom jesene, keď bola voda v Poprade priezračne čistá, lovili ryby 3—4 zubovými vidlicami (vistkami). Pri takom love 4—5-členná skupina postupovala vo vode proti prúdu, pričom jeden idúci stredom rieky ohňom svietil a ostatní po stranách lovili. Vidlicami lovili ryby aj v zime, keď rieka bola zamrznutá len na kraji. Ryby po vypitvaní a očistení nasolili a piekli v pekárniku, údili v komíne a smažili.

Na uskladnenie potravín slúžili komory, pôjdy a pivnice. Zásoby múky boli uložené v drevenej truhle (pajstruni), ktorá stála v komore alebo na povale. Truhla mala niekoľko priehradok na jednotlivé druhy múky, na múku ovsenú, jačmennú, neskôr žitnú a na otruby. Kapustu uskladňovali v drevených sudoch v pivnici alebo v komore. Po zbere a zvezení z poľa kapustu očistili od vrchného lístia, postrúhali na strúhadle (hobeľ) do koryta, nasolili a naložili do suda, nohami utlačili, zakryly vekom, zaťažili kameňom a nechali kysnúť. Do kapusty pridávali rascu a jablká. Údené mäsa

a slaninu uskladňovali voľne zavesenú na povale v komore. Zelenina bola uložená v pivnici. Cibuľa a cesnak spletené do vencov viseli v komore. Nádoby na vodu (vedrá), na dojenie (žechtár) a veľká časť riadu bola drevená. Hrnce na mlieko boli hlinené. Jedlo sa zo spoločnej misy drevenými lyžicami. Pred jedením a po jedle sa prežehnali a modlili otčenáš i bohorodica diva. Po druhej svetovej vojne zlepšením hospodárskych a sociálnych pomerov nastali podstatné zmeny v stravovaní obyvateľov obce. Rozšíril sa výber produktov, obohatil jedálny lístok, skvalitnila strava a zlepšila sa kultúra stravovania.

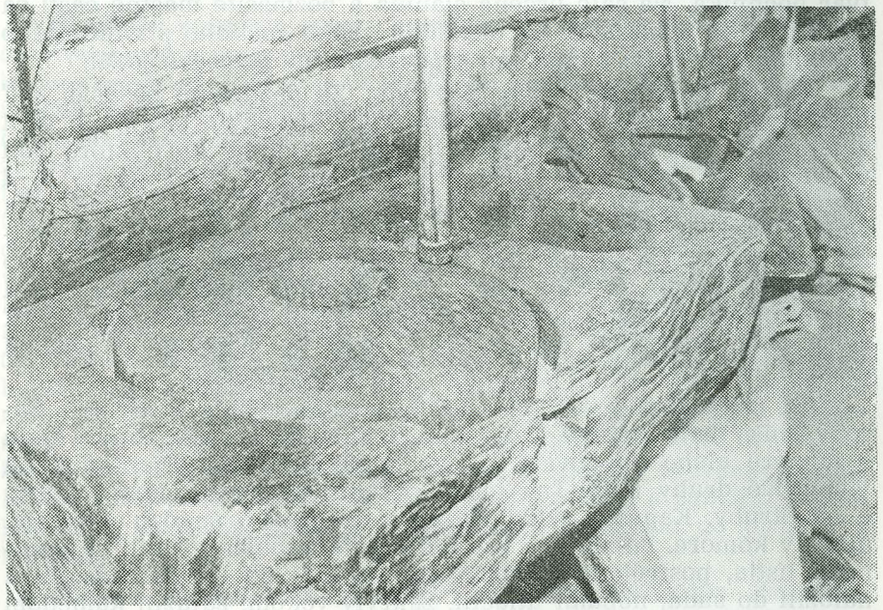

Ručný mlyn (detailný pohľad)

Mletie obilia na ručnom mlyne

Tík (stupír) a stupa na výrobu krúp — pencákov

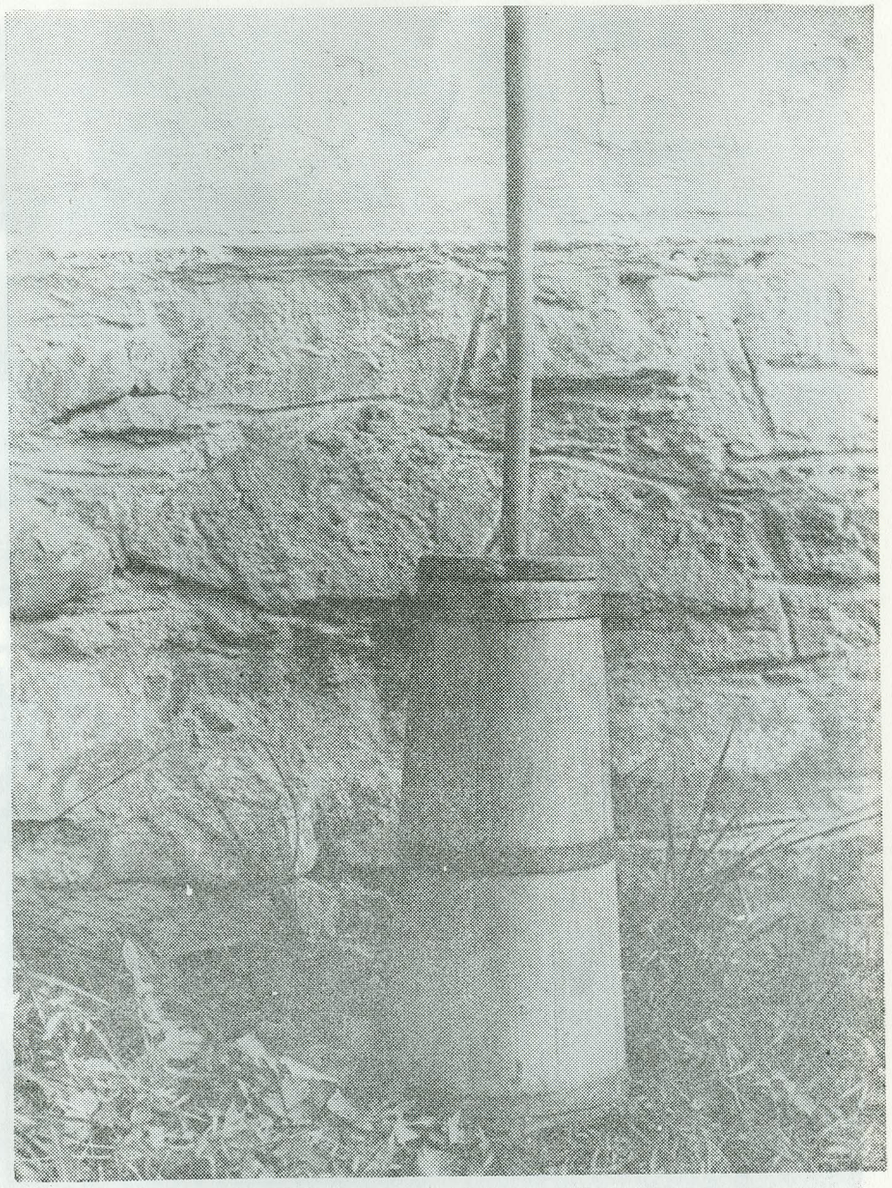

Mútovník

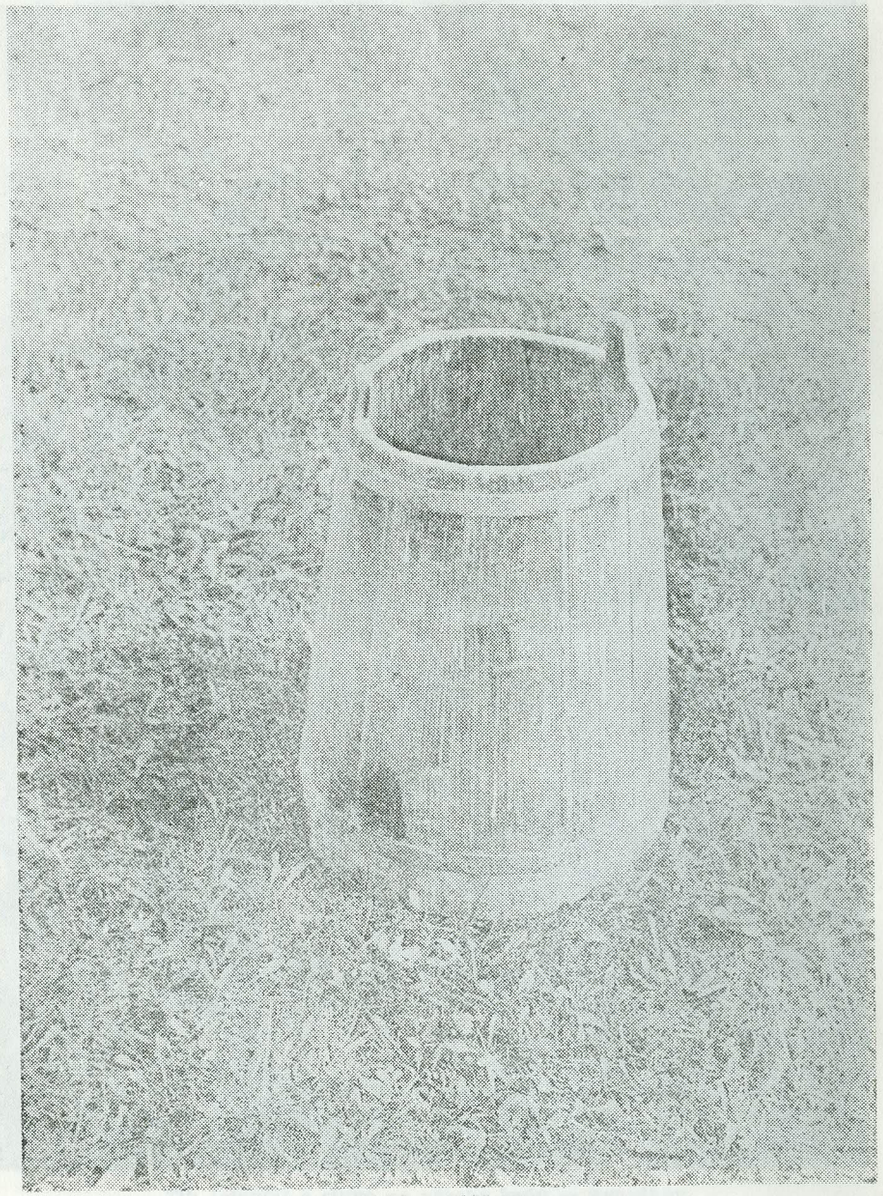

Diežka na bryndzu

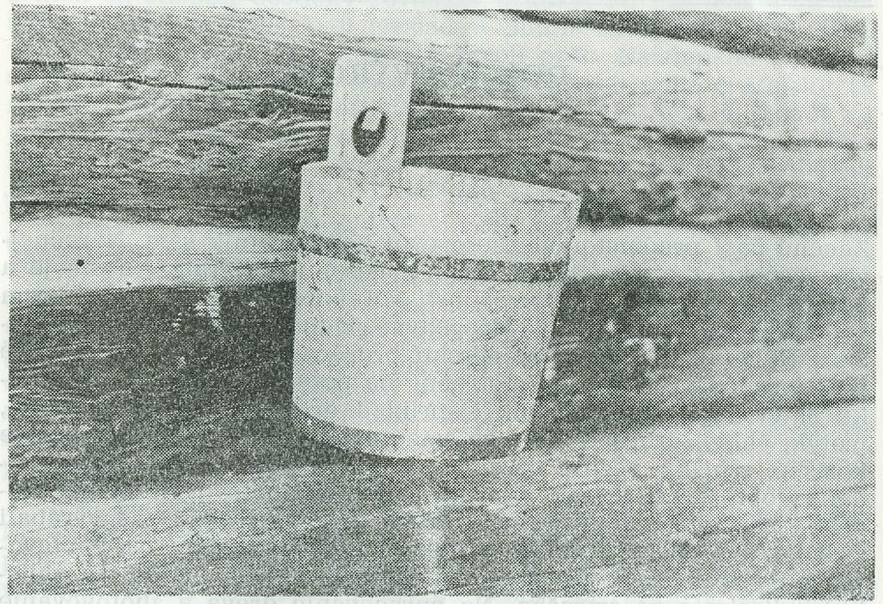

Žechtár

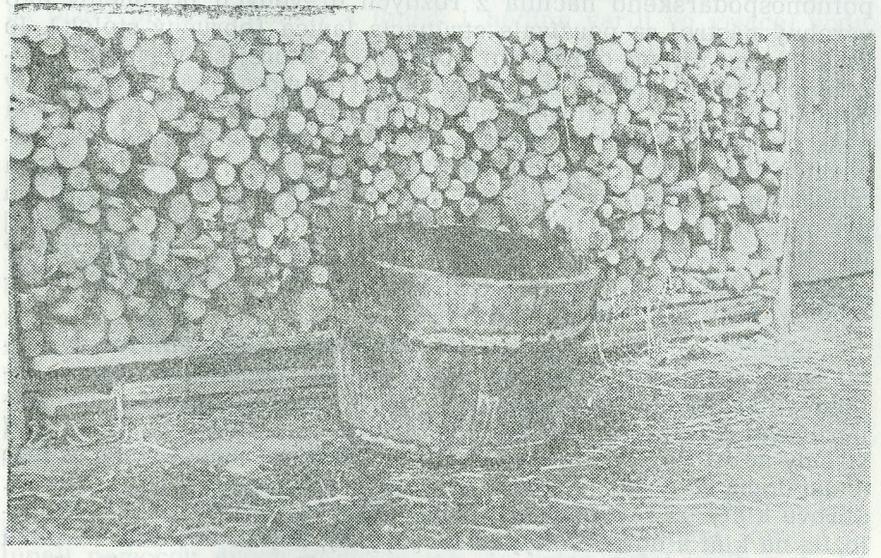

Šafeľ pri uskladnenom dreve

DOMÁCA VÝROBA

Značnú časť predmetov si zhotovoval každý roľník sám. Náročnejšie výrobky zhotovovali špeciálni remeselníci. Náradia, nástroje a nábytok boli drevené. Domácnosti roľníkov boli vybavené okrem hrnčiarskych výrobkov iba dreveným riadom. Domáca výroba slúžila výlučne na poľnohospodársku prevádzku. Všetko jednoduché poľnohospodárske náradie potrebné na poľnohospodársku prevádzku si vyrábali roľníci sami. Napríklad drevené násady do lopát, motýk, vidiel, drevené vidly zo samorastov, vejačky, lopaty, hrable kosiská, rebríky, vozové rebriny (drabiny), oje do voza, brány vedel vyrobiť každý roľník. Kosiská (kiša) sa zhotovovali zo smrekového, jaseňového i javorového dreva. Hrable (hrabli) sa vyrábali z dvojakého dreva. Hriadeľ (valok) a kolíčky (zubky) sa zhotovovali z tvrdého dreva jaseňového alebo javorového, držadlo (hrablisko) z liesky a zo smrečka. Na opracovanie dreva a zhotovovanie poľnohospodárskeho náčinia z rôznych drevených predmetov ako výrobný nástroj sa používala strúhacia lavica (obručný stolok). Je to lavica so štyrmi okrúhlymi nožkami, v ktorej sa vertikálne pohybuje drevená páka. Na hornom konci je ukončená hlavicou a v dolnej časti plochou doštičkou. Pritlačením páky prehne sa hlava páky smerom k lavici a zovrie drevo alebo predmet určený na opracovanie. Na strúhacej lavici sa drevo opracúvalo nožom s dvoma ručkami na koncoch nazývaným „obručný nož". Dôležitým nástrojom pri opracovaní dreva bol hoblík. Na dosiahnutie hladkej a rovnej plochy sa používal dlhý hoblík s dlhou šmýkacou plochou zvaný „spust". Nepostrádateľným a najpoužívanejším nástrojom pri výrobe drevených predmetov bola sekera.

Dôležité miesto v domácej výrobe mala výroba šindľov, ktorými sa pokrývali domy a hospodárske budovy. Zo šindľov sa tiež zhotovovali súseky (sušiky) na obilie. Šindle zhotovovali zo smrekového dreva. Na výrobu šindľov určené drevo sa zoťalo v jeseni, keď stromy sú už vo vegetačnom pokoji a obsahujú menej vody. V lese alebo doma sa drevo porezalo na kláty potrebnej dĺžky (50—60 cm). Surové kláty sa rovnomerne štiepali sekerou tak, že sa sekera priložila na klát a udierala kyjankou (kyjaň), aby sa dosiahla rovnaká hrúbka. Kláty sa štiepali najprv na polovičky, potom na štvrťky a

z nich sa štiepali doštičky rovnakej hrúbky. Po naštiepaní sa doštičky uložili a sušili 4—6 mesiacov. Šindle sa vyrábali cez zimu, v čase keď nebolo poľnohospodárskych prác. Naštiepané došitčky sa opracúvali oberučným nožom na oberučnom stole a stenšili sa na potrebnú hrúbku. Po ostrúhaní oberučným nožom je šindeľ na jednej strane dĺžky tenší a po dĺžke hrubšej strany sa vyrezal žliabok (jarok) špeciálnym nožom zo železa, ktorý mal tvar písmena „T", nazývaný „struh". Žliabok sa hĺbil na zvláštnom obrábacom stolíku, ktorý mal vyvrtané 4 otvory, v ktorých boli zabité 4 kolíky na upevnenie šindľov. Z vrchu sa šindeľ upevnil reťazou, do ktorej sa vložila zo spodu doska. Žliabok sa hĺbil najprv na jednej polovici a po obrátení na druhej polovici šindľa. Hotové šindle sa pokladali na vzdušnom, suchom a pred slnkom chránenom mieste. Až po dôkladnom vyschnutí sa nimi pokrývali strechy domov a hospodárskych budov. Pri pokrývaní strechy sa jeden šindeľ tenšou stranou zasúval do žliabka druhého šindľa. Tým sa zamedzilo pretekaniu vody. Šindle sa pribíjali na vopred pripravenú strechu zľava do prava na latky alebo drúky.

Pre potreby vlastnej domácnosti sa vyrábali košíky a opálky. Na výrobu košíkov sa používali vrbové prúty, ktoré rástli v hojnom počte pri rieke Poprad. Používali sa iba jednoročné prúty, ktoré vyrástli od jari do jesene. Prúty na košíky sa rezali od septembra do decembra a na jar až pokým nepúčali (až do mája). Po narezaní sa prúty priniesli domov a ihneď 1 hodinu varili vo vriacej vode, aby sa z nich uvoľnila kôra. Po varení sa kôra z prútov olúpala rozpoltenou doštičkou (latkou). Prútik sa stisol do rázštepu látky a kôra sa ťahaním zlúpla. Ak prúty vyschli, opäť sa namočili do teplej vody, lebo vyschnuté prúty sa nedali olúpať. Výroba košíkov sa začínala pletením dna. Najprv sa 4 hrubšie prúty v strede rozštiepili a cez ne sa prevliekli krížom ďalšie 4 prúty. Tak vzniklo 16 koncov, usporiadaných do ružice v rovnakej vzdialenosti. Pletenie košíka sa začínalo od stredu medzi 16 koncami základnej ružice. Vyčnievajúce konce zapletených prútikov sa orezali. Po vypletení dna košíka sa zapichli po celom obvode okolo každého konca ružice 2 zvislé prúty, celkom 32, ktorých tenké konce sa na vrchu zviazali prútom alebo špagátom. Po vypletení stien košíka sa urobili rúčky — držadlá košíka (ucha) ohnutím olúpanej vrbovej paličky a zapichnutím oboch koncov do košíka, okolo ktorej sa ovinulo 10 tenkých prútov, po 5 prútov z jednej i druhej strany proti sebe smerujúcich.

Na výrobu opálok sa používali 2—3 m dlhé smrekové korene, ktoré sa motykou vytrhávali zo zeme. Čerstvo natrhané korene sa lúpali pomocou dvoch kolíčkov tak, že jeden držal kolík a druhý

pomedzi ne preťahoval korene. Po natrhaní koreňov sa narúbali rovné 1—2 cm hrubé haluzy, ktoré sa očistili od čečiny a po očistení sa hriali na ohni, aby zmäkli a boli ohybné. Ohýbali sa na kolene do elipsy. Na jednom konci sa urobili 2 zhyby a na druhom konci tiež 2 zhyby, podľa dĺžky opálky. Ohnuté časti sa zväzovali koreňom. Na 2 ohnuté základné konáre — oblúk sa dávali priečne rebrá z napoly rozšietepných vetví, ktoré sa oplietali koreňmi. Hrubšie korene sa štiepali na polovicu. Plietlo sa z oboch koncov v protismere a pletenie sa končilo v strede.

Strúhacia lavica s dvojručným nožom

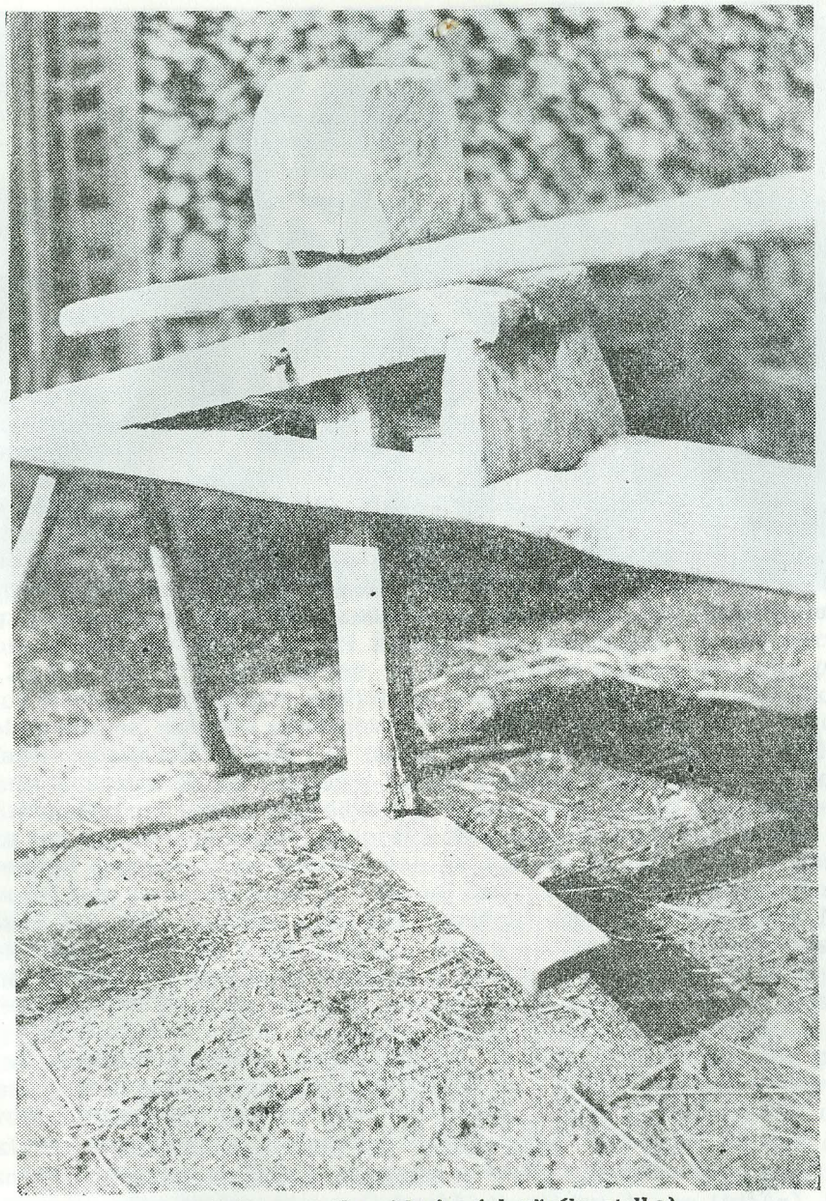

Detail hlavy strúhacej lavice (obručného stolka)

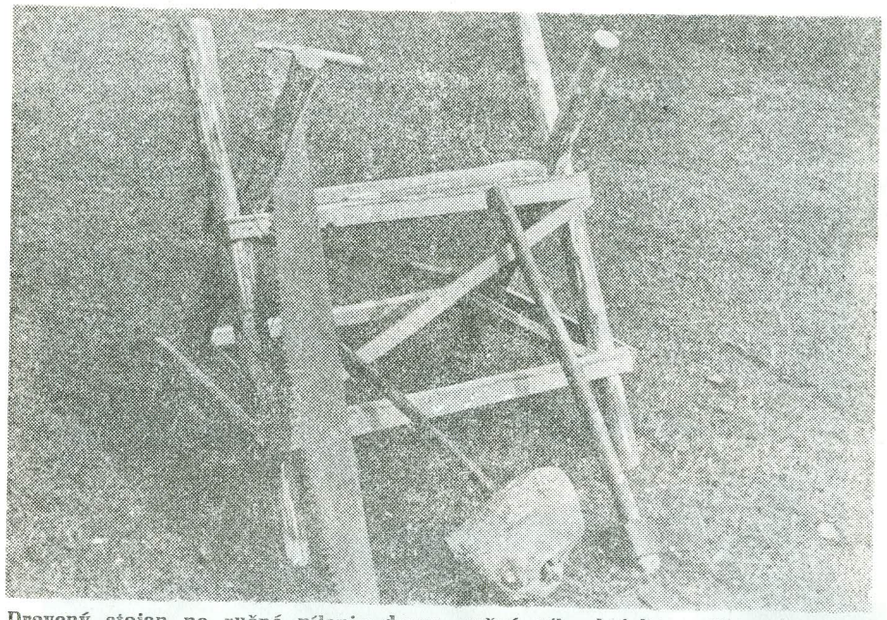

Drevený stojan na ručné pílenie dreva, ručná píla, kyjak na štiepanie dreva a sekera

ĽUDOVÝ TEXTIL

Základnou surovinou, z ktorej sa vyrábali tkaniny, úžitkový textil a odevné súčiastky, bol ľan a vlna. Ľan sa sial ako zrno. Keď ľan vyrástol, vytrhávali ho ručne ešte pred žatvou. Trhal sa do hrsti (žmeni) a z niekoľko hrstiek (25—30) sa robil snopok. Po vybratí sa na rafadle odtrhávali (riafali) hlávky stebiel. Rafadlo (riaf) bola lavica so štyrmi okrúhlymi šikmo zadlabanými nôžkami, na ktorej bola pripevnená doska s hrotmi (zubami). Hlávok zbavený ľan sa kládol po štyri hrsti (žmeni) do krížov, z ktorých sa viazali snopky a dávali močiť do močidiel. Hlávky semien sa sušili na slnku a potom s kyjankou mlátili. Preosievaním na sitách (rešeto) sa odstraňovali plevy. Najprv sa preosiali na riedkom site a potom na hustejšom a nakoniec sa čistilo vejačkou (vijačka). Časť vyčisteného semena nechávali na siatie a ostatné sa lisovalo na olej. Močidlá (vybraté jamy) v obci boli pri Poprade na „Kubikoch" a nad obcou „Za kopom". Boli riešené tak, že z miestneho potoka bol stály prítok a odtok vody. Ľan v močidle sa močil tri týždne, kým nezmäkol. Močením sa narušila súdržnosť drevnatých častí ľanu, ktoré potom ľahko opadávali. Nesmel sa močiť príliš dlho, aby vlákna nezačali hniť a nestratili na pevnosti. Dobre vymočený ľan bol vtedy, keď drevnatá časť ľahko odpadávala a vlákno bolo pevné. Po vymočení sa ľan vybral z močidiel, prepral každý snôpok v potoku, nechal sa odtiecť a odviezol na sušenie. Ľan na sušenie sa „štuchal" — upravoval tak, že sa rozviazal a v dolnej časti rozostrel do kruhu. Vysušený ľan tĺkli (toukli) kyjankou (toučok) na kláte. Zmäkčený ľan sa trepal (ter) na trlici (terlica), ktorá pozostávala z dvoch dosák na stojane o 2 plochých nôžkach s trepacou doskou do nich zapadajúcou. Pri trení sa ľan držal v ľavej ruke, prehodil cez dve dosky trlice a pravou rukou rukoväťou trepacej dosky sa prelamoval, a tak zbavoval pazderia (paždžirja). Po trepaní boli vlákna ľanu pripravené na ďalšie spracovanie — česanie. Česaniu gazdiné venovali veľkú pozornosť. Ľan sa česal na česačke (šteť) preťahovaním cez klince vyčnievajúce z doštičky ostrím hore. Používali sa dve česačky, s riedko nabitými klincami a husto nabitými klincami. Na prvej česačke sa ľan zbavoval hrubších vlákien, kĺkov (klača). Pri druhom česaní sa ľan zbavoval pomrvených častí (pačesky). Česa-

ním sa získavali tri triedy vlákien. Najkvalitnejšie sa nazývalo „len", druhé „pačesné" a tretie „klača". Ľan a pačisne sa priadlo na praslici (kudeľ), ktorá sa skladá z troch častí: vrchnej — „naveršnika", na ktorý sa uväzoval ľan, strednej časti — „kudele", dolnej časti — „prišitky". Kúdeľ bola pevne nastoknutá do prišitky — doštičky, ktorá sa pri pradení prisadla. Pri pradení sa niť navíjala na vreteno (vereteno), z ktorého sa nite motali na motovidlo (motovilo). Skladalo sa z troch okrúhlych, krížom postavených paličiek, na ktoré sa namotávala napradená niť — priadza. Motalo sa na pásma, pri čom do jedného pásma išlo 32 nití a 20 pásiem tvorilo jeden lakeť (lokeť). Na 20 pásiem sa motalo „zribne" a „pačisne". Najkvalitnejšia priadza — „len" sa motal na lakte, t. j. 40 pásiem. Po namotaní sa priadza z motovidla pozberala a vyvárala vo veľkom hrnci. Aby priadza zbelela, na spodok hrnca dávali popol, najčastejšie z vŕbového dreva. Po vyvarení sa priadza preplákala v potoku a potom sušila zavesením na drúku. Ak nebolo dobré počasie, sušila sa na peci. Takto upravenú a vysušenú priadzu navliekli na navíjadlo (vijadlo), ktoré pozostávalo zo stojana na dvoch plochých nohách, upevnených krížom a z troch skrížených ramien, na ktorých boli tri tenké doštičky. Z navíjadla sa priadza navíjala (špuľala) pomocou „špuľara na cievky nazývané fajfy. Po navití na cievky (našpúľaní na fajfy) nasledovala ďalšia významná fáza — snovanie priadze. Snovadliny tvoril jeden drúčok, na ktorom bolo 6 doštičiek, 2 metre dlhých. Tie sa roztiahli a uviazali na ne zuby. Pri snovadlinách sa používal „šarlat", ktorý pozostával zo stojana s dvoma nohami a rámu o dvoch drúčkoch s otvormi (dierkami) navŕtanými proti sebe. V nich boli tuhé drôty, na ktoré sa nasúvalo 16 cievok (fajfy, špuli), po osem na jednu i druhú stranu od stredného a rám deliaceho drúčka. Na vrchu bol rám upevnený priečnym drúčkom. Pri snovaní sa používala doštička (doščečka) so 16 otvormi vo dvoch radoch po osem otvorov, cez ktoré sa prevliekli konce nití z každej cievky (teda 16 cievok) a po pretiahnutí sa nite na konci zviazali, aby sa zamedzilo zmotaniu a mohlo zavesiť na zuby snovadlín. Snovadliny boli upevnené na povale. Doštička sa držala v ľavej ruke a pravou rukou sa otáčali snovadliny. Na snovadlinách boli upevnené zuby, na ktoré sa uviazala priadza. Otáčaním snovadlím sa uvoľňovali nite zo špúľ a priadza sa rovnomerne navíjala na snovadliny. Podľa množstva priadze sa rozpočítala osnova na znaky, ktoré sa označili sadzou. Z 8 lakťov sa robili 4 znaky. Nasnovať sa muselo toľko pásiem, koľko pásiem malo brdo. Do pásma išlo 64 nití, ktoré tvorili štyri „ganky". Ďalšou dôležitou prácou bolo navíjanie priadze na krosná. Priadza sa pozbierala zo snovadlín a nakladala na „retku". Retka bola z okrúhleho drúčka, v ktorom boli otvory a v nich nabité zúbky, na ktoré sa natiahla

priadza a prisunula plochou doštičkou s jarčekom, aby pritlačila zúbky. Navíjanie priadze na návoj krosien vykonávali štyri ženy. Jedna držala retku, druhá priadzu pri valci a dve obracali valcom (návojom). Po navití priadze na návoj nasledovalo prevliekanie nití cez očká niteľníc (ničelnici) a cez brdo. Pri tkaní boli potrebné najmenej dve niteľnice. Jedny dvíhali nite hore a druhé ťahali dole. Medzi zdvihnutými niťami sa tak utvoril po celej šírke osnovy otvor, cez ktorý sa pomocou člnka (čovnok) prehadzovala niť. Dvíhanie a sťahovanie niteľníc sa uskutočňovalo pomocou nožných pák a žliabkových koliesok. Vrchné niteľnicové lišty boli priviazané povrázkom, ktorý sa pohyboval v žliabku koliesok. Dolné lišty niteľníc boli priviazané silnejším povrázkom na nožné páky (pidnožaji). Útková niť sa ubíjala brdom (berdo), ktoré bolo vsadené do bidiel (lada). Utkané plátno sa navíjalo na spodný návoj, ktorý bol ďalšou dôležitou súčasťou krosien. Ostatné časti boli pomocné a stabilizačné.

Podľa hrúbky nití tenké plátno (tenke polotno) používali na plachty, košele, spodnice a iné. Z pačesných nití sa tkalo plátno o voľačo hrubšie než z ľanu. Šili z neho mužské košele, spodky a používali na plachty. Zo zrebného plátna šili vrecia (michy). Po tkaní nasledovalo bielenie plátna. Plátno sa vystrelo na koly zabité do zeme a polievalo sa niekoľko dní. Potom sa plátno vyváralo. Po vyvarení vysušilo a dávalo manglovať do Starej Ľubovne.

Popri tkaninách z ľanu dôležité miesto v živote obyvateľov obce malo súkno z ovčej vlny. Zhotovovali z neho hune (huni), mužské nohavice (chološni), kapce (kapci) a papuče. Vlnu získavali z oviec, ktoré strihali dvakrát do roka, na jar a v jeseni. Kvalitnejšia bola vlna z jarného strihania. Ovce strihali obyčajnými alebo špeciálnymi nožnicami. Pozliepané vlákna vlny odstraňovali čuchraním a driapaním vlny. Vlnu driapali kramľami (grampľami). Sú to dve širšie dosky s rúčkami, v ktorých sú nabité hákovité klince. Jedna doštička sa upevňovala na pevný podstavec šikmo a na ňu sa kládli chumáče vlny. Druhou doštičkou sa prečesávalo. Prečesaná vlna sa ukladala vodorovne na seba. Vlna sa priadla a tkala rovnakým spôsobom ako ľan. Vlnené súkno po utkaní bolo veľmi riedke. Aby zhustlo, dávali ho valchovať. Keďže sa súkno valchovaním silne zrážalo, pred valchovaním ho zošívali vlnenou niťou, aby sa okraje neprekrývali a po valchovaní bolo súkno jednoliate a šev nebolo poznať. Valchy (foľuši) boli stupy, kde sa v tečúcej vode vlnené súkno ubíjalo buchármi. Valchy v obci neboli a vlnené súkno nosili do okolitých obcí. Výroba súkna z ovčej vlny po druhej svetovej vojne zanikla a postupne sa vytráca aj výroba tkanín z ľanu. Niektoré gazdiné ešte zhotovujú koberce z farebných handričiek. Domáca výroba tkanín však pomaly a isto zaniká.

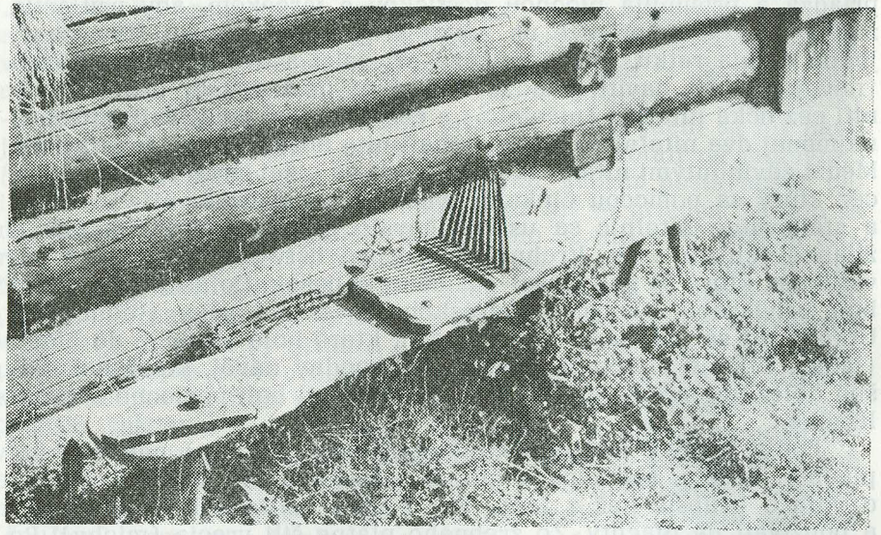

Rafadlo na odtrhávanie hlávok zo stebiel ľanu

Trlica na trepanie ľanu

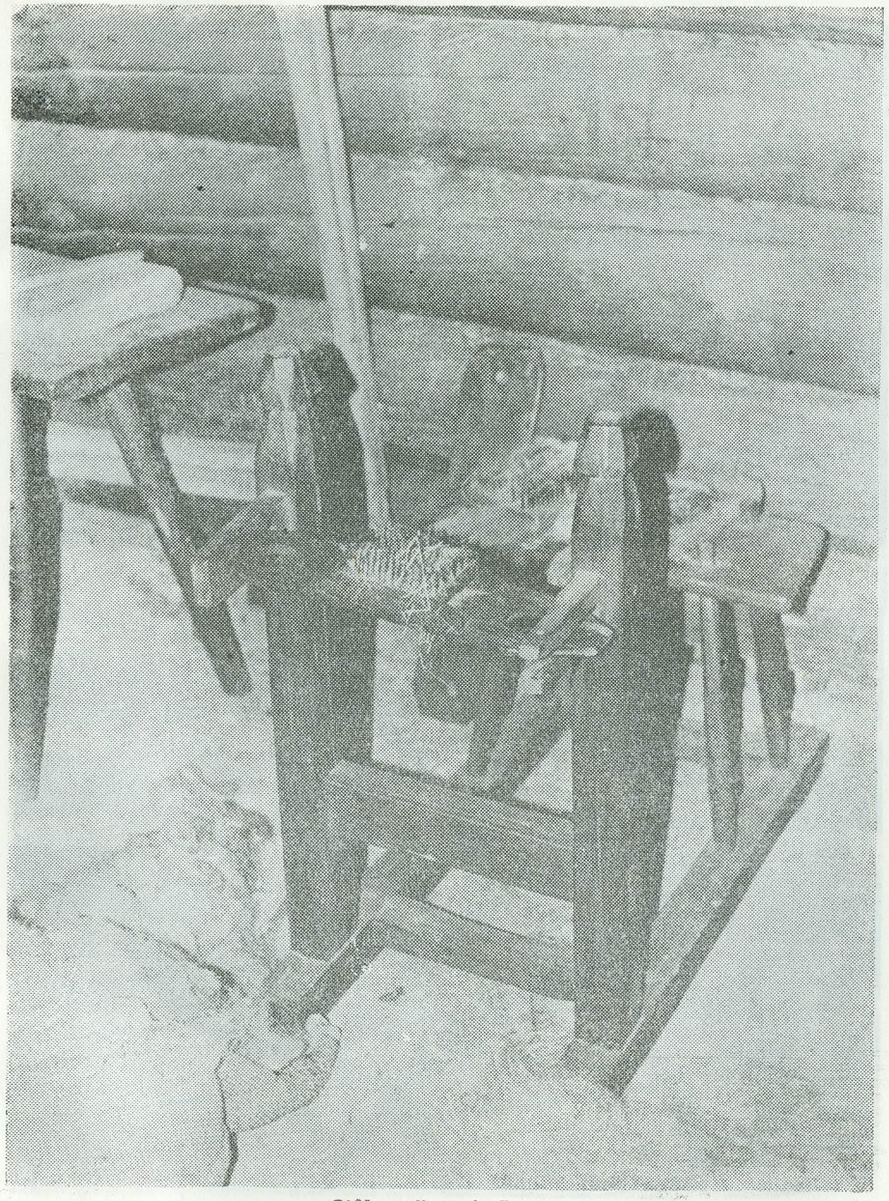

Stôl na česanie ľanu

Špuľár na navíjanie nití

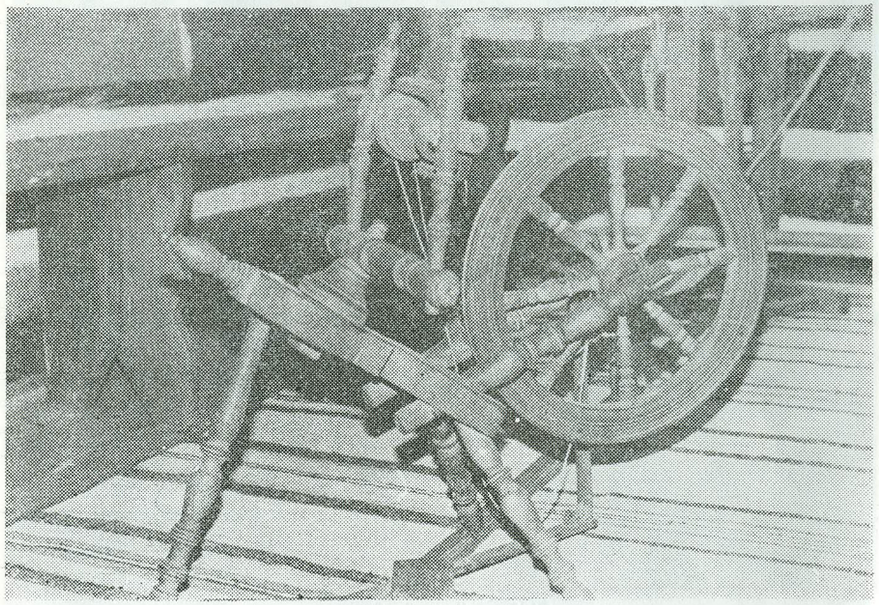

Navíjanie nití na cievku

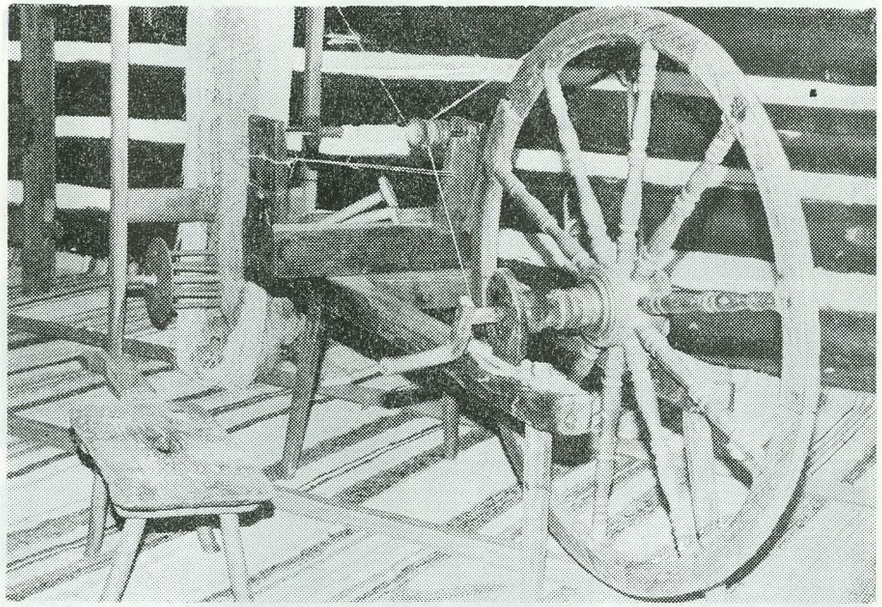

Kolovrátok

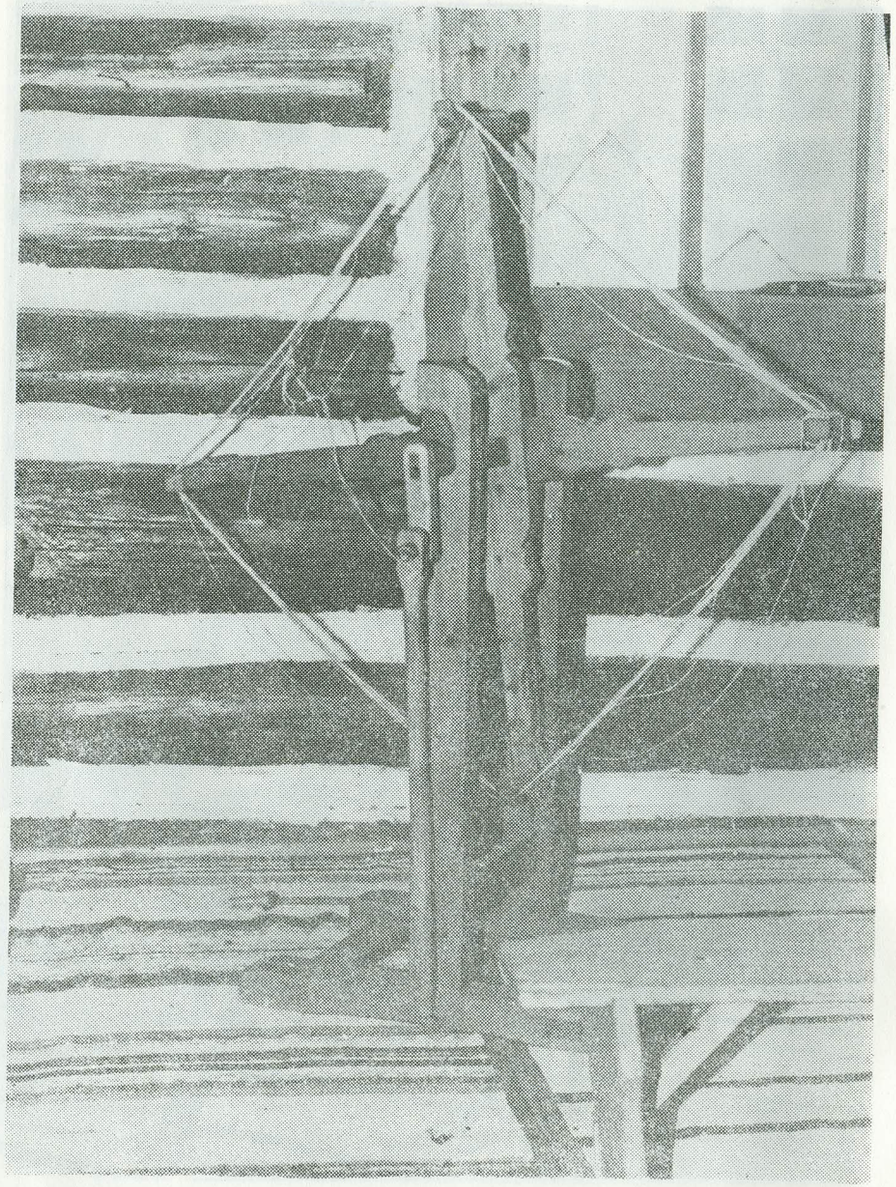

Motovidlo

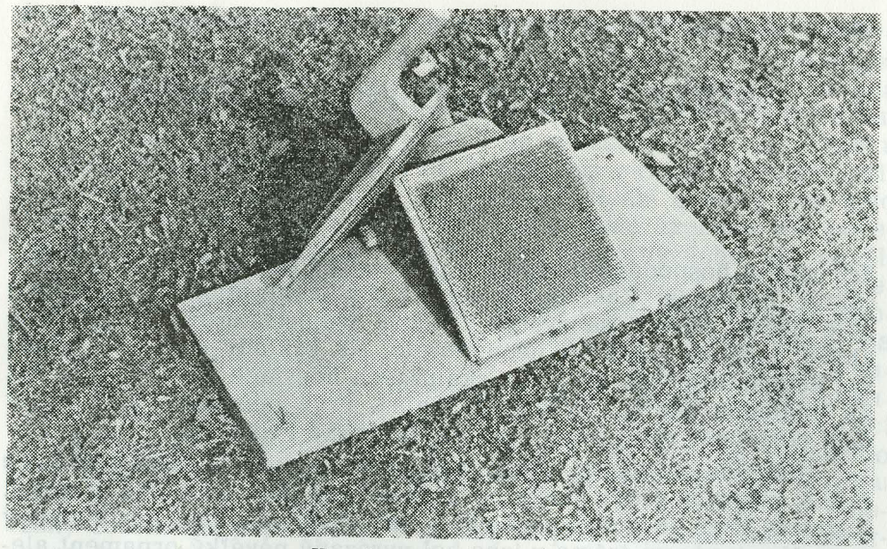

Kramle na česanie vlny

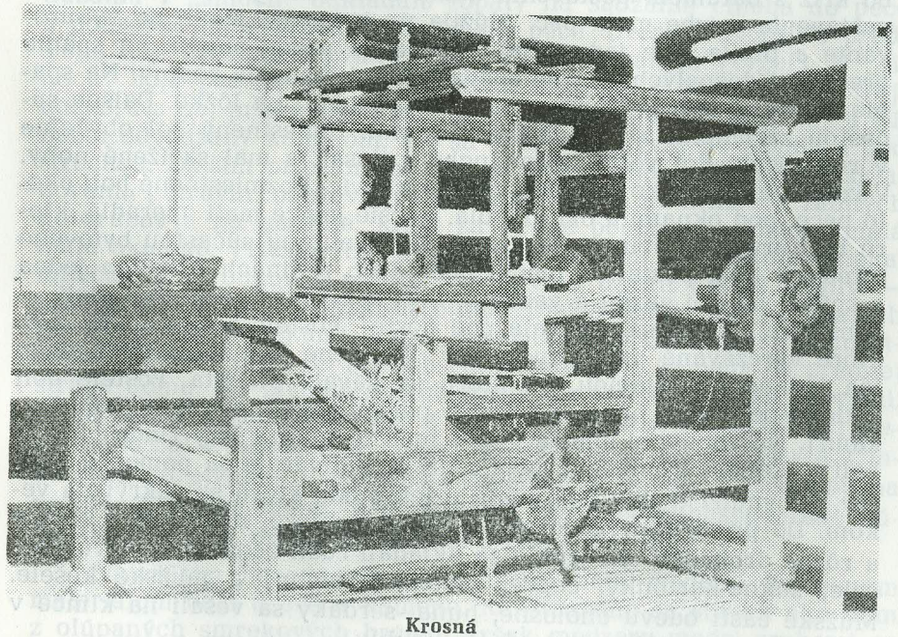

Krosná

OBYDLIA, BÝVANIE, HOSPODÁRSKE BUDOVY

Prírodné a hospodársko-sociálne podmienky určili aj základný charakter osídlenia. Základným stavebným materiálom v minulosti bolo drevo. Stavali sa zväčša zrubové trojpriestorové domy (šini, chyža, komora), zvonku neomietnuté. Na základy domu sa používal kameň, ktorý sa lámal na skalnatých miestach chotára (Skalky, Za opálenou skalou, Koteličná skala). Prvý murovaný dom bol v obci postavený roku 1905. Vystaval ho Janko Feduš-Bas.

Hlavným obývacím priestorom, kde sa konali všetky domáce práce, príprava jedál a ostatné rodinné udalosti, bola izba (chyža). Rozmery izieb sa pohybovali okolo 4x5 (5x6) m a mali obdĺžnikový tvar. Na strednom tráme v izbe bol vyrezaný neveľký ornament alebo kríž s dátumom postavenia domu a menom gazdu. Dominantné postavenie v izbe mala pec. Slúžila na prípravu jedál, na vykurovanie a plnila ešte jeden cieľ. Plocha za pecou slúžila na spanie pre deti i dospelých. V izbe spávali všetci členovia rodiny. Na spanie slúžili aj lavice, ktoré sa večer upravovali na lôžko. Ďalšou súčasťou zariadenia izby bol drevený stôl. Umiestnený bol obyčajne v rohu izby. Bol veľmi jednoduchý z dosák a mal skrížené nohy. V izbe bolo niekoľko menších i väčších lavíc. Rozmiestnené boli okolo pece, pod oknami a okolo stola. Väčšie lavice mali operadlá, ktoré boli ornamentovite vyrezávané. Nevyhnutnou súčasťou bytového interiéru bola posteľ. V menej početných rodinách bola len jedna a spával na nej gazda a gazdiná. Deti spávali na nižšnej posteli — „poščilke", ktorá sa zasúvala pod posteľ. Postele boli z dosák, niektoré vyrezávané, iné jednoduché. Vyplnené boli slamníkmi alebo len jednoducho slamou, na ktorú sa dávala plachta. Postele boli ustlané perinami, naplnené husím perím a podhlavníkmi (zaholovkami). Na vhodnom mieste v izbe bola truhla na šaty (lada). Vyrábali ju stolári. Zhotovená bola z dreva a otvárala sa pomocou pántov. Vo vnútri truhly bola malá priehradka, ktorá sa zakrývala vekom. Do priehradky gazdiné odkladali peniaze, modlitebné knižky a rôzne drobnosti. Do truhly sa ukladali časti ženského odevu (košele, sukne-kartonky, čepce, zástery-fartuchy) a mužské košele. Mužské časti odevu chološne, huňa, serdaky sa vešali na klince v komore, alebo odkladali do ďalšej truhly.

Na odkladanie riadu (grati) slúžila drevená skrinka (rám) s dvierkami. Zavesená bola na drevených kolíkoch alebo na železných hákoch vedľa dverí izby. Pod „rámom" bola obyčajne drevená lavica, kde sa ukladali vedrá s vodou, väčšie nádoby, hlinené krčahy a hrnce s mliekom. Pri ráme bola zavesená drevená soľnička (soľanka) a lyžičník (ližnik), do ktorého sa ukladali drevené lyžice, varechy a malé mutovky (kolotovky). Medzi oknami izby bolo umiestnené zrkadlo (preziratko). Taniere, malé hrnčeky boli povešané na klincoch zabitých do drevených stien. Výzdobu izby tvorili obrazy náboženskej povahy. Umiestnené boli šikmo v uhlovom priestore medzi stropom a stenou izby. Dlážka v izbe bola hlinená. Kropila sa vodou a zametala. Svetlo v domoch nebolo. Až neskôr na osvetľovanie sa používali kahančeky. Boli to hlinené poháre s naprateným ovčím lojom, do ktorého sa vkladala šnúra. Pozdejšie kahance vystriedali petrolejové lampy. Prvú petrolejovú lampu v obci kúpil Murcko-Hajdučok a Arendáč-Blaňar. Do izby sa vchádzalo cez vstupnú miestnosť — predsieň, ktorá sa nazývala šiňi. Povalou boli prikryté iba sčasti. V povale bol otvor, do ktorého bol položený rebrík na pôjd (pid). V priestore pod rebríkom bol umiestnený kamenný mlynok a niektoré náradie potrebné v gazdovstve. Gazdiná v „šiňoch" odkladala lopaty na sádzanie chleba do pece a pohrabáč na vyhrabávanie uhlia z pece. Dvere z dvora do predsiene boli drevené a zvnútra mali drevený zámok (rygeľ). V „šiňoch" bola pec na pečenie chleba a ohnisko, v ktorom bola trojnožka. Na nej pripravovali krm pre zvieratá. Dym z pece izby a šiň nebol odvádzaný komínom, ale sa voľne rozplýval po povale a pod strechou. Ďalším priestorom v dome bola komora. Slúžila na skladovanie potravín, odevov, ktoré boli povešané na klincoch zabitých do zrubov a na náradie, ktoré sa denne používalo. Komora mala malé okienko. Priestor bol chladný a slúžil na odkladanie mlieka, mliečnych výrobkov a chleba. Na povalu dávali obilné truhly — sušiky, do ktorých odkladali obilie. Umiestňovali ich na krajoch povaly a nad priečkami domu. Spravidla pod domom boli umiestnené pivnice. Vchod do pivnice bol vystavaný z kameňa na prednej strane domu. Do pivnice sa vchádzalo malými drevenými dverami, ktoré boli osadené na čapoch z vnútornej strany. Na pozdĺžnej stene domu bol v múre otvor (ľoch), ktorým sa sypali zemiaky a krmna repa do pivnice. V minulosti využívali aj miesta pod stenou na pozdĺžnej strane domu, kde ukladali rôzne poľnohospodárske nástroje a náradie, drevo na kúrenie a rôzne iné veci.

Najväčším hospodárskym objektom bola stodola. Stavebným materiálom bolo drevo a kamene. Konštrukčne sa stavali ako dom z olúpaných smrekových brvien, avšak medzery medzi zrubami sa

nevypĺňali machom. Strechy stodôl boli dvojspádové, pokryté šindľom. Neskôr, v 40. rokoch tohto storočia sa stodoly stavali z dosák, ktoré sa pribíjali na vopred postavenú drevenú konštrukciu. Stodola bola trojpriestorová. V strede bolo „bojisko" a tvorilo najväčší priestor v stodole. Na bojisko sa vchádzalo vrátami, ktoré boli v stodole dvoje. Dlážka bojiska bola hlinená (ubitá hlina). Po oboch stranách bojiska boli dva priestory — „pričulky". Nad bojiskom bola povala (pľentro) zhotovená z dosák alebo z pologuľatých driev. Cez zimu boli na bojisku uložené voz, pluh, plužné kolieska a ostatné hospodárske náradie (hrable, kosy, cepy) ako aj sečkovica. Tu sa cepami mlátilo obilie a čistilo zrno. So stodolou bola spojená alebo stála samostatne maštaľ (staňa). Na rozdiel od stodoly medzery medzi jednotlivými brvnami boli vyplnené machom. Povala a dlážka maštale bola z pologuľatých driev (diľi). Priestor na povale sa využíval na uskladnenie krmiva. Na povalový priestor sa vchádzalo z vonkajšej strany po pristavenom rebríku. Nad vchodom na povalu bola vybudovaná strieška s vrátkami. Priestor v maštali bol rozdelený na dve časti. V strede bola úzka chodbička a brvná dlážky boli položené kolmo na chodbu. Na oboch stranách pri stenách boli umiestnené drevené válovy — „žoloby", nad ktorými boli drevené rebríky šikmo opreté o steny. Do nich sa ukladali krmoviny pre zvieratá (slama, seno, ďatelina). Pre jednotlivé zvieratá sa vytváral v maštali oddelený priestor zvaný cárok. Ak mal gazda kone, od ostatného rožného statku sa oddeľovali doskovou stenou alebo žrďou. Pre ošípané a teľatá sa vytvárali oddelené uzavreté priestory s dvierkami z dosák. Pre ovce boli utvorené cárky v maštali alebo vybudované samostatné chlievy s jedným alebo dvoma priestormi. Boli zo zrubov a mali jednospádovú striešku.

Nevyhnutným predpokladom života bol dostatok pitnej vody. Pitnú vodu získavali prevažne z hĺbených studní, ktorých hĺbka sa pohybovala okolo 5 m a viac. Hĺbená časť studne bola vyložená kameňom, nad ktorou bol štvorcový zrub so šindľovou strechou a dvierkami. Vodu čerpali vedrom, upevneným na reťazi, ktorá sa natáčala na valec. Niektorí gazdovia zachytili vyvierajúci prameň dreveným kadlubom, ktorý pred znečistením prikrývali dreveným vekom.

Gazdovské obydlia dotvárali ploty. Slúžili ako ohrada záhradky a okolia domu. Zhotovovali sa z guľatých žŕdí na hornom konci zaostrených, zvaných štachejtky. Pribité boli na dve vodorovné hrubšie drevá upevnené na drevené stĺpy, zabité do zeme. Len málo dvorov bolo úplne ohradených, pretože viac dvorov bolo spoločných. Ohradené boli iba malé záhradky pred domami.

Drevený dom (vstupná časť)

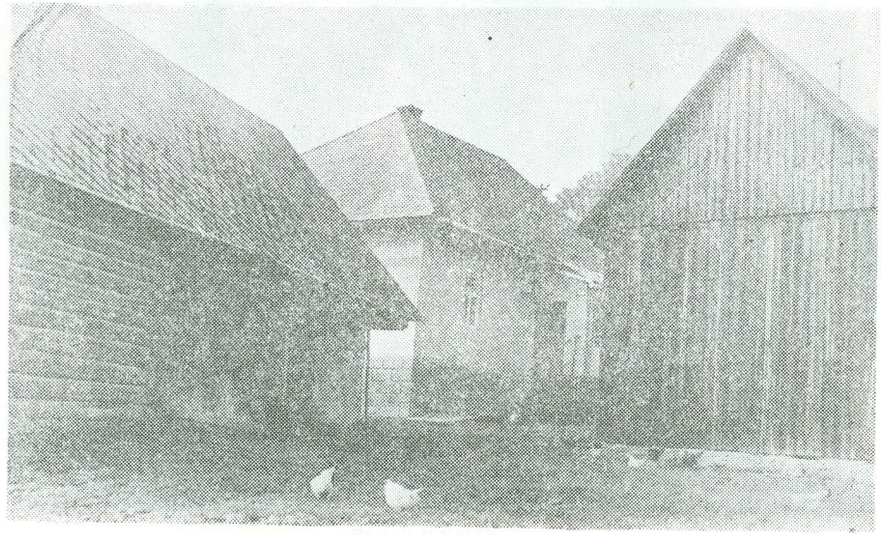

Hospodársky dvor

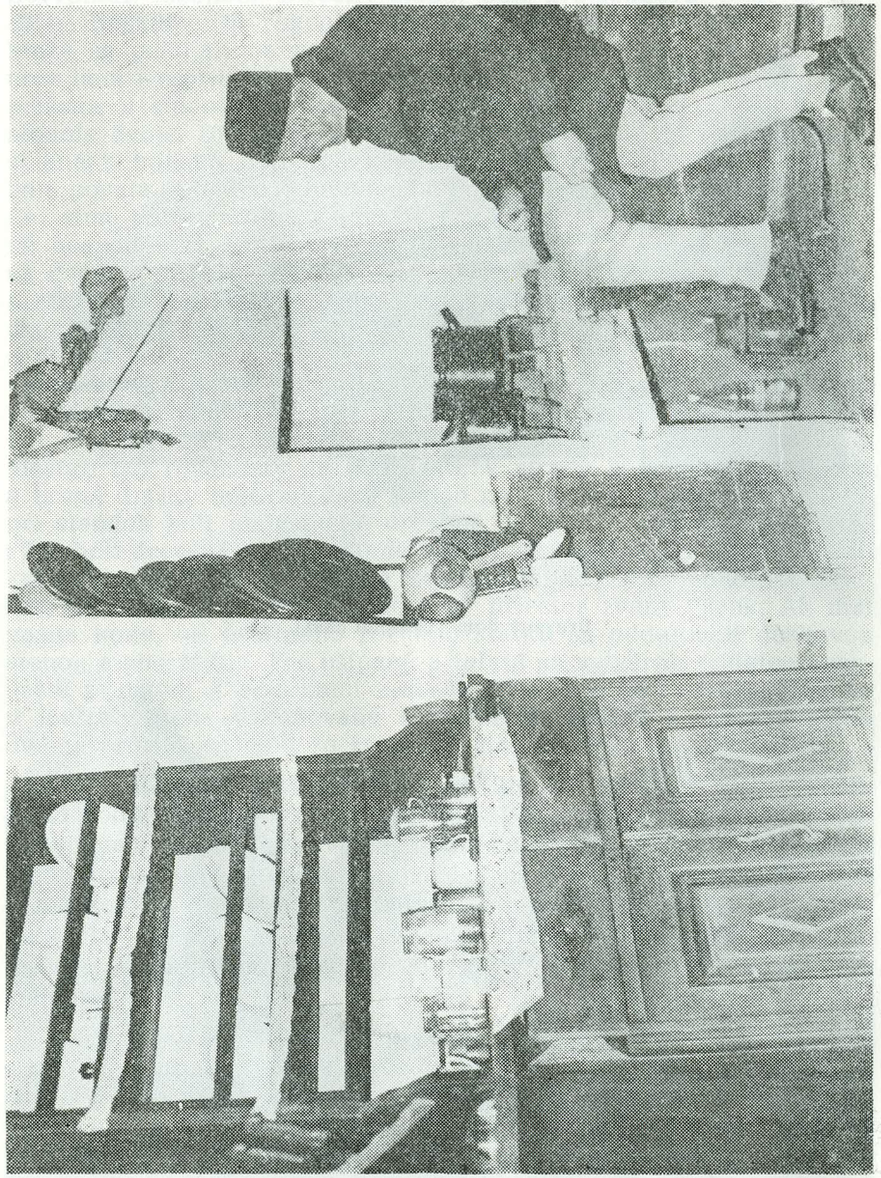

Interiér domu s pecou

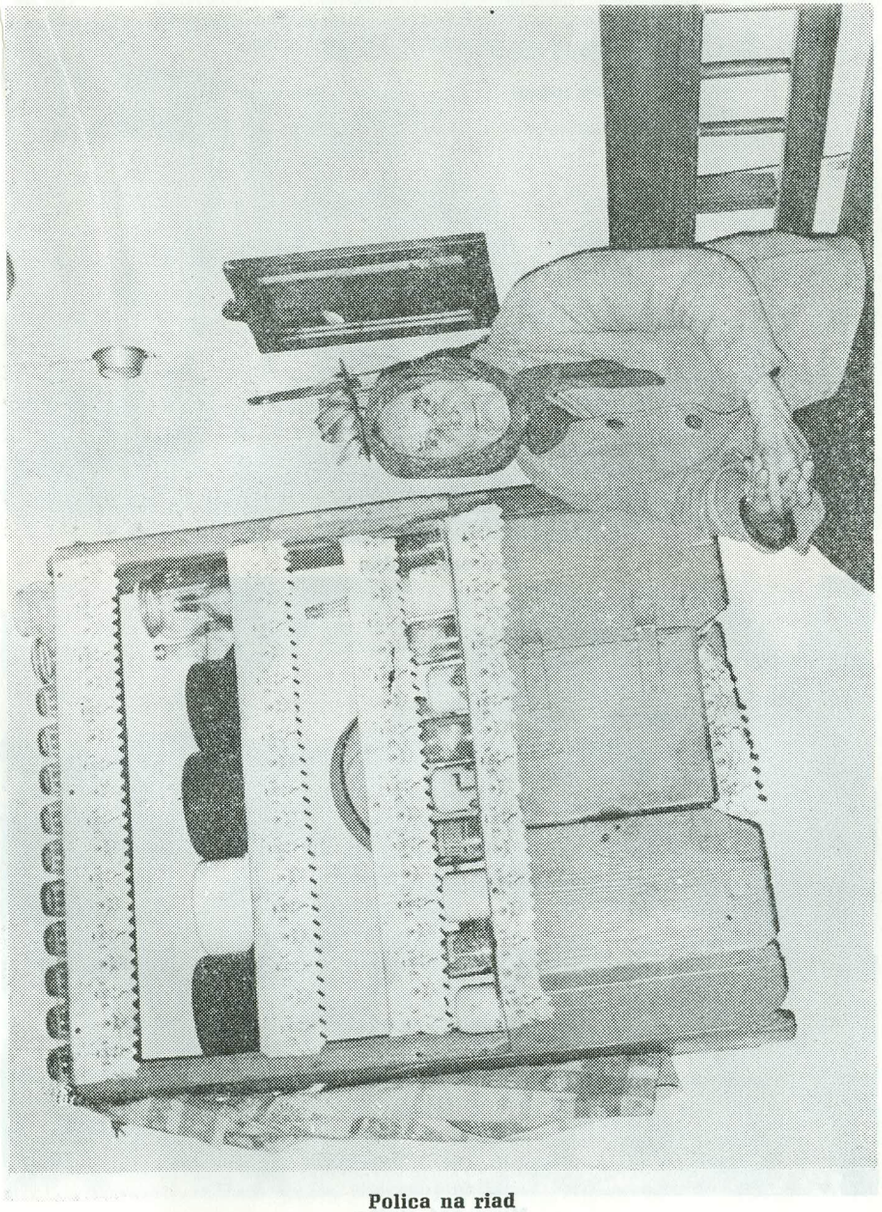

Polica na riad

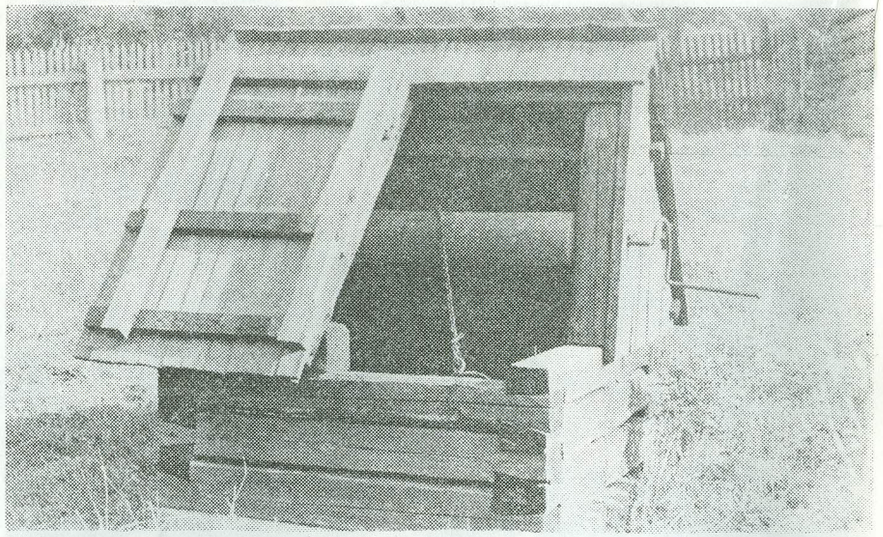

Drevená studňa

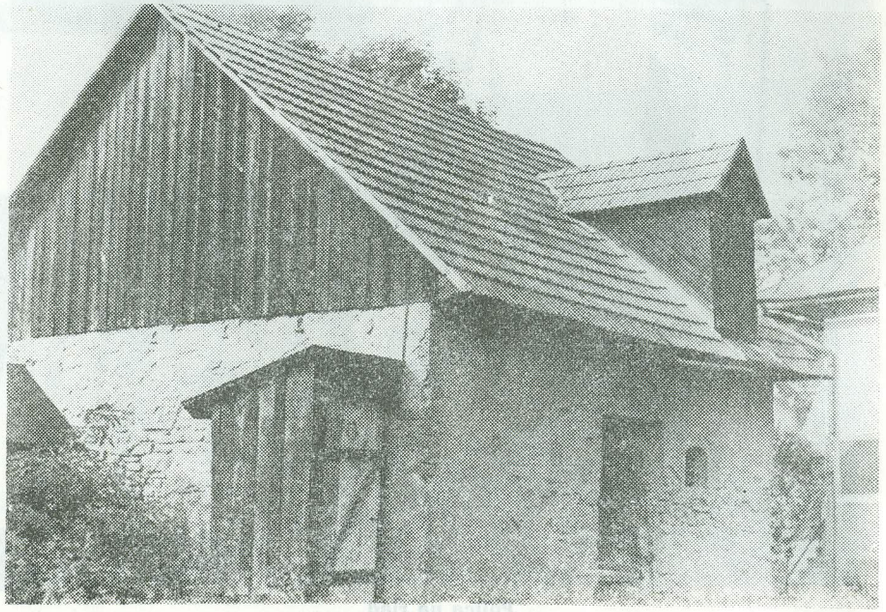

Murovaná stajňa

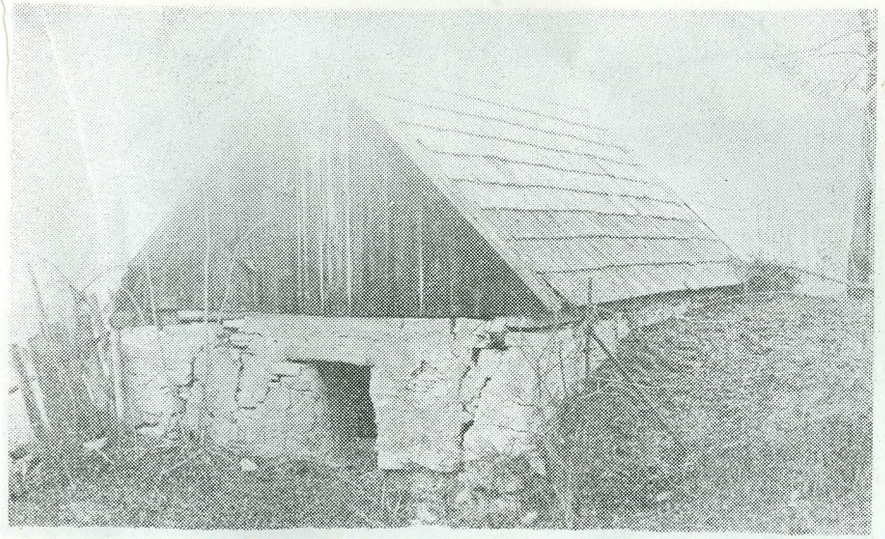

Murovaná pivnica s prístreškom

Drevený chliev

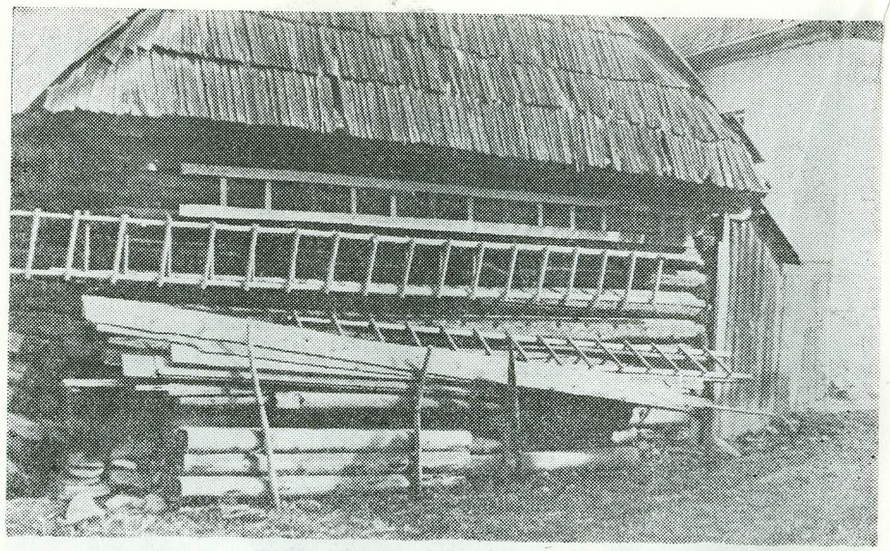

Zadná časť hospodárskej budovy s uloženými rebríkmi

Uskladnenie popíleného dreva

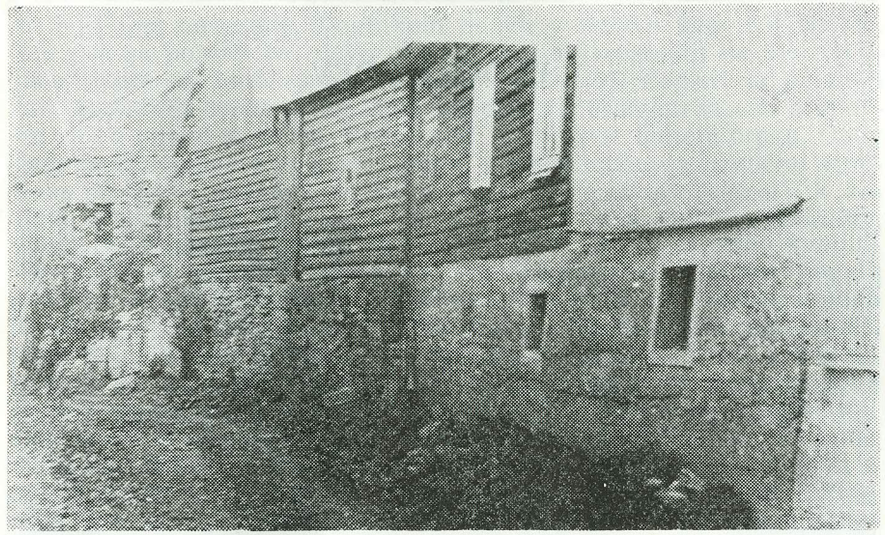

Ulica Mlynský jarok

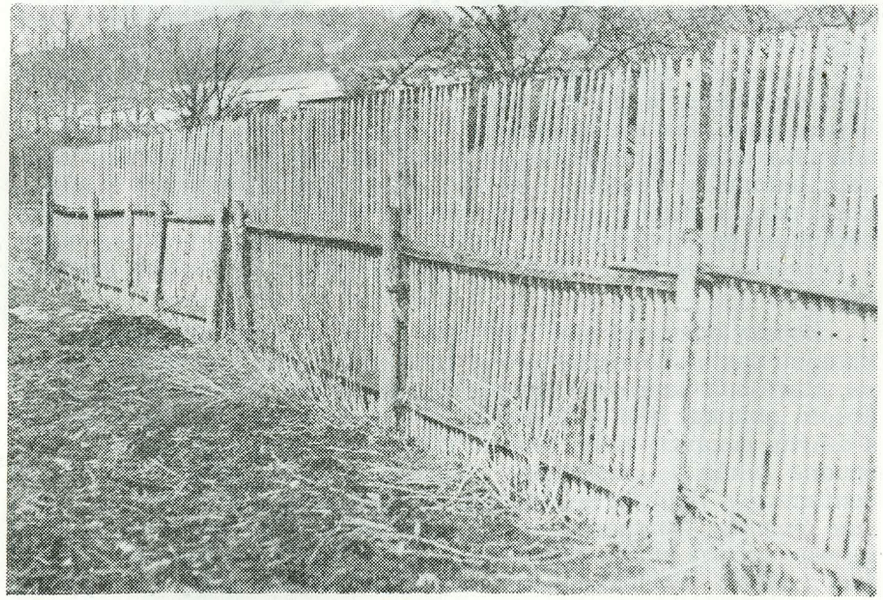

Drevené oplotenie

ĽUDOVY ODEV

Ľudový odev sa v obci udržal len u príslušníkov najstaršej generácie. Tradičný ľudový odev v obci takmer zanikol. Základnou súčasťou mužského odevu bola košeľa, ktorá sa obliekala do nohavíc. Zhotovená bola z dvoch dielov, predného a zadného. V prednom diele bol otvor na šiju. Košeľa bola bez goliera a na šiji sa zaviazovala šnúrkou. Na košeľu sa v zime obliekal krátky kožuch z ovčej kože bez rukávov — „serdak", na ktorý sa obliekala halena z vlneného súkna nazývaná „huňa". V minulosti boli hune jednoduchšie a menej zdobené. Mali krátky golier, zapínali sa v hornej časti pri golieri šnúrkou a zdobené boli plsťou iba na konci rukávov. Hune tohto storočia boli bohatšie zdobené. Mali široký golier ako konfekčné saká, zdobené vrecko na ľavej hornej strane, dolné vrecká na oboch stranách, rukávy a zapínanie na gombíky. Dolnú časť mužského odevu tvorili spodné nohavice (gači) a nohavice z vlneného súkna — „chološni". Dávali ich šiť u krajčírov v Údole a okolitých obciach. Nad rozkrokom mali rozporok, ktorý bol zdobený úzkym pásikom a po bokoch bolo lemovanie farebnými páskami. V páse bola obruba na remeň a nad priehlavkom boli chološne na bokoch rozstrihnuté. Doplnkom mužského odevu bola okrúhla čiapka z barančiny a klobúk (kalap). Ako obuv nosili krpce z teľacej kože, papuče ušité z vlneného súkna a neskôr topánky. K odevným doplnkom gazdov, fajčiarov patrila fajka. Zásoba tabaku sa nosila v koženom vrecúšku (mišku), vyrobeného z močového mechúra zvieraťa.

Ženský odev mal viac doplnkov a bol pestrejší ako mužský. Základnou časťou ženského odevu bola tiež košeľa s krátkymi rukávmi, ktoré boli na konci nazbierané a ukončené čipkou. V lete sa na košeľu obliekal lajblík (bruslík) a v zime blúzka-vizitka a kožuch s dlhými rukávmi alebo serdak. Dolnú časť ženského odevu tvorila spodná sukňa — „batkanica". Vpredu mala rozporok dlhý 30—40 centimetrov, tiahnúci sa od pása smerom dolu a k pásu sa upevňovala šnúrkou. Na spodnú sukňu sa obliekala ešte jedna sukňa a na ňu ešte vrchná sukňa (kartonka), ktorá sa k pásu upevňovala sponou (pinou). Vrchná sukňa bola skladaná na riasy (faldy). Na vrchné sukne z prednej strany sa opasovali zástery (fartuchy), ktoré boli tiež naberané. Doplnkom odevu vydatých žien bol čepiec. Prv než sa položil na hlavu čepiec, sa vlasy rozdelili na dve polovice, ktoré sa natočili na koliesko (kolečko). Čepiec sa postavil tak, aby stred čepca prechádzal stredom ročesaných vlasov a upevnil sa na obvod kolieska. Čepce mali po obvode bohatú čipku. Obuv žien tvorili krpce (kerpcy), vlnené papuče, čižmy z hrubého vlneného súkna — „kapcy", topánky (boganči) a čižmy (skirni). K doplnkom ženského odevu patrili rôzne ozdobné ihlice, špendlíky, brošne (gombošky) a pod.

Tradičný ľudový odev v obci začal rapídne ustupovať po druhej svetovej vojne. Väčšina mládeže odchádzala do miest a pravidelný kontakt s mestom úplne zatlačil tradičné odievanie. Mládež prestala nosiť ľudový odev a u strednej generácie došlo ku kombinácii ľudového odevu s dobovými odevnými súčiastkami. Typicky mužský odev sa prestal nosiť od 50. rokov a postupne zaniká i tradičný ženský odev.

Odev starého muža a starej ženy

Sviatočný odev muža a ženy

Sviatočný odev žien

Žena v čepci

ZVYKY A OBYČAJE

Výročné zvyky sa viažu na určité dni v roku, väčšinou sú spojené s cirkevnými sviatkami. Tieto obyčaje a zvyky pôvodne súviseli so životom a prácou roľníka a sprevádzali ho počas celého roka. K zvykom a obyčajom jarného obdobia sa viaže hlavná časť zvykov na veľkonočné sviatky. Týždeň pred Veľkou nocou na Kvetnú nedeľu (Kvitnu nediľu) ľudia niesli do kostola vŕbové prútiky bahniatok — „pužičky" (bažičky) na posvätenie. Posväteným bahniatkam sa pripisoval veľký význam. Boli predovšetkým symbolom budúcej úrody. Po celý rok posvätené bahniatka boli položené v izbe za obrazmi svätých. Pri jarnej sejbe ich gazdovia zapichávali do zeme, aby bola bohatá úroda. Cyklus veľkonočných zvykov sa začínal na Zelený štvrtok — „Zelený četver". V ten deň pri večernej bohoslužbe (služby) posledný raz zvonár (dzvoňar) zazvonil na zvonoch (dzvony), ktoré až do Vzkriesenia — Voskresenyja ostali tiché. Veľký piatok bol dňom veľkého pôstu. Jedlo sa iba raz cez deň, a to zemiaky a prevarená voda z kyslej kapusty (var). Na Bielu sobotu (Bila subota) sa všetko pripravovalo na Veľkú noc (Velikdeň). Farbili a varili sa veľkonočné vajíčka, piekla páska a koláče, varila šunka (šovdra) a klobása (kolbasa). Symbolická bola páska, biely okrúhly koláč, upečený v okrúhlej forme (na tepši) s vlnitým okrajom. Škrupiny z upotrebených vajíčok sa vešali na ovocné stromy ako symbol bohatej úrody. Zavčasu rána na veľkonočnú nedeľu sa išlo do cerkvi s košíkom prikrytým obrúskom, v ktorom bola položená páska, varená šunka, klobása, maľované vajíčka, slanina (solonina), maslo, soľ (siľ) a chren (chrin). Farár posvätil košíky pred kostolom. Posvätené jedlá sa konzumovali spoločne všetkými členmi rodiny. K veľkonočným zvykom patrí i veľkonočná oblievačka. Mládenci mali právo oblievať dievčatá už po polnoci. V Hajtovke mládenci chodili oblievať zavčasu rána podľa vekových kategórií a po skupinách. Pri tom bolo mnoho veselosti a zábavy, najmä pri hľadaní dievčaťa, ktoré sa schovalo pred oblievačmi. Oblievalo sa vedrom a pri polievaní sa vravelo: Christos voskres!, načo dievča odpovedalo: Vo istinu voskres! Ako odmenu mladším oblievačom dávali koláč a maľované vajíčka. Starších pohostili a ponúkli pálenkou. Na druhý deň, v utorok, ktorý bol tretím veľkonočným sviakom, oplácali mládencom oblievanie dievčatá.

K zvykom letného obdobia patrili „Rusaľa" — Turíce. Charakteristickým znakom sviatkov bolo „májenie" príbytkov. V predvečer týchto sviatkov ľudia ozdobili (omájili) domy, maštale a ostatné hospodárske budovy haluzami z červeného smreka (modreňa), lipy a kaliny. Večer pred „rusadeľnou nediľou" mládenci stavali dievčatám pred domy stromčeky zo smreka, ozdobené stuhami z krepového papiera — máje. Na druhý deň, v nedeľu popoludní sa dievčatá mládencom za postavené máje odmeňovali. Takouto odmenou, ktorú dievča prinieslo mládencovi, bolo pierko so špendlíkom (gomboškou), biela vreckovka (chustočka) i peniaze. Stavanie májov i odmeňovanie za ne bolo v dedine dôležitou spoločenskou udalosťou. Postavenie mája bolo predmetom rozhovorov, hodnotení a kritík a neraz i terčom posmechu medzi mládencami, dievkami, ale i staršími ženami a v rodine, lebo vyjadrovalo určité vzťahy i zámery rodín, najmä však vzťahy medzi mládencom a dievčaťom.

Zo zvykoslovného cyklu zimného obdobia sa najviac zvykov sústredilo okolo Vianoc, ktoré v Hajtovke sa nazývajú hody. Najviac z nich sa viaže na Štedrý večer (veliju). Pred vianočnými sviatkami sa veľká pozornosť venovala úprave izby a stola. Do rohu izby sa kládol vianočný stromček — polaznik" (jedlička), ktorý bol veľmi skromne ozdobený, iba jablkami a medovníkmi. Až po druhej svetovej vojne začali vianočný stromček bohato zdobiť sklenenými ozdobami, čokoládovými kolekciami, cukríkmi v staniole (salonkami), prskavkami a sviečkami. Vianočný stromček dávali gazdovia aj do hnoja. Na stôl sa kládla slama a prikrývala obrusom. Keď gazda priniesol do izby slamu, vinšoval:

Vinčuju vam šitko dobre,
što sobi do Pána Boha žadate,
ščešča, zdravia, hojne božske požehnaňa
i to vam vinčuju i žiču, Slava Isusu Christu.

Hlavný obradný význam sa kládol na štedrovečernú večeru. Keď zazvonili kostolné zvony, gazdiné išli na potok (jarok) v strede obce so žechtárom na vodu a pri návrate s vodou vinšovali (predchádzajúci vinš). Pred večerou sa celá rodina pomodlila a po modlitbe gazdiná vravela: „Priďte ku nam vsi dušičky večerjati, što ste ša z toho domu sprechodili." Na štedrovečernú večeru sa pripravovalo viacero jedál. Najsamprv sa zjedol strúčik cesnaku s chlebom a potom sa jedli ďalšie jedlá: kapusta, pirohy, hrach (horoch), kvaka (karpeli), zemiaky s uvarenými sušenými slivkami (gruli so slivkovom juchom), stiranka s varom a opekance (bobaľky). Okrem toho piekli tiež koláče (lekvarovníky a makovníky). Z každého jedla po jednej lyžici sa dávalo do šechtára s vodou a na

druhý deň ráno odniesli kravám, aby boli po celý rok zdravé. Gunárovi dávali korenie, aby bol zlý a kravám kúsok osoleného chleba.

Súčasťou štedrovečerných zvykov boli jasličky. Po štedrovečernej večeri chodili po dedine z domu do domu chlapci s betlehemom — „jašličkare". V jasličkách vystupovalo sedem osôb: štyria pastieri (pastire), dvaja anjeli a starý. Pastieri a anjeli boli oblečení rovnako. Mali biele košele so stuhami (pantlikami) krížom cez plecia a na hlave mali vysoké, okrúhle, nahor sa zužujúce čiapky z tvrdého papiera (čakovy), ktoré mali štyri farebné polia, ozdobené vystrihovanými okrúhlymi hviezdami z lesklého farebného papiera a krížom v prednej časti. Pastieri v pravej ruke mali žrde (kyje), do ktorých na hornom konci boli nabité klince s okrúhlymi plieškami a na spodku kyja bola pribitá hrubšia guma, aby kyj po udretí do zeme dobre odskakoval. Starý mal oblečený baraní kožuch, obrátený srsťou von, súkenné nohavice — chološni a na hlave baranicu. V ruke držal ohnutú palicu — bakuľu. Na tvári mal masku (maškaru) z tvrdšieho papiera, zhotovenú po domácky. Prvý do domu vstupoval 1. pastier. Pozdravil domácich slovami Christos raždejetsjal, kľakol na jedno koleno, pričom v pravej ruke držal vo zvislej polohe kyj a vravel:

Proslavľaju Boha i vas preprošuju, što ja bez dovoliňa ku vam šmilo vošol. Ne lem ja sam, ale i bratja moji, kotorych v čužom kraji najti nemožu. Vy sobi dumate, što ja jem za jeden. Ja jem pastir z dalekej krajiny, kotora ša zove Viflejem. My zo sobom prinesli vertep, kotoryj dovšij čas stojal porožnij. Ket proslavite i pobesidujete jak Christos rodilsja i to vam rozpovime. Vchody stary!

Po týchto slovách prichádzal starý a otvárajúc dvere izby pozýval ostatných pastierov:

Poďte tu moji synove, rozpovim vam što ša zo mnou na poľu stalo. Stoju ja na poľu, pipku sobi kurju, naraz kolo sebe veľku jasnojst vidžu. Tak jem ša nastrašil od tej veľkej žary, što až jem ša zabul. Oči mi skakali, ruky ša mi triasli, serce vo mi klopkat. A ja rozdumuju što to značit a što nove ta každyj bačit.

2. pastier: Pravdu otec hovoril što nove bude
i take rozumne odhadne.

3. pastier: A ja rozdumuju što ša ma stati,
bo uvci počali veselo skakati.

V tom za dverami zaznel hlas anjelov, ktorí spievali:

Slava vo vyšnym Bohu i na zemli mir,
čelovici blahovolenyje.

4. pastier: Oj jakyj to prekrasnyj spiv až milo sluchati,
tak neznajut lem anheli na nebi spivati.

Po týchto slovách pastiera prichádzali do izby s betlehemom anjeli a spievali:

Nebojte ša pastirove radojst vam neseme,
bo hnejska nam narodlisja Christos voplotilsja,
iz divy materi, v misti Viflejemi, aleluja.
Christos raždejtsja, slavite!

Starý: Vstavajte pastirove, neodpočivajte,
anheli prišli, novinu prinesli, sluchajte!
Hnejs v noči narodilsja Mesija, duch našich
spasiteľ.

4. pastier: A ci by to bula pravda to što sme čuli,
to bul spiv anhelskij, kotoryj z neba zišol.

Starý: Tak jest myj ľubeznyj, z neba na zemľu
anheli prišli, novinu prinesli,
že vo Viflejemi narodilsja Mesija,
kotoroho ľude davny ľita čekali.

2. pastier: Buď dobryj starenky, poprovaď nas ku nemu,
aby mi hrišny klaňali sja jemu.

Starý: Poďte, diti, poďte vsi do Viflejema,
gde Christos rodilsja,
v tili čelovičeskom,
ovci naj ša pasut, pokľa ša verneme,
ovarujet nas tot ko komu ideme,
že by sme sobi mohli zašpivati
jednym pobožnym holosom: Božyj syn.

Nasledoval spev pastierov a anjelov za rytmického búchania kyjmi. Spievali pieseň:

Božyj syn dnes narodilsja,
z vyše ku nam ponižilsja,
iz divy netlinoj, iz preneporočnoj,
voplotilsja.

Po tejto piesni sa pastieri a starý modlili pri betleheme.

1. pastier: Molim sja Isuse, tak dovho ťa čekaju,
daj mi što ja tebe prošu:
tverdu viru, i to tebe prošu
bo ja v ruskej viry žity i umerty choču.

2. pastier: O Isuse malenky, tu ležiš predomnom
povity v pelenkach, v jasľach na solomy,
daj mi što ja tebe prošu,
bo ja v ruskej viry žity i umerty choču.

3. pastier: O Isuse malenkyj, ja prišol s nima,
molim sja ku tobi, padam na koľina,
hovorju o ľubvi serdečno,
što bym tebe ľubil bezkonečno.

4. pastier: Prizryj miloserdnyj Isuse na mene,
ty, kotoromu ja moľusja
i daj nam spasenyje tvoje
štoby ja v carstvi nebesnom radovalsja.

Starý: Ja staryj čolovik, što ja mnoho lita prožil,
ďakuju ty Bože, že jem ša toho dožil.
Tu ležiš predomnom povity v pelenkach
buď blahoslavenyj cilym ľudskym rodom.
My ťa slavime, pred tobom kľačime,
tobi ša klaňame,
naj nas hospoď Boh i prečista diva Maria
blahoslovit, žeby sme sobi mohli zašpivati:
Nebo i zemľa.

Po modlitbe starého anjeli a pastieri spievali:

Nebo i zemľa, nebo i zemľa,
nyni toržestvujut
anheli, ľude, anheli, ľude
veselo prazdnujut.
Christos rodilsja, Boh voplotilsja
anheli spivajut, carja vitajut,
poklony odajut, pastire im hrajut,
čudo, čudo povidajut.

Starý: Dobry christiane i čestny rusnaci, za to, že ste nas tak ščiro prijali, što sobi za to žadate? ščešča, zdravia, hojne božske požehnaňa, naj vas hospoď Boh i prečista diva Maria blahoslovit na mnohaja i blahaja ľit.

Anjeli a pastieri spievali pieseň:

Mnohaja ľit, blahaja ľit,
mnohaja ľita, blahaja ľita.

Zaspievaním tejto piesne sa jasličky končili. Ako odmenu za jasličky dostávali peniaze a korýtko zrna, ba ponúkli ich aj sladkosťami a koláčmi.

Do rámca štedrovečerných zvykov patrilo aj chodenie s kozou. Koza mala na palici upevnenú drevenú hlavu s baraními rohami, pohyblivou dolnou časťou pysku a zvonec na krku. Účinkujúci preoblečený za kozu, bol prikrytý kobercom. S kozou vystupovali viaceré postavy. Ako odmenu dostávali zrno. Prvý vianočný sviatok „Božie narodžiňa" bol pokladaný za veľký sviatok. V ten deň sa nesmelo nič robiť, nevarilo sa, jedli sa zvyšky zo Štedrého večera, nesmelo sa chodiť na návštevy, ani pozerať do okna, lebo keď pôjdu s kravami, aby ich nik nevidel, kde pasú. Na druhý vianočný sviatok pozametali izbu, smetie vyniesli von a keď sa gazdiná vracala, zaklopala na dvere domu a zakričala: „Kazali vam do richtarja!" a z izby sa ozvalo: „Komu?" Gazdiná odpovedala: „Šitke hadini z domu, myšom, blichom, ušom, bloščicom, naj ide!"

Nový rok (Novyj rik) sa niesol v znamení vinšovania. Novoročné vinšovačky mali zabezpečiť šťastie, zdravie a úspechy po celý nasledujúci rok. Vinšovalo sa takto:

Vinčuju vam na tot Novyj rik,
že by ste ša mohli dočekati
druhoho Novoho roku,
hojniši, spokojniši roky,
jak toty, što sme ich prežili,
to vam vinčuju i žiču
Slava Isusu Christu.

Na Nový rok sa ľudia umývali vo vode, do ktorej dávali kovové mince, aby boli bohatí. Sliepky kŕmili tak, že ich obtočili motúzom, aby po celý rok držali spolu. Posledným sviatkom z vianočných zvyklosloví sú Tri krále. Najvýznamnejším zvykom tohto sviatku je svätenie vody. Svätenej vode pripisovali nadprirodzenú moc. Po skončení pobožnosti a posvätení vody, keď prišli domov, svätili ňou domy. Používali ju pri rôznych chorobách a kropili ňou kravy, keď sa išlo prvýkrát na jar orať. K ďalším zvykom zimného obdobia patrí svätenie sviečok na Hromnice, ktoré potom zapaľovali pri búrkach, aby neudrel blesk do domu. Do zimného obdobia spadajú ešte fašiangy (fašengy). Už tradične sa na ostatné fašiangy jedla praženica a deti pražili cukor. V stredu po fašiangoch chodili po dedine mládenci preobličení za žobrákov (džadove)) po žobrani — „džadovaňu". Postavami masiek boli cigánka s dieťaťom, žobrák, kominár, čert a iní. Tváre mali natreté sadzou a do domov sa nepúšťali. Pred dvere im dávali korýtko zrna a 2—3 vajcia. Masky (maškary), chodiac po dedine po „žobraní", spievali, tancovali a vystrájali rôzne žarty. Po druhej svetovej vojne mnohé zvyky, obyčaje a obrady postupne zanikli.

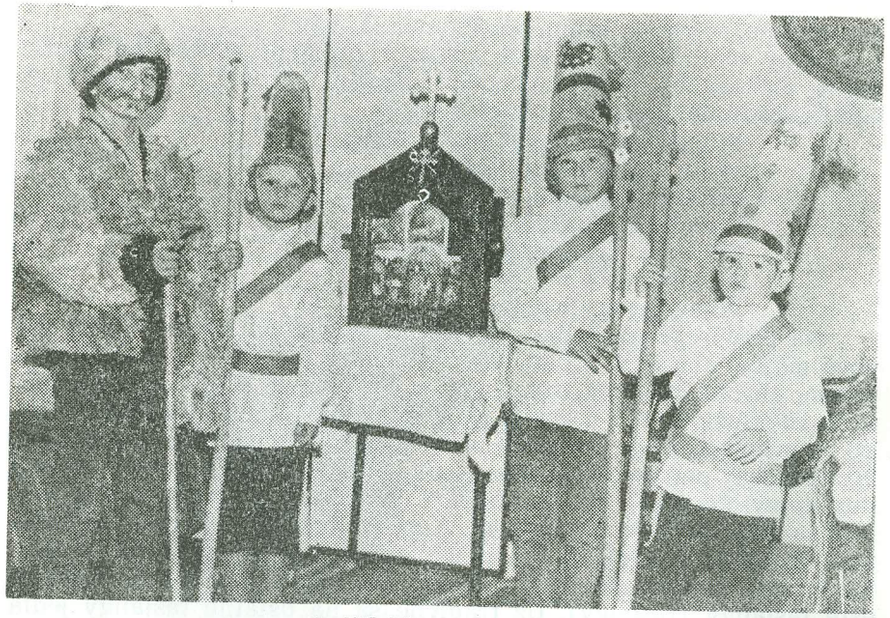

Jasličkári s betlehemom

RODINNÝ A SPOLOČENSKÝ ŽIVOT

Na formovaní rodinného a spoločenského života obce sa podieľali mnohé faktory, predovšetkým prírodné podmienky, ekonomické a sociálne pomery, vierovyznanie a národnostná príslušnosť.

V minulosti sa deti rodili doma. Od roku 1956 rodičky odchádzali do pôrodnice v Kamienke a neskôr (od roku 1964) po zriadení gynekologicko-pôrodného oddelenia do nemocnice v Starej Ľubovni. Tehotná žena, ktorú označovali termínom „hrubá", nemala privilégované postavenie v domácnosti. Pri vtedajšom ťažkom roľníckom spôsobe života, museli tehotné ženy vykonávať všetky práce okolo domu a na hospodárstve až do pôrodu. Tehotná žena, ktorá očakávala príchod dieťaťa, pripravovala preň potrebnú výbavu, košieľky, plienky, obliečky, perinky, plachty a ostatné potrebné veci. Posteľ, na ktorej ležala rodička, počas pôrodu oddelili od ostatného priestoru v izbe bielou plachtou. Pri pôrode pomáhala pôrodná baba a boli tam aj ďalšie ženy, susedky a príbuzné. Hneď po narodení pôrodná baba dieťa okúpala a uložila k matke. Prvorodené dieťa nazývali „perše" a dvojčatá bližňata. O krstných rodičoch rozhodli rodičia dieťaťa. Požiadanie za krstných rodičov patrilo k povinnostiam pôrodnej baby. Bolo zvykom volať tie isté osoby za krstných rodičov. Dieťa oslovovalo krstného otca „nonaško" a krstnú matku „nonaška". I ostatných, ktorí sa zúčastnili krstín, dieťa nazývalo nonaško a nonaška. Pri príležitosti krstu krstní rodičia obdarúvali dieťa tradíciou presne určeným darom, zvaným „križmo", ktoré pozostávalo z 2—4 m bieleho plátna (paťolat) ovitého stužkou (pantlikou). Pred krstom dieťa slávnostne obliekli a na hlavičku mu dali vyšívaný čepček. Na krst niesla dieťa krstná matka a spolu s ňou išla aj pôrodná baba. Do krstu brali aj „križmo" a farár ho kládol na dieťa. Rodičia sa krstu nezúčastňovali. Pri odchode z domu krstná matka vzala dieťa a vravela: „Bereme vam židivčatko, prineseme kreščeňatko, bereme vam zle, prineseme dobre, zbohom." Meno dieťaťa vyberali rodičia. Prvorodenému dávali meno po otcovi alebo matke. Po návrate z krstu krstná mať vravela: „Vžali sme vam židivčatko, prinesli sme vam kreščeňatko. Vžali sme vam zle, prinesli sme vam dobre, že by roslo vam na radosť, bohu na chválu a ľuďom na potichu" a položila dieťa na zem. Potom ho vzal otec

alebo matka a trikrát sa s ním otočila. Po príchode z krstu (kerstu) bola v dome hostina — „kerstiny". Po kerstinách krstní rodičia priniesli „narodove" — kôš, v ktorom boli 3—5 vianočky, liter pálenky, vajcia a páska. O deti sa rodičia starali podľa svojich materiálnych a spoločenských podmienok. Snažili sa ho chrániť pred chorobami a nešťastím. Keď matka nemala dieťa kde nechať, brávala ho so sebou na pole. Položila ho do perinky a uviazala do plachty. Na poli postavila kolísku zo žrdí, na ktoré uviazala plachtu, v ktorej bolo dieťa až do skončenia roboty na poli. Keď dievčatá a mládenci dorástli a boli prijatí do mládežníckych kolektívov, mohli chodiť po večeroch s ostatnými po dedine, na zábavy a mládenci aj do krčmy. O výbere partnera a uzavretí manželstva často rozhodovali rodičia. Určujúcim faktorom boli majetkové záujmy rodičov. Ešte aj po prvej svetovej vojne otec s matkou povedali: „Treba ša ty ženiti, pideš po Mariu (meno vybranej dievky), bo tam dostaneš 1/8 rili." Ak syn nesúhlasil, odpoveď rodičov znela: „Veronu, totu što ty chceš, nevozmeš, bo ja džada (žobráka) do chyži nechcu. Ket nevozmeš Mariu, što ja kažu, ta iď kde chceš, ale pri mi misca nemaš." O uzavretí manželstva s vyhliadnutou dievkou sa rozhodlo na pytačkách (spitovini). Po získaní súhlasu, „ket divča priobicali", nasledovali rukoviny — „zašľuby". Na rukovinách boli prítomní rodičia, mladý pár, krstní rodičia a blízka rodina. Po zrukovaní mládenec (braudian) a dievka (brauta) išli na faru zapísať ohlášky. Na prvé ohlášky išla mladucha slávnostne oblečená, na druhé išla vo venci a mládenec s pierkom a na tretie išla oblečená ako na sobáš. Ženích bol tiež oblečený do svadobného obleku. Čas svadieb určoval cyklus poľnohospodárskych prác a cirkevné predpisy a nariadenia, podľa ktorých sa nesmeli konať svadby v pôstnom období pred Veľkou nocou a adventnom čase pred Vianocami. V Hajtovke sa najčastejšie svadobné veselia (vešiľa) konali vo fašiangovom období. Dôležitým svadobným ceremoniálom bolo pozývanie na svadbu, spojené so zaužívanými formami pozývania svadobných hostí. Túto úlohu vykonávali družbovia, ktorým ženích a nevesta odovzdali zoznam pozývaných hostí a družbovia so spevom po dedine chodili po domoch „po družbovaňu" a pozývali na svadbu. Za pozvanie domáci poďakovali a družbov pohostili pálenkou. V minulosti svadba v Hajtovke trvala od nedele do štvrtka. V nedeľu popoludní sa začal „družbivsky tanec". Do krčmy alebo do svadobného domu sa zišli družbovia, mládenci, družky, dievčatá, muzikanti a „mlodij" s mladuchou. Bola to určitým spôsobom rozlúčka mladých s doterajším slobodným životom, mládencami a dievčatami, odobierka od celého kolektívu mládeže. Na rozlúčku so ženíchom tancovali družbovský tanec zvaný „verbung".

Ej, zaverbuj, zaverbuj,
otca, matku, nežaluj.
Otca, matku, rodinu,
zaverbuj ša mij sinu.
Jak ja ša mam verbovati,
ket mi plačut otec, maty.
Otec, maty na roli
a ja hynu na vojni.

Ozajstná svadba sa začala v pondelok ráno. Bola to udalosť, ktorou žila celá dedina. Svadobní hostia sa schádzala do domu nevesty a ženícha. Pred odchodom z domu starosta ženícha odprosil od rodičov a po požehnaní rodičov odchádzal ženích s muzikantmi, družbami a svadobnými hosťami do domu nevesty. U nevesty zatvorili pred nimi dvere a nechceli ich pustiť dnu. Až po splnení určitých podmienok pustili ženíchových svadobných hostí na čele so starostom do domu. Pred odchodom do kostola mladý pár sa odoberal (odbiral) a prosil o požehnanie (blahosloviňa) rodičov. Všetci pozvaní sa zišli v izbe. Na stred izby postavili lavicu, na ktorú usadili rodičov. Na zem položili bielu plachtu, na ktorú si kľakli mladí. Mladucha kľačala pred matkou a ženích pred otcom. Ešte pred odobratím a požehnaním rodičov, ktoré spočívalo v tom, že ich pobozkali, starosta prehovoril reč s biblickým obsahom. Bola to najdojímavejšia časť celej svadby. Plakali rodičia, mladucha i svadobčania. Po požehnaní družice a ostatné ženy spievali za sprievodu hudákov:

Vyberaj ša Hančo, vyberaj ša z nami
a svoju zvoličku prilož s kameňami.
Jak ša Hanča z domu vyberala
a pred ich dverami skala zaplakala.
Skala zaplakala, hora ša rozvila,
ona ju nebude veci veselila.
Vyberaj ša Janku, vyberaj ša z nami,
bo veci nebudeš medži paribkami.

Svadobčania do kostola (do šľubu) odchádzali v sprievode podľa určeného poriadku. Na čele svadobného sprievodu išiel starosta, ktorý niesol veniec (zo sosny alebo smrečka) ovešaný stuhami z krepového papiera, za ním išli muzikanti, potom mladucha so starším družbom, mladý so staršou družkou, družbovia s družkami a za nimi ostatní svadobčania. Cesta na sobáš bola veselá. Keď sa svadobný sprievod pohol, muzikanti začali hrať a svadobčania spievali. Pred sprievodom cifroval s vencom starosta. Celá dedina bola na nohách. Staré babky stali na podstení a hodnotili celý svadobný sprievod. Počas cesty ponúkovači (čopari) častovali zvedavcov a okolo stojacich pálenkou. Keď sprievod došiel pred

kostol, muzikanti prestali hrať, ostali vonku a svadobčania ticho vchádzali do cerkvi. Po cirkevných sobášnych obradoch mladý pár išiel vpredu a ostatní hostia za nimi. Na čele sprievodu opäť išiel starosta s muzikantmi. Po ceste zo sobáša bolo zvykom niekoľkokrát svadobný sprievod zastavovať. Mládenci, ktorí neboli pozvaní na svadbu, pripravili bránu, dlhý drevený drúk, ktorý preložili cez cestu. Mladoženích musel zaplatiť výkupné a až potom mohol sprievod pokračovať ďalej v ceste. Po príchode zo sobáša do domu nevesty dvere boli zatvorené. Starosta musel opäť splniť určité podmienky a len po ich splnení otvorili ženy dvere domu. V nevestinom dome sa konala svadobná hostina, ktorá bola akýmsi vyvrcholením svadby. Na hostine podávali tradičné jedlá, pencaky, kapustu, cviklu, praženicu (jašnicu), tvaroch, bryndzu, chlieb a okrúhle pagáče. Jedlo sa z jednej misy drevenými lyžicami. Ako nápoj sa podávala pálenka, mnohokrát len doma varená. Pri stolovaní sa dodržiavali zásady v rozsadení svadobčanov podľa funkcií, príbuzenstva i spoločenského postavenia. V strede za stolom sedel mladý pár, pri nich starosta, staršia družka s družbom atď. Po hostine pokračovala zábava a tanec, až kým sa nezačal jeden z najdôležitejších obradov — čepčenie nevesty (čepiňa nevisty). V minulosti, keď svadba trvala niekoľko dní, čepčenie sa konalo až na druhý deň ráno. Mladú čepčili obyčajne v susednom dome. Nevesta pri čepčení sedela na stolčeku s vankúšom (zaholovkom). Čepčili ju dve ženy a ostatné utvorili kruh a spievali. Najprv mladej rozčesali vlasy, potom ich zaplietli do „konti" — drdolu, nasadili čepiec a nakoniec založili na hlavu šatku. Po začepčení nevesty ženy tancovali do kola. Čepčenie nevesty bola čisto ženská záležitosť, kým ostatní sa zabávali. Prv, než ukázali ženíchovi začepčenú nevestu, priviedli mu falošné nevesty, cigánku, prespanku, Luciu v bielej plachte. Každá sa mu núkala. Až nakoniec mu priviedli vlastnú. Začepčenú nevestu potom predviedli pred ostatných svadobčanov a začal sa „riadovy tanec" — sólo nevesty s každým členom svadobnej družiny. Prvý tanec tancovala s rodičmi, potom postupne celá rodina, družice, družbovia a nakoniec ostatní svadobní hostia. Každý, kto išiel s mladuchou tancovať, najprv položil starostovi peniaze na tanier. Starosta ho po tanci ponúkol pohárikom pálenky. Muzikanti počas radového tanca hrali pieseň:

Zahraj, zabubnuj chižečko mala,
pytala ša matka dcery, či chce husara.
Nechcem husara, bo ja nestara,
ja chcem muža do roboty jak i ja sama.

Na koniec svadby domáci obdarovali svadobných hostí koláčmi a pálenkou. Tým sa svadba pre pozvaných i muzikantov končila. Na druhý deň ešte išli družky a družbovia do svadobného domu

na hostinu zvanú „popraviny". Bolo to pohostenie zo zvyškov svadby, a tým sa definitívne svadba skončila a začal sa normálny pracovný rytmus.

Keď v dome skonal človek, zapálili hromničné sviečky a modlili sa. Pri skonávaní sledovali chorého príbuzní a po úmrtí mŕtvemu zatlačili viečka a ruky zložili na kríž. Heď po skonaní zastavili v dome hodiny, zakryli zrkadlo čiernou šatkou a otvorili okná. Mŕtveho (mertoho) po skonaní umyli vodou, muža oholili a obliekli do sviatočného odevu. Kým nepriniesli truhlu (trunu), uložili ho na lavici v izbe. O úmrtí oboznámili príbuzných, susedov a zvonára osobne. Osobne sa úmrtie oznamovalo aj tým, čo mali niesť truhlu, zástavy a kríž. Ostatní obyvatelia obce sa dozvedeli o úmrtí podľa zvonenia. Zvonilo sa ráno po východe slnka, popoludní a večer. K mŕtvemu prichádzali sa príbuzní, susedia i ostatní obyvatelia obce modliť. Zdržiavali sa pri ňom obyčajne do polnoci. Akonáhle bola truhla hotová, uložili do nej mŕtveho. Naspodok dali bielu plachtu a pod hlavu malý vankúšik. Do truhly mŕtvemu dávali ruženec, modlitebnú knižku a ďalšie veci, ktoré podľa predstáv bude potrebovať na druhom svete. Pohreb sa konal na tretí deň ráno. Obyvatelia na pohreb prichádzali bez pozvania. Prv než truhlu zavreli a zatĺkli klincami, rodina sa naposledy lúčila s mŕtvym. Vynášanie mŕtveho z domu patrí k najsmutnejším okamihom. Býva sprevádzané veľkým plačom, nárekom a vykladaním. Pri vynášaní mŕtveho z domu cez prah urobili s truhlou nad prahom tri sklony (trikrát sa dotkli prahu truhlou). Z domu odchádzal pohrebný sprievod do kostola (cerkvi). Na čele sprievodu niesli kríž, potom išli chlapi so zástavami, farár, truhla, ktorú niesli štyria-šiesti chlopi, blízka rodina a ostatní účastníci pohrebu. Po odslúžení omše (služby božej) v cerkvi, išiel pohrebný sprievod na cintorín (cmintir), kde po skončení cirkevných obradov spustili truhlu do hrobu. Pritom bolo opäť veľa plaču a náreku. Po pohrebe pozvali pozostalí tých, čo niesli truhlu, zástavy, blízku rodinu a farára do domu na pohostenie. Smútok za mŕtvym (žaloba) prejavovali príbuzní, najmä ženy, nosením čierneho odevu. Za rodičmi sa smútok nosil jeden rok, za ostatnými príbuznými kratšie. Hroby mŕtvych v minulosti neboli zvlášť udržiavané. Dokazuje to aj horná časť dnešného cintorína. Boli zarastené trávou a bez zvláštnych ozdôb, iba s dreveným krížom. Okrem sviatku Pamiatke zosnulých (všitkych švatych) sa mŕtvi spomínali na výročie smrti a na omši (služba boža za pomeršima).

JEDNOTNÉ ROĽNÍCKE DRUŽSTVO

Revolučné zmeny v poľnohospodárstve sa u nás začínajú nariadením Predsedníctva SNR č. 4/1945 Zb. z 27. februára 1945 o konfiškácii a urýchlenom rozdelení pôdy Nemcov, Maďarov a zradcov, zákonom o revízii prvej pozemkovej reformy z 11. júla 1947 a zákonom o novej pozemkovej reforme z 21. marca 1948. Prijaté zákony sa dotýkali aj roľníkov z Hajtovky, pretože v obci nebol dostatok pôdy a v susednej Plavnici boli majetky veľkostatkárov, ktoré roľníci žiadali rozparcelovať. O prídel pôdy z veľkostatkov sa uchádzalo z obce 46 roľníkov. Pri parcelácii pozemkov Marcela a Ottu Friedmanna a Gerty Strieckerovej sa v obci vytvorila napätá situácia. Bohatí roľníci, zväčša členovia Demokratickej strany, sa snažili využiť parceláciu vo svoj prospech. Na spoločnom zasadnutí miestnej roľníckej komisie obcí Plavnica a Hajtovka 30. októbra 1948 v Plavnici, za účasti zástupcov pracovnej skupiny pre pozemkovú reformu v Kežmarku, sa rozhodlo o prídele pôdy zabranej podľa zákona o revízii pozemkovej reformy od súrodencov Friedmannových pre 27 uchádzačov z Hajtovky vo výmere 13 ha v katastrálnom území Plavnice. Týmto rozhodnutím boli zmarené akékoľvek snahy majetných roľníkov získať pri parcelácii pôdu.

Keď 23. februára 1949 vyšiel zákon č. 69/1949 Zb. o JRD a IX. zjazd KSČ, ktorý sa konal 15.—29. mája 1949, vytýčil základné smery roľníckej politiky prestavby poľnohospodárstva, rozhodli sa prví priekopníci v Hajtovke pre vstup do JRD. Prvé prihlášky podpísali roľníci 4. decembra 1949. Prípravný výbor bol schválený 6. decembra 1949. Jeho predsedom sa stal Jozef Zavacký. Zakladajúca schôdza družstva sa konala 15. decembra 1949. Ustanovenie JRD bolo schválené 15. februára 1950. Za prvého predsedu družstva bol zvolený Ján Murcko a do funkcie účtovníka Mikuláš Lysák. Významnú pomoc pri zakladaní družstva poskytovali agitátori a pracovníci OV KSS a ONV v Starej Ľubovni. Zakladanie JRD v obci prebiehalo v napätej situácii a po rozoraní medzí došlo i k fyzickému útoku na členov družstva. Na jar 1950 členovia družstva ogranizovali spoločné poľnohospodárske práce a prví v okrese rozorali medze. JRD v Hajtovke bolo prvým družstvom v Staroľubovnianskom okrese, ktoré prešlo na II. typ hospodárenia.

Vážnym problémom politickým i ekonomickým pri prechode družstva na spoločné hospodárenie bola hospodársko-technická úprava pozemkov (HTÚP), ktorej cieľom bolo scelenie pozemkov obhospodarovaných JRD a vytvorenie podmienok pre mechanizáciu rastlinnej výroby. Uskutočňovala sa tak, že sa sceľovali pozemky JRD na lepšej pôde a ostatným roľníkom sa vydeľovali pozemky na pokraji chotára. Niektorí roľníci sa snažili zabrániť uskutočňovaniu HTÚP. Súkromný sektor v Hajtovke vyslal 30. januára 1951 trojčlennú delegáciu, ktorej členmi boli Michal Arendáč (Birčak), Andrej Murcko (Starostiv) a Jozef Arendáč (Osifandri), na Poverenníctvo pôdohospodárstva v Bratislave, kde žiadala, aby nečlenom JRD boli za pozemky bývalej panskej spoločnosti pridelené náhradné pozemky. Majetok bývalých urbárnikov, panskej a pašienkárskej spoločnosti prevzalo JRD do svojho vlastníctva 4. apríla 1950 na základe rozhodnutia ONV v Starej Ľubovni v zmysle zákona číslo 81/1949 Zb. HTÚP bola ukončená 21. júla 1950. Po pozemkovej úprave družstvo vlastnilo 126 ha poľnohospodárskej pôdy, na ktorej k 31. októbru 1950 hospodárilo 60 členov.

Začiatky spoločného hospodárenia neboli však ľahké. Nebolo vhodných hospodárskych budov, odborných pracovných síl a žiadnych mechanizačných prostriedkov. V prvých rokoch hospodárenia bolo JRD odkázané na pomoc štátu. Finančná pomoc sa riešila prevádzkovými a investičnými úvermi. Okresná úverová komisia na svojom zasadnutí 24. marca 1950 schválila pre JRD Hajtovka investičný úver v celkovej sume 140 000 Kčs na nákup poľnohospodárskych strojov. Z týchto prostriedkov JRD zakúpilo v roku 1950 traktor Z-25 a vlečku. Prvými traktoristami boli Mikuláš Hnat a Mikuláš Sova. I napriek ťažkostiam, družstevníci vzorne organizovali poľnohospodárske práce a spoločné obrábanie pôdy a nebyť živelných pohrôm, družstvo by bolo dosiahlo veľmi dobré hospodárske výsledky.

Významným medzníkom v dejinách družstva je 7. marec 1951. Vtedy sa družstevníci rozhodli prejsť na vyšší typ hospodárenia a schválili prevádzkový poriadok JRD III. typu. Pod vedením nového predsedu Jána Murcka (Vojačkiv) začalo sa s výstavbou prvých hospodárskych budov družstva. V priestore „Za Sypňom" začala sa výstavba kravína a ošíparne a zároveň sa začal stavať gravitačný vodovod pre tieto stavby. Po dokončení týchto stavieb začali družstevníci koncom roku 1952 sústreďovať dobytok. V roku 1952 JRD hospodárilo na tejto štruktúre osevných plôch: pšenica 8,62 ha, jačmeň 15,20 ha, ovos 20,24 ha, raž 4,35 ha, zemiaky 9,56 ha, kŕmne strukoviny 5,30 ha, kŕmne okopaniny 0,26 ha, krmoviny a seno 40 ha. Stavy hospodárskych zvierat boli takéto: 86 kusov hovädzieho dobytka, z toho 42 kráv, 6 koní, 60 ošípaných, z toho 11 prasníc.

Hrubá poľnohospodárska produkcia predstavovala 812 701,40 Kčs a hodnota pracovnej jednotky bez naturálií 25 Kčs (v starej mene). Strojový park v roku 1953 tvorili tieto stroje: jeden traktor Zetor 25, jedna traktorová vlečka, dva pluhy trojradličné, dvoje brány, dve konské sejačky 15-radličné, dva vyorávače zemiakov, jedna hrabačka, jedna plečka, jeden rozmetávač umelého hnojiva, jedna silážna rezačka, jedna výfuková rezačka a jeden šrotovník. Veľkú pomoc družstvu v tom období poskytovala svojimi mechanizačnými prostriedkami Strojová a traktorová stanica v Starej Ľubovni, najmä jej brigádne stredisko v Plavnici.

V krízovom období vo výstavbe JRD roku 1953, keď sa mnoho družstiev v Prešovskom kraji rozpadlo, nedošlo k oslabeniu členskej základne družstva. Postupné upevňovanie členskej základne sprevádzané s upevňovaním spoločného družstevného hospodárenia sa prejavovalo zvyšovaním trhovej produkcie družstva i zdrojov pre družstevné fondy a odmeňovanie. Družstvo aj v tomto roku dosahovalo dobré hospodárske výsledky a v súťaži o najlepšie družstvo v okrese sa umiestnilo po JRD Údol na druhom mieste, keď dosiahlo pozoruhodné hektárové výnosy v niektorých plodinách. Účinnú pomoc družstvu ako patronátny závod poskytovalo Roľnícke skladištné družstvo v Starej Ľubovni, ktorého pracovníci pomáhali družstevníkom pri špičkových prácach, žatve, mlatbe a zbere zemiakov. Aj v nasledujúcich rokoch družstvo dobre plnilo hospodárske úlohy a patrilo medzi najlepšie družstvá v okrese Stará Ľubovňa. V súťaži o najlepšie plnenie finančného plánu sa JRD Hajtovka v roku 1955 umiestnilo na prvom mieste v okrese, keď splnilo plán výnosov na 120 %. Príčiny dobrých hospodárskych výsledkov uviedli vtedajšie okresné noviny Nová dedina takto: „. . . družstevníci z Hajtovky sú známi ako dobrí hospodári, šporiví, prácu si dobre organizujú. Živočíšnu výrobu majú vo vzornom poriadku . . .“

Rok 1958 sa stal medzníkom v ďalšom vývoji družstva. Dňa 4. decembra 1958 bolo utvorené celoobecné JRD. Do družstva pristúpilo 16 roľníkov. Po založení celoobecného JRD sa plocha ornej pôdy a strojový park rozšírili, zvýšili sa stavy hospodárskych zvierat i hrubá poľnohospodárska produkcia rastlinnej výroby. Nasledujúce roky znamenali ďalšie napredovanie družstva v rastlinnej a živočíšnej výrobe. Na slávnosti v roku 1969 pri príležitosti 20. výročia založenia JRD, za účasti zástupcov okresných straníckych a štátnych orgánov, družstevníci sa mohli pochváliť dobrými výrobnými, investičnými a finančnými výsledkami, ktoré dosiahli za dvadsať rokov existencie družstva. Postavené boli nové hospodárske budovy (ošipárne, maštale, kuríny, stodoly, sypka) garáže, silážna jama, mostová váha, oplotený bol hospodársky dvor, vybudovaná

administratívna budova, bytovka, príjazdová cesta na hospodársky dvor a nepomerne sa rozšíril strojový park družstva. Na ceste prestavby poľnohospodárstva na veľkovýrobu dokázali uskutočniť zložité úlohy a realizovať vytýčené programové ciele.

Ďalším medzníkom vo vývoji družstva je rok 1971. Na spoločnom zasadnutí predstavenstva JRD, ZO KSS a rady MNV v Hajtovke 8. apríla 1971 boli na základe doporučenia okresných orgánov prijaté uznesenia zlúčiť JRD Hajtovka s JRD Údol. K tejto významnej udalosti došlo na spoločnej schôdzi členov obidvoch družstiev 25. 9. 1971. Zlúčeniu predchádzali starostlivé prípravy, v rámci ktorých sa riešilo a upresňovalo výrobné zameranie, organizácia práce, formy riadenia a ďalšie otázky. Zlúčené JRD bolo premenované na Jednotné roľnícke družstvo Zlatý klas Údol. Zlúčením boli vytvorené predpoklady pre ďalší úspešný rozvoj veľkovýroby v tejto oblasti.

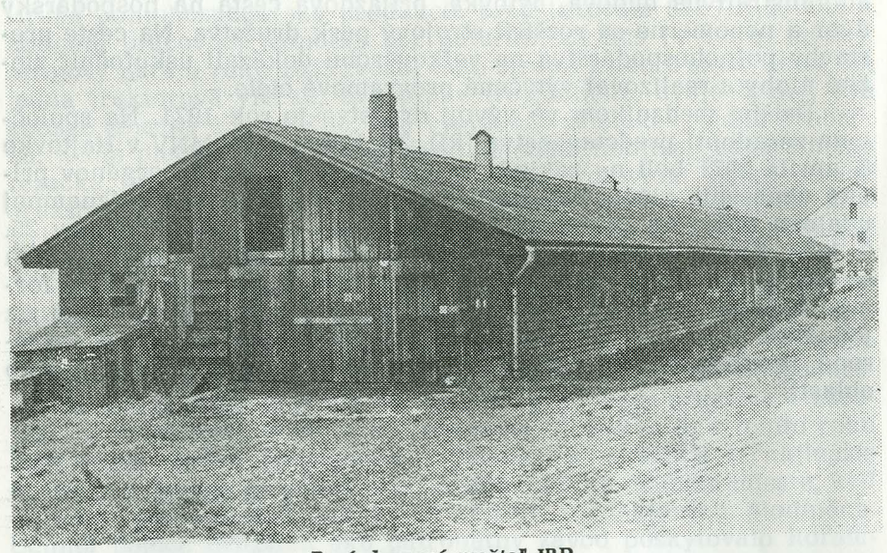

Prvá drevená maštaľ JRD

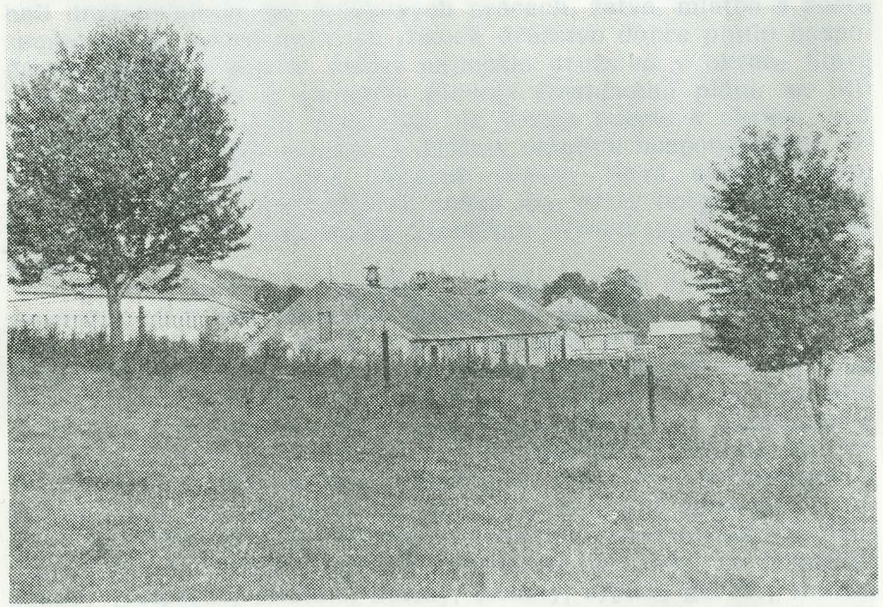

Hospodárske budovy JRD

Uskladňovanie slamy do stohu

Bytovka JRD

ŠKOLA

V obci bola škola založená roku 1866. Pokým nebolo školskej budovy, vyučovali nekvalifikovaní učitelia, medzi nimi Ján Murcko z Údola a Peter Hopko, v starých, prázdnych a súkromných domoch, a to iba v zimných mesiacoch, keď žiaci neboli zamestnaní poľnými prácami. S výstavbou školy sa začalo roku 1900. Stavali ju miestni občania a finančné náklady uhradzovali podľa toho, koľko rolí vlastnili. Stavebné práce na škole boli ukončené roku 1905. Ako vyzerala škola a jej zariadenie dozvedáme sa zo zápisu v školskej kronike z roku 1929: „Škola je budova prízemná, krytá brilkami. Pred ňou je malá záhradka s nedostatočným plotom. Byt učiteľa pozostáva z dvoch izieb, kuchyne, komory a predsiene. Kuchyňa, komora a predsieň sú opatrené cementovou dlážkou, ostatné miestnosti majú drevenú podlahu. Pred učebňou je predsieň. Učebňa je veľká, má tri okná. Lavice sú natreté žltou farbou, umiestnené vo dvoch radoch, zvlášť pre chlapcov a zvlášť pre dievčatá. Tabuľa, počítadlo a malý nedostatočný stôl tvoria zariadenie školy.“ Školská budova bola v roku 1930, 1937 a 1947 opravovaná. Značné škody na škole boli spôsobené počas druhej svetovej vojny. V škole bola ubytovaná nemecká armáda, ktorá zničila vnútorné zariadenie.

Do roku 1923 škola patrila k školskému inšpektorátu v Sabinove. Od roku 1923 do roku 1924 podliehala školskému inšpektorátu v Kežmarku, potom školskému inšpektorátu v Poprade a od roku 1940 opäť školskému inšpektorátu v Kežmarku. V roku 1948 bola pričlenená k školskému inšpektorátu v Starej Ľubovni, ktorý bol zriadený Ministerstvom školstva a národnej osvety pre okres Stará Ľubovňa a Spišská Stará Ves. Od roku 1949 do územnej reorganizácie v roku 1960 podliehala referátu pre školstvo, osvetu a telesnú výchovu, neskôr odboru školstva a kultúry ONV v Starej Ľubovni, v rokoch 1960—1968 odboru školstva ONV v Prešove a po znovuutvorení Staroľubovnianskeho okresu v roku 1968 opäť odboru školstva ONV v Starej Ľubovni.

V školskom roku 1922/1923 boli v škole iba 4 ročníky, v ktorých bolo dovedna 18 riadnych a 7 opakujúcich žiakov. V nasledujúcich rokoch boli v škole zriadené ďalšie ročníky, a to v školskom

roku 1923/1924 piaty ročník, v 1924/1925 šiesty ročník, v 1928/1929 siedmy ročník a v školskom roku 1929/1930 ôsmy ročník. Do roku 1918 sa vyučovalo maďarsky. Iba dva dni v týždni sa popoludní vyučovalo po rusky. Od roku 1918 do roku 1945 vyučovacím jazykom bol jazyk slovenský. Po oslobodení do roku 1953 sa vyučovalo po rusky. Potom až do roku 1968 v jazyku ukrajinskom a od roku 1969 až do zrušenia školy v roku 1973 po slovensky.

Od roku 1905 do roku 1973 v škole pôsobili títo učitelia:
Jozef Hromjak (1905—1914)
Ján Kopinec (1914—1918)
Irena Dojčáková-Hritzová (1. 1. 1921—1. 10. 1941)
Ján Guľáš (1. 4. 1941—23. 7. 1941)
Aurel Chamila (1. 9. 1941—1. 9. 1943)
Ján Mižák (1. 9. 1943—1944)
Od roku 1944 do roku 1946 v škole vyučovali:
Bosák, Čabiňák, Michal Firc a Teodor Rožek.
Ďalej v škole pôsobili:
I. Bakoš (8. 4. 1946—31. 8. 1946)
Ivan Gladiš (1946—1958)
Andrej Kozák (1958—1969)
Magdaléna Piecková (1969—1970, 1971—1973)
Alžbeta Horanská (1970—1971)

Počet žiakov od školského roku 1922/1923 do školského roku 1972/1973 bol takýto:

Školský rok	Počet žiakov	Školský rok	Počet žiakov
1922/1923	25	1948/1949	24
1923/1924	27	1949/1950	23
1924/1925	29	1950/1951	27
1925/1926	21	1951/1952	21
1926/1927	26	1952/1953	15
1927/1928	30	1953/1954	18
1928/1929	26	1954/1955	24
1929/1930	24	1955/1956	23
1930/1931	29	1956/1957	22
1931/1932	31	1957/1958	24
1932/1933	35	1958/1959	21
1933/1934	38	1959/1960	17
1934/1935	39	1960/1961	17
1935/1936	41	1961/1962	19
1936/1937	41	1962/1963	16
1937/1938	39	1963/1964	15
1938/1939	40	1964/1965	14

1939/1940	39	1965/1966	12
1940/1941	39	1966/1967	7
1941/1942	37	1967/1968	12
1942/1943	36	1968/1969	12
1943/1944	30	1969/1970	11
1945/1946	30	1970/1971	13
1946/1947	28	1971/1972	11
1947/1948	24	1972/1973	12

KOSTOL

Kostol narodenia P. Márie začali stavať na základe povolenia biskupského úradu v Prešove roku 1865. Postavený bol roku 1872 v tradičnom slohu východoslovenských barokovo-klasicistických kostolov z obdobia 1770—1830. Roku 1932 bol opravený 5. septembra 1933 bol zasiahnutý bleskom a poškodená veža. Obnovený bol v roku 1936 a pri obnove bola postavená nová veža. V roku 1963 bol opäť opravený a zapojený na elektrickú sieť. Kostol je jednolodový s polkruhovým presbytériom a západnou prestavanou vežou. Z vonkajšej strany priechodu presbytéria do šírky lode je konkávne zaoblený. Vnútorné zariadenie je z obdobia stavby kostola.

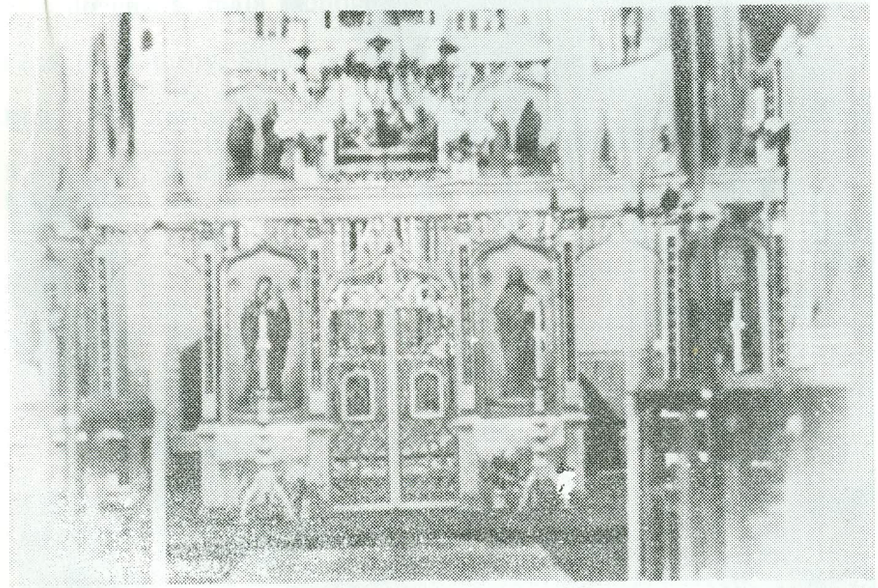

Interiér kostola

Kostol

Pramene a literatúra

Archívne pramene

Štátny okresný archív Stará Ľubovňa
Štátny okresný archív Prešov
Štátny oblastný archív Levoča
Kronika školy v Hajtovke

Noviny

Prjaševčina 1945—1948
Nová dedina 1951—1958

Literatúra

Bajcura, I., Ukrajinská otázka v ČSSR, Košice 1967
Beňko, J., Osídlenie severného Slovenska, Košice 1985, s. 217
Cambel, S., Slovenská agrárna otázka 1944—1948, Bratislava 1972
Danilak, M., Halicki, bukovinski, zakarpatski Ukrajinci v revoľucii 1848—1849 rokiv, Bratislava 1972, s. 187, 188
Golema, A., Osobitná partizánska brigáda Gottwald, Martin 1971, s. 179
Chalupecký, I., Garajová, E., Stará Ľubovňa a okolie, Košice 1973
Jurko, A., Ferianc, O., Zmiray, I., Ochrana prírody na východnom Slovensku, malá monografia východného Slovenska II, Zoš. 3, s. 69
Kolektív autorov, Súpis pamiatok na Slovensku, I. diel, Bratislava 1967, s. 385
Kolektív autorov, Retrospektívny lexikon obcí ČSSR, Praha 1978, II. diel, zv. II., s. 1122
Koštialik, J., Krajina okresu Stará Ľubovňa, Bratislava 1984
Koštialik, J., Minerálne vody okresu Stará Ľubovňa a blízkeho okolia, Prešov 1982
Krahulec, P., Minerálne vody Slovenska, Martin 1978, s. 193
Kropilák, M. a kol., Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, Bratislava 1978, I. diel, s. 399
Murcko, M., Minulosť a prítomnosť (obce Hajtovka), Národné výbory č. 17/1981, s. 7
Murcko, M., Partizánske hnutie v okrese Stará Ľubovňa, Bojovník č. 24/1984, s. 6
Murcko, M., Z pamätných dní oslobodenia, Bojovník č. 2/1976
Olejník, J., Ľud pod Tatrami, Martin 1978
Ortoskop, Deržavny zmahaňa Prikarpatskoj Ukrajiny, Viedeň 1924
Okres Stará Ľubovňa včera, dnes, zajtra, Prešov 1978
Pažúr, Š., Protifašistický odboj na východnom Slovensku, Košice 1974, s. 57
Pamätná kniha národných výborov v dvojročnici 1947—1948, Bratislava 1948, s. 225

Podolák, J. a kol., Zamagurie, Košice 1972
Roubal, R., Pieniny — Spišská Magura, s. 157
Správy státního uřadu statistického republiky Československé, Praha, roč. XXVII, řada B, č. 19—20
Tóth, S., Saros varmegye, Budapešť 1905, I. diel, s. 158, III. diel, s. 401
Uličný, F., Osídlenie Šariša, rukopis, s. 152
Zákon č. 126/1920

Zoznam
zakladajúcich členov JRD Hajtovka
(v abecednom poradí)

	Dátum vstupu do JRD	Dátum schválenia správou JRD
1. Michal Arendáč, č. 30	4. 12. 1949	15. 1. 1950
2. Mikuláš Arendáč, č. 30	4. 12. 1949	15. 12. 1949
3. Emil Arendáč, č. 44	14. 12. 1949	15. 12. 1949
4. Peter Fabián, č. 45	14. 12. 1949	15. 1. 1950
5. Ján Feduš, č. 13		
6. Michal Feduš, č. 24		
7. Štefan Feduš č. 24	4. 12. 1949	15. 1. 1950
8. Štefan Feduš ml., č. 24	4. 12. 1949	15. 1. 1950
9. Štefan Feduš č. 5		22. 6. 1950
10. Ivan Gladiš, učiteľ	4. 12. 1949	15. 12. 1949
11. Mikuláš Hnat, č. 47	14. 12. 1949	15. 1. 1950
12. Mikuláš Hnat ml., č. 47	14. 12. 1949	15. 1. 1950
13. Jozef Liščinský, č. 47	14. 1. 1950	15. 1. 1950
14. Mikuláš Lysák, č. 27	15. 1. 1950	15. 1. 1950
15. Ján Murcko, č. 4		
16. Ján Murcko č. 11	15. 12. 1949	15. 12. 1949
17. Michal Murcko, č. 41		27. 4. 1950
18. Peter Murcko, č. 51	14. 12. 1949	15. 12. 1949
19. Štefan Murcko č. 49		
20. Vojtech Murcko, č. 34		27. 4. 1950
21. Štefan Sedlár st., č. 28	5. 3. 1950	
22. Štefan Sedlár ml., č. 28	4. 12. 1949	15. 12. 1949
23. Ján Sova, č. 15	23. 12. 1949	25. 12. 1949
24. Mikuláš Sova, č. 17		
25. Štefan Tengi, č. 29		27. 4. 1950
26. Jozef Zavacký, č. 19	5. 12. 1949	15. 12. 1949

Zoznam
pristúpivších členov v roku 1958

	Dátum prístupu
1. Andrej Arendáč, č. 31	30. 11. 1958
2. Michal Arendáč, č. 31	30. 11. 1958
3. Michal Arendáč, č. 25	30. 9. 1958
4. Andrej Fabián, č. 48	29. 11. 1958
5. Ján Feduš, č. 40	30. 11. 1958
6. Ján Feduš, č. 2	1. 12. 1958
7. Anna Hnatová, č. 47	4. 12. 1958
8. Štefan Knap, č. 52	1. 12. 1958
9. Ján Liščinský, č. 46	28. 11. 1958
10. Mikuláš Lysák, č. 27	30. 11. 1958
11. Andrej Murcko, č. 12	30. 11. 1958
12. Michal Murcko, č. 23	30. 11. 1958
13. Štefan Murcko, č. 10	30. 11. 1958
14. Mária Tengiová, č. 14	29. 11. 1958
15. Michal Sova, č. 42	29. 11. 1958

Predsedovia a správa JRD Hajtovka

1950 — 19. 3. 1951

Predseda: Ján Murcko, č. 11 (Džan)
Podpredseda: Peter Fabián
Účtovník: Mikuláš Lysák
Hospodár: Jozef Zavacký
Pokladník: Štefan Feduš
Členovia správy: Ján Gladiš
Mikuláš Lysák
Helena Arendáčová

19. 3. 1951 — 17. 2. 1952

Predseda: Ján Murcko, č. 4 (Vojačkiv)
Podpredseda: Štefan Feduš (Čampin)
Účtovník: Mikuláš Lysák
Členovia správy: Štefan Feduš
Michal Arendáč
Ján Murcko (Džan)
Verona Arendáčová
Mikuláš Hnat st.

17. 2. 1952 — 29. 3. 1953

Predseda: Štefan Feduš (Koščulnik)
Účtovník: Mikuláš Lysák

Členovia správy: Ján Murcko (Vojačkiv)
Michal Arendáč
Štefan Tengi

29. 3. 1953 — 15. 2. 1954

Predseda: Michal Feduš (Koščulnikiv), od 7. 7. 1953 Štefan Murcko
Podpredseda: Štefan Murcko
Účtovník: Mikuláš Lysák
Pokladník: Ivan Gladiš
Členovia správy: Ján Murcko (Džan)
Štefan Feduš (Čampin)
Vojtech Murcko (Hajdučkiv)

15. 2. 1954 — 7. 2. 1955

Predseda: Ján Murcko (Džan)
Podpredseda: Michal Murcko, č. 41
Účtovník: Michal Feduš (Koščulnikiv)
Pokladník: Ivan Gladiš
Vedúci rastlinnej výroby: Ján Hnat
Vedúci živočíšnej výroby: Štefan Feduš
Členovia správy: Štefan Feduš
Štefan Sedlár

7. 2. 1955 — 13. 3. 1956

Predseda: Michal Murcko, č. 38
Účtovník: Vladimír Štěpánek
Členovia správy: Michal Arendáč
Ján Murcko
Štefan Feduš

13. 3. 1956 — 8. 2. 1957

Predseda: Štefan Sedlár ml.
Podpredseda: Štefan Feduš
Účtovník: Vladimír Štěpánek
Členovi asprávy: Štefan Feduš, č. 5
Mikuláš Sova
Michal Murcko, č. 41
Michal Feduš, č. 24

8. 2. 1957 — 8. 2. 1958

Predseda: Štefan Sedlár ml.
Účtovník: Cyprián Chocholáček
Členovia správy: Mikuláš Sova
Štefan Murcko
Ján Hnat
Michal Feduš

8. 2. 1958 — 5. 2. 1959

Predseda: Štefan Feduš, č. 5
Účtovník: Cyprián Chocholáček
Pokladník: Ivan Gladiš, od 1. 9. 1958 Andrej Kozák
Členovia správy: Michal Arendáč, vedúci rastlinnej výroby
Michal Feduš
Štefan Sedlár
Vojtech Murcko

5. 2. 1959 — 21. 2. 1960

Predseda: Štefan Murcko, č. 49
Účtovník: Cyprián Chocholáček
Pokladník: Andrej Kozák
Vedúci I. poľnej skupiny: Mikuláš Sova
Vedúci II. poľnej skupiny: M. Arendáč
Zootechnik: Zoltán András
Vedúci živočíšnej výroby: Štefan Sedlár ml.
Členovia správy: M. Arendáč, č. 31
Štefan Sedlár
M. Arendáč, č. 30
Michal Murcko, č. 41
Štefan Feduš, č. 5
M. Murcko, č. 23
Revízna komisia: Ján Murcko, č. 11
Vojtech Murcko

21. 2. 1960 — 25. 2. 1961

Predseda: Michal Murcko (Vojačkiv)
Účtovník: Cyprián Chocholáček
Zootechnik: Zoltán András
Členovia správy: Vojtech Murcko
Mikuláš Arendáč
Ján Hnat
Ján Arendáč
Ján Murcko, č. 11
Revízna komisia: Štefan Feduš, č. 5
Michal Feduš, č. 24
Michal Murcko, č. 17

25. 2. 1961 — 27. 2. 1962

Predseda: od 16 .3. 1961 Ján Murcko, č. 11
Účtovník: Cyprián Chocholáček
Pokladník: Andrej Kozák
Zootechnik: Zoltán András
Členovia správy: Michal Arendáč, č. 36, vedúci rastlinnej výroby

Michal Murcko, vedúci živočíšnej výroby
Michal Feduš
Andrej Murcko, č. 8
Ján Murcko, č. 40
Revízna komisia: Ján Hnat
Michal Arendáč, č. 36
Andrej Kozák

27. 2. 1962 — 3. 3. 1963

Predseda: Štefan Feduš, č. 5
Účtovník: Ján Fečišin
Pokladník: Andrej Kozák
Zootechik: Zoltán Andráš
Členovia správy: Michal Murcko, vedúci rastlinnej výroby
Michal Murcko, vedúci živočíšnej výroby
Vojtech Murcko
Ján Hnat
Andrej Murcko
Ján Mrucko

3. 3. 1963 — 1964

Predseda: Ján Hnat
Účtovník: Ján Fečišin
Pokladník: Andrej Kozák
Zootechnik: Zoltán Andráš
Členovia správy: Verona Arendáčová
Štefan Feduš, č. 6
Michal Murcko, č. 38, vedúci živočíšnej výroby
Michal Murcko, č. 17, vedúci rastlinnej výroby
Michal Feduš, č. 16

1964 — 22. 2. 1965

Predseda: Ján Hnat
Účtovník: Ján Fečišin
Zootechnik: Zoltán Andráš
Členovia správy: Michal Murcko, č. 17
Štefan Feduš
Vojtech Murcko
M. Murcko
Predseda revíznej komisie: Michal Arendáč

22. 2. 1965 — 17. 2. 1966

Predseda: Michal Murcko, č. 38
Ekonóm: Ján Fečišin
Vedúci rastlinnej výroby: Michal Murcko, č. 17
Vedúci živočíšnej výroby: Michal Arendáč, č. 19

Zootechnik: Zoltán Andráš
Mechanizátor: Emil Feduš
Členovia správy: Andrej Arendáč, č. 25
Ján Hnat
Ján Murcko, č. 40
Andrej Murcko
Štefan Sedlár, č. 22
Michal Arendáč, č. 19
Revízna komisia: Michal Arendáč, predseda
Michal Arendáč, č. 36
Anna Murcková, č. 4

17 .2. 1966 — 14. 2. 1967

Predseda: Ján Hnat
Ekonóm: Karol Leškovský, od 13. 12. 1966 Štefan Štupák
Pokladníčka: Anna Kozáková
Zootechnik: Zoltán Andráš
Členovia správy: Michal Murcko, č. 17, vedúci rastlinnej výroby
Michal Arendáč, č. 19, vedúci živočíšnej výroby
Michal Murcko, č. 38
Štefan Sedlár, č. 22
Michal Arendáč, č. 26
Revízna komisia: Mikuláš Sova, predseda
Anna Murcková, č. 4
Michal Arendáč, č. 26

14. 2. 1967 — 1968

Predseda: Michal Murcko (Vojačkiv)
Ekonóm: Štefan Štupák
Pokladníčka: Anna Fedušová
Agronóm: Michal Arendáč, č. 36
Vedúci živočíšnej výroby: Ján Hnat
Členovia správy: Michal Murcko, č. 17
Michal Arendáč, č. 19
Vojtech Murcko
Štefan Sedlár st.
Michal Arendáč, č. 26
Michal Arendáč, č. 36
Revízna komisia: Michal Feduš, predseda
Mária Arendášová, č. 25
Štefan Feduš, č. 5

1968 — 15. 5. 1969

Predseda: Michal Murcko (Vojačkiv)
Účtovník: Peter Kmeč

Vedúci rastlinnej výroby: Michal Feduš (Koščulnikiv)
Zootechnik: Ján Roman
Členovia správy: Michal Murcko, č. 17
Michal Arendáč, č. 26
Vojtech Murcko, č. 30
Ján Hnat

15. 5. 1969 — 12. 7. 1970

Predseda: Juraj Čuba
Ekonóm: Peter Kmeč
Zootechnik: Ján Roman
Členovia správy: Michal Murcko, č. 38
Michal Liščinský
Michal Murcko, č. 17
Vojtech Murcko
Michal Arendáč, č. 26
Revízna komisia: Michal Feduš, predseda
Andrej Murcko
Anna Murcková, č. 4

12. 7. 1970 — 25. 5. 1971

Predseda: Ján Hnat
Ekonóm: Peter Kmeč
Pokladník: Emil Murcko
Zootechnik: Ján Roman
Členovia správy: Michal Liščinský
Michal Murcko, č. 17
Michal Arendáč
Michal Murcko, č. 38
Vojtech Murcko
Predseda revíznej komisie: Michal Feduš

GALÉRIA PREDSEDOV JRD

Ján Murcko (Džan)

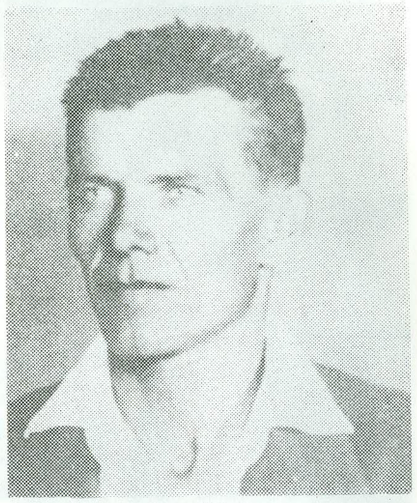

Ján Murcko (Vojačkiv)

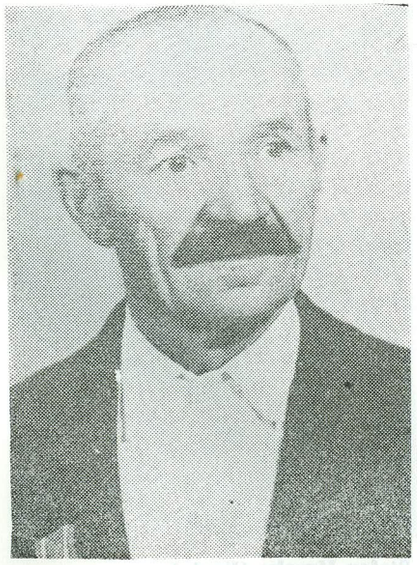

Štefan Feduš (Koščulnik)

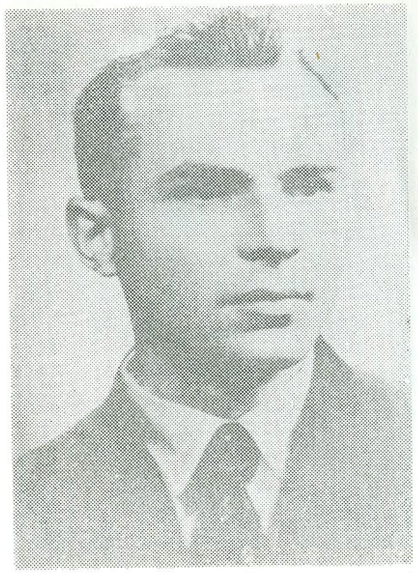

Michal Feduš (Koščulnikiv)

Michal Murcko (Vojačkiv)

Štefan Sedlár ml.

Štefan Feduš (Čampin)

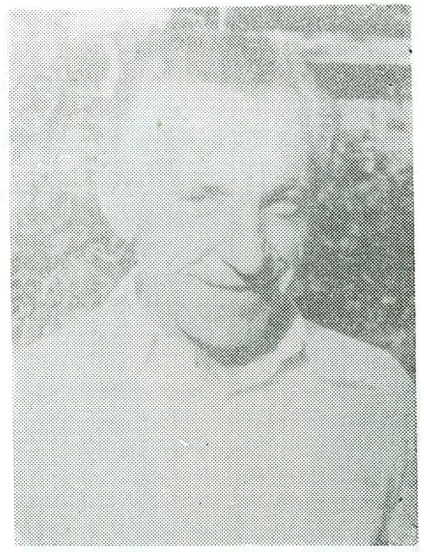

Štefan Murcko (Vaniv)

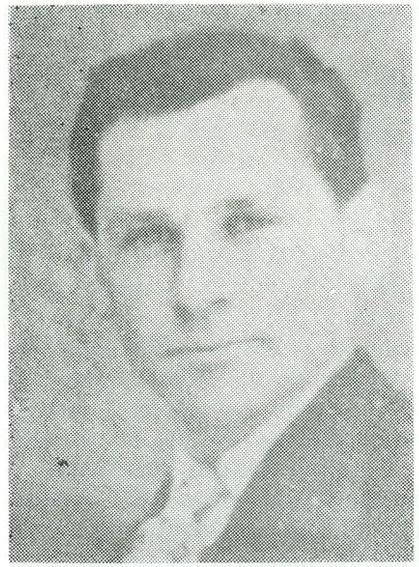

Ján Hnat

Juraj Čuba

ZÁVER

Do rúk čitateľskej verejnosti sa dostáva prvá monografia o obci Hajtovka. Publikácia je skromným príspevkom do regionálnych publikácií okresu Stará Ľubovňa. Odovzdávame ju do rúk občanov, rodákom a ostatnej verejnosti so želaním, že prispeje k lepšiemu poznaniu minulosti i súčasnosti obce. Veríme, že občania prijmú toto skromné dielo za svoje, nájdu v ňom poučenie i možnosť hlbšie sa oboznámiť s históriou obce. Osobitne si želáme, aby sa pre mladú generáciu stalo zdrojom poznania i úprimnej hrdosti nad dávnymi tradíciami minulosti obce a pomohlo cez lepšie poznanie minulosti stať sa ešte uvedomelejšími a oduševnejšími budovateľmi svojej domoviny. Ak tomu tak bude, práca nebola márna a splnia sa predstavy a zámery autora.

OBSAH

Úvod 5
Krajinný ráz obce 7
Historický vývoj obce 16
Poľnohospodárstvo 34
Ľudová strava 53
Domáca výroba 62
Ľudový textil 67
Obydlia, bývanie, hospodárske budovy 76
Ľudový odev 86
Zvyky a obyčaje 92
Rodinný a spoločenský život 99
Jednotné roľnícke družstvo 104
Škola 110
Kostol 113

HAJTOVKA
1427 — 1987

Vydal: Miestny národný výbor v Hajtovke

Zodpovedný redaktor: Mikuláš Kačmár

Autor: PhDr. Michal Murcko

Autori fotografií: Mikuláš Kačmár, Ladislav Murcko, Štátny okresný archív Stará Ľubovňa

Náklad: 500 kusov. — Vytlačili Duklianske tlačiarne, š. p., Prešov, prevádzkáreň Sabinov

Cena 30 Kčs